סדר

הגדה של פסח

כמנהג אשכנז וספרד

זאת לפנים בישראל׃ מאז מימי קדם קדמתה׃ צאתעל פני חוץ הגדה הזאת תמה׃ ברה כחמה׃ ופותר יש אותה
בפירושיה׃ בצלם ודמות וצורות לבב כל איש הרחיבו׃ עד במיעוט שנים הרבה מקנתו׃ ולא נותרה בבת ציון
אחד בעיר ושנים במשפחה׃ לכן רוח דעת ויראת ה׳ חיתה באנוש מאד׃ נעלה כמר אברהם בר יעקב אבינו׃ לשוב
ולחקוק ולצור ולחרות בחרט אנוש בנחשת קלול׃ באשר מלפנים היו הצורות חקוקים בעץ שהנוי לא בשופי׃ יראו רבים
ראיה חושית׃ כעת שהצורו׳ מפותחים בנחשת כיתרון האור מן החושך בתכלית היופי׃ וישמחו שמח׳ עולם עלי מעשה חרש
וחושב מלאכת מחשבת פעולת מעשה אומן׃ האומנים קורין אותי כרא״ש נדבך פאר התפארת׃ אומן מומחה קורין ל״ו
בחכמת חרישת מעשה ציור ולפתח פיתוחי חותם כל תכנית ותבנית ותמונת כל אשר בשמים ובארץ׃ מלבד יופי האותיות
וגודל הנייר ויפיו׃ וממולא כתרשיש בכל חפץ מנהגי אשכנז וספרדים בשום שכל ומפורש במקרא׃ וכל השייך לכלל
מכלל יופי ההדפסה׃ ולתועלת ולהנאת ולטובת הכלל כלו׃ חעיר ה׳ ברחמיו את רוח קדשו והרהיב את לבו׃ לב
נדיב על נדבתו יקום׃ איש חיל רב פעלים׃ איש טוב עין הוא יברך זה מש״ה אשר הפריז על פ״י מדותיו במדה גדושה׃

ה״ה האלוף והקצין והשר כהר״ר משה בן הישיש התורני כהר״ר יוסף יצו״

ואהבה וחבה יתירה נודעת לו מהמגושא בפאר חחשיבו׳ לאברהם הנ״ל׃ שנתן לכסף מוצא׃ להוצאות הדפוס
ולצור ציורים ולפתח פיתוחי חותם בעט ברזל ונחשת׃ ולהזיל כסף מכיסו כסיה׃ וידו תכון עמו׃ אף זרוע
תאמצנו׃ עד אשר מילא חפץ וחשקת תשוקת לבו׃ בכל אופני רעיוני סעיפי מחשבותיו׃ ותפלתי
אל ה׳ אלהי אבותי עת רצון ימים על ימיו תוסיף׃ ושנותיו כמו דור ודור׃ עד יכונן ועד ישים את
ירושלים תהלה בארץ׃ וזכותו תעמוד לעד׃ בקרן קיימת לעה״ב׃
ופירותיו יאכל בעה״ז׃ בעושר ובנים׃ ישימם ה׳ לשרים בכל
הארץ לתורה ולתעודה אמן ואמן:

נדפס

באמשטרדם

בבית המשותפים

היקר והנעלה כמר אשר אנשיל בן הר״ר אליעזר חזן שליט׃ סופר דמתא בק״ק אמשטרדם דקהל אשכנזים יצ״ו
והיקר והנעלה כמר יששכר בער בלא״א אברהם אליעזר שליט:

שנת ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ לפ״ק

סימן לסדר של פסח

F1040

לשון לעז

קדש

סי דיצי לו קידוש

ורחץ

סי לאוה לו מאני אי נון דירה ברכה:

כרפס

סי טול דיל אפיו איט סי אינפונדי ניל הרוסת אי סי דיצי ברוך אתה ה׳ אמ״ה בורא פרי האדמה:

יחץ

סי פארטי לו שימור די מיזו׳ מיזו סי מיטה סוטו לה טאבליה פיר אפוקומן איט לאלטרה ניל שואו לוקו:

מגיד

סי דיצי לה הגדה:

רחצה

סי לאוה לי מאני:

מוציא

סי פה המוציא אה קוילה די סופרה אי נון סי מאניה:

מצה

סי טול איל ליזו שימור אי סי דיצי ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם על אכילת מצה׳ אי סי מאניינו טוט דוי:

מרור

סי טול דיל מרור אי סי אינפונדי ניל חרוסת אי סי דיצ על אכילת מרור:

כורך

סי טול איל שימור די סוטו אי סי ריוולי׳ ניל מרור אי סי דיצי זכר למקדש כהלל דאמר על מצות ומרורים יאכלוהו:

שלחן

עורך סי פאריקיה לא טאוולה:

צפון / ברך

סי מאנייה לאפיקומן: סי דיצי ברכה:

הלל / נרצה

סי דיצי איל הלל: יהי לפני ה׳ לרצון:

קַדֵּשׁ

פאר אלן זאכן׳ זאלשטו קידוש מאכן:

וּרְחַץ

אונ׳ טוא ניט פאר געשן׳ תכף דער נאך דייני הענד צו וועשין:

כַּרְפַּס

אונ׳ דער נאך איפוך אין עסיק טונק׳ איטלכום איין ווינק איז גלייך גנונק׳ אונ׳ ווילשטו רעכט טון דיין נשמת׳ מאך דרויף דיא ברכה:

ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

יַחַץ

דיא מיטלשט מצה טוא פון אנגרר שפלטן׳ איין שטיק ליג ווידר אין זיין אורט אונ׳ דז אנדר צו אפיקומן טוא עש אונטר די לאן בהלטן:

מַגִּיד

דז איי אונ׳ זרוע פון בעקן נעם׳ אונ׳ זאג כהא לחמא מיט הוכר שטים:

רָחְצָה

וועש דיא הענד ווידר איין מול׳ ברכה צו מאכן על נטיל׳ ידים בישטו מחויב ל:

מוֹצִיא מַצָּה

אונ׳ אויף דיא איברשט גאנצי מצוה דיי המוציא טוא מאכן אונ׳ עש נאך ניט דר נאך ברעך איין שטיק פון רען לוי אונ׳ זאג על אכילת מצה אונ׳ עס אליביידי שטיק:

מָרוֹר

אין חרוסת דיין לאטיך איין טונק׳ איין איטילכם איין ווינק איז גלייך גנונק:

כּוֹרֵךְ

הילל זקן דרגביט׳ מן זאל נעמן פון דער דריט מצוה איין שטיק אונ׳ דאש ביטר קרויט פון קרין ארום גוויקלט טרוקן בלא טבול ובלא ברכה זולשטו עש איין שלוקן:

שׁוּלְחָן עוֹרֵךְ

ריכט דיין טיש מיט ערין: וויא מער אלז דוא דרויף שטעלשט וויא מער אלש דיר גאט ווערט בשערן:

צָפוּן בֵּרַךְ

אונ׳ ווען דוא באלד זאט בישט זוא נעם דיין אפיקומן פון אונטר דיין לאן אונ׳ גיב איטלכם איין שטיק צו עשין אונ׳ מיט מזומן צו בענשן זאלטו ניט טאן פארגעשן

הַלֵּל נִרְצָה

דען זאג שפוך אונ׳ וייא עש פול ענדרן דער נאך מאך דיין טיר אויף גאט ווערט אונש משיח זענדן:

לשון ספרד

קדש

דירה קידוש

ורחץ

לאברה לאש מאניש אי נו דירה ברכה:

כרפס

טומרה דיל אפיו אי אינטינניירה איניל וינאגרי אי דירה בורא פרי האדמה:

יחץ

פארטירה לה מצה שמורה די אינמדיו אי מיטירה לה מידיה שון לוש מנטיליש:

מגיד

דירה לה הגדה:

רחצה

שילורה לאש מאנוש אי דירה על נטילת ידים:

מוציא

הרה המוצי׳ אינלה די אינסים׳ אי נו קומה

מצה

פארטירה דילה מידיה די אל מידיו אי קומרה טודו יוּנטו אי דיר׳ על אכיל׳ מצה

מרור

אינטיניייר׳ דילה ליגוגה איניל וינאגרי אי דירה על אכילת מרור:

כורך

טומרה די טודש לאש וירדורש אי די לה מצה אי אינטינירה איניל חרוסת אי דירה זכר למקדש כהלל דאמר על מצות ומרורים יאכלוהו:

שלחן עורך

אורדינארן לה מיזה:

צפון

אי קומראן קארה אונו קואנטו אונה אזייטונה:

ברך

דירה ברכת המזון:

הלל / נרצה

דירה הלל יהי לפני ה׳ לרצון:

20190506

אור לארבעה עשר בניסן בודקין החמץ בכל המקומות· אין אוכלין עד שבדקו· וקודם שמתחילין מברכין:

דיא דרייצעהנטי נאכט דאש מורגין איז דער פרצעהנטי טאג אין ניסן בדקת מאן חמץ מיט איין וואקשין ליכט אונ׳ מאכט דיא ברכה:

נוני די קאטורסי אין ניסן די ערבית איסקודרינייה איל חמץ קי אין סו יורישדיסיאון אי אנטס די איסקודריר בינדזירה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּיעוּר חָמֵץ׃

ולא ידבר בין ברכה לבדיקה ויחשוב בחמץ שבדק בתיבה או יטלנו באויר ויבטל:

אונ׳ ווען מאן (גבדקת) האט זאגט מאן דאש:

דספואס די איסקודריר דירה:

כָּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי דְּלָא חֲמִיתֵיהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּיהּ לִיבָּטֵל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְאַרְעָא׃

לאחר בשעה חמישית ישרפנו במדורה בפני עצמו ויש לי עכרו· ויבטלנו ויאמר:

צו מארגינש פינף שעות אויף דען טאג פאר ברענט מאן דאש חמץ אונ׳ מאן זאגט דאש:

דיאה די קאטורסי דספואס די לאס קואטרו אורס בלדרה אוטרה ויס אי דירה:

כָּל חֲמִירָא דְּאִיכָּא בִּרְשׁוּתִי דַּחֲמִיתֵיהּ וּדְלָא חֲמִיתֵיהּ דְּבִעַרְתֵּיהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּיהּ לִיבָּטֵל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא דְאַרְעָא׃

ועושין החרוסת זכר לטיט ועושין המצות:

אונ׳ מן מאכט חרוסת זכר לטיט אונ׳ דער נאך באקט מן דיא מצות:

אי אזה איל חרוסת אמוריאה אלו קי דיסין גואסטרוס אבואלוס· לוס דיליגינטים אנטיסיפן אלאס מצות:

בערב פסח כשבאין מבית הכנס׳ יהא שולחנו ערוך ועליו קערה ובה שלש מצות ומיני ירקות לטובל ואפיו וב׳ תבשילין בשר וביצה אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה וחרוסת זכר לטיט וחומץ:

ומוזגין כוס ראשון ומקדשין: אם חל פסח להיות בשבת אומר ויכלו עד אשר ברא אלהים לעשות: ואם חל להיות בחול מתחילין כאן: וסימנך יק״נ דהיינו יין קידוש נר זמן:

קידוש של פסח

ווען פסח אם שבת גפאלט היבט מן דא אן

סי קאייירי פסח אין שבת אינכומיינסה אקי

בשבת

יוֹם הַשִּׁשִּׁי) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם׃ וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת׃

אונ׳ אין דער וואוכין היבט מן דא אן

אי סי קאיירי אין מידייו די לה סימאנה אינכומיינסה אקי

בחול מתחילין כאן

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׃

קידוש של פסח

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו ותתן לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה ומועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום השבת הזה ואת יום חג המצות הזה זמן חרותינו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים שבתות ומועדי קדשך באהבה וברצון בשמחה ובששון הנחלתנו ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל והזמנים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

ואם חל להיות במ"ש קודם שהחיינו אומרים ההבדלה וסימניך יקנ"הז:

ווען פסח אם שבתות צו נאכט גיפאלט אזו זאגט מן דאש פאר שהחיינו:

אי סי קאיירי שאלידה די שבת אנטיס קי דונס שהחיינו דירה איסטו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה ובין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ברוך אתה יי המבדיל בין קדש לקדש:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה:

ושותין בהסיבת שמאל ונוטלין ידיהן ומברך:

לאן דיך אויף דיא לינקי זייט אונ' טרינק דר נאך וועש דיא הענד אונ' זאג די ברכה

אי בינדירה קאדה אונו סו באסו ריסקובלאדוס אי לאבארן לאס מאנוס אי נו דיראן ברכה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים:

ויקח האפיו ויטבול במי מלח או בחומץ ויברך:

נעם אפיך אודר פיטר זיל אונ' טונק עש אין עסק אודר זאלץ וואשר אונ' זאג דיא ברכה:

אי טומארה דיל אפיו אי איטטיגיירה אינייל וינאגרי אי דירה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

ויאכל ויתן לכולם ויבצע מצה שנייה ויניח חציה במקומה והשאר יצפון לאפיקומן ויסיר הביצה והבשר מהקערה ויתחיל ההגדה:

אונ' דער נאך נעם דיא מיטלשטי מצוה אונ' ברעך זיא אן צווייא שטיקר אונ' נעם דיא אייני העלפט אונ' ליג זיא אונטר דייני (הסיבה) צו אייני אפיקומן אונ' דיא אנדר העלפט ליג ווידר צווישן דיא צווייא גאנצי מצות אונ' נעם פון דעם בעקין דש איי אונ' זרוע אונ' היב אויף דש בעקין אונ' זאג מיט הוכר שטים:

אי יומרא אי דארה אה טודוס אי טומארה טרים מצות אי פארטירה לה די מין מדיו כור מדיו אי כונדרה לא מידיה אינטרי לאס דוס אי לה אוטרה מדיה כונדרא די באשו לוש מאנטילים פארה אפיקומן אי דירה:

כהא

כהא לחמא

כהא

לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין יתי ויכול· כל דצריך יתי ויפסח השתא הכא לשנה. הבאה בארעא דישראל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין:

עניא די אכלו ר"ל לעד שאפילו לעתיד לבא מזכירין יציאת מצרים כמו שדורש בהגדה אמ"כ כל ימי חייך להביא לימות המשיח : ומה שקרא המצו' לחם עוני מפני שהיא כנגד מנחת עני שהיא עשירית האיפה אף הכא במצה צריך עשירית האיפה שהוא שיעור חלה דגמרינן לה מעומ' שנאמ' והעומר עשירית האיפה הוא ונאמר' לחם עני לחם שעונין עליו דברים הרב"ד"א מה דרכו של עני הוא מסי' את התנור ואשתו אופה אף כאן כו' ד"א מה דרכו של עני בפרוס' אף כאן בפרוס' וי"מ לפי שהלח' שלא נחמץ הוא קטן הכמות ושפל ונמוך ולכן נקראה לחם עוני לשפלותה ודלות' וגם מפני שהוא מאכל עניי' לפי שהיא קשה להתעכ' ויספי' מחמה מעט לאוכליה והוא מאכל נאות לפועלים יותר מן הלחם החמץ והמצרים היו נותנים לבני ישראל בבנייני המלך פרעה ובמעשה הלבנים לאפיתה והו שאמר דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים ומה שנהגו לאומרו בלשון ארמית לפי שכך היה מנהג אבותינו שהיו מגביהין שולחנם ולא היו סוגרין דלתותיה' והיו קוראים אל העניי' אשר בפתח הבית שיבואו להסב על שלחנם ולפי שהעניי' לא הבינו לשון הקודש תקנו שיעשה ההכרזה הזאת בלשון ארמי כדי שיבינו אותו ויכנסו בביתו כי היו אז בבבל שמדברי' בלשון ארמי ולכן אמר אל העניים לכו לחמו בלחמי כי הוא לחמא עניא והגון לכם כי בלילה הזה כלנו שוים לכך אל תתביישו כי כן היו אבותינו במצרים · כל דכפין יתי ויכול פירוש מי שהוא רעב ואין לו מה' לאכל יבא ויאכל עמנו לפי שבליל פסח יש הוצאה גדולה ואין ביד העניי' לקנות די ספקו' ויש מפרשים כל מי שהרעיב את עצמו בערב פסח כדי לאכול מצה לתיאבון יבא ויאכול מיד· כל דצריך ייתי ויפסח פירוש כל הצריך ליקח אפילו מהתמחוי והיינו עני שבעניים יבא ויעשה ד' כוסות כדתנן אפי' עני שבישראל לא יפחתו לו מד' כוסות ואפי' הניזון מן התמחוי או פירוש שאין לו צרכי הפסח כגון חרוסת ומרור ויין לד' כוסות והאפיקומן יבא ויעשה סדר הפסח ופירוש ויפסח דברים הנעשים לשם פסח ולאו בפסח ממש קאמר דהא היו בבבל ודבר כן על לב העניים שלא יבושו כי הכל ראוים להיות עניי' אצל פסח ולא יאמר עשיר אלך ואקנה פסח בפני עצמי ואכלנו לבדי לפי שנ' במכסת נפשות תכוסו וכן הוא אומר משכו וקחו לכם צאן וגומר וכתיב בבית אחד יאכל ומתרגמינן בחבורה חדא יתאכיל ללמדך שלא יעשה אדם פסח לבדו כי אם בחבורה ואע"פ שאין אכילת פסחים נוהגת בזמן הזה יש לנו להזכיר אכיל' הפסח שרואין אנו עצמנו כאלו אנו נגאלין מיד ואז נעשה ונקיי' מצות אכילת הפסח כהלכתו וזהו שאמר השתא הכא עבדי ר"ל השנה הזאת יעשה כאן חג ולשנה הבאה י"ר מלפני הש"י שנעשה אותו בא"י ונתן הסבה בזה באמרו השתא הכא עבדי ר"ל השנה הזאת נעשה כאן החג מפני שאנחנו עבדי' ולא נוכל לעלות לחוג בירושלי' אמנם לשנה הבאה נוכל לעשותו בא"י שנהיה אז בני חורין ונעשה המצוה כהלכתה וכן אמר להם משה לישראל בגאולת מצרים ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגומר כלומר עכשיו אתם במצרים אבל לשנה הבאה תהיו בארץ ישראל בשמחה ותעשו פסח כראוי לפי שראוים היו ליכנ' לא"י מיד אלא שגרם להם החטא : לשנה הבאה בני חורין מה שתקנו לומר לשון זה בלשון הקדש ולא בלשון ארמי כשאר לשון המאמר שלא יבינו אותו הארמיים ויחשבו אותם מורדים במלכות שיעשו את עצמם בני חורין :

פירש על פי הסוד

כהא לחמא עניא · לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים· בענין ששעבדו המצריים את ישראל· באותו ענין גופא יצאו לחירות כיצד המצרים לא הניחו לישראל להמתין בלחמם להחמיץ· כל כך מהרו אותם למלאכתם בחפזון נמצא לא היו יכולים לאכול חמץ· וכן עתה בגאולה היא החפזון של מצרים למהר לשלחם · ולא הניחו אותם להחמיץ בצקם · והוא ענין פלא מהגאולה בדבר אשר זדו בדבר זה עצמו תקנו על כרחם· וכן פי' רשי בפרשת ראה ז"ל לחם עוני לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים :

בני חורין כל ענייני חירות שאנו עושין בלילה זו הוא חירות הנפש אשר נגאלנו מהקליפה כי נשתקעו ישראל במ"ט פנים טמא ויוציאנו לחירות על זה אנו עושין סימני חירות ומשמחין בשמחה של מצוה· וקודם שנכנס קדושת הפסח· מבערין החמץ שהוא הקליפה ובל יראה ובל ימצא בבתינו· ובבא קדושת הפסח נכנסו בקדושה העליונה ויצאנו מאפילה לאורה והסעודה היא כמו סעודה רוחניית כעין מטעמי יצחק וסעודת לויתן ע"כ ישב הוא ובני ביתו כאוכל בפני המלך ב"ח וישבו בקדושה ובטהרה ולא ישמע קולם בשום שיחה בטילה בעולם בלתי לה' לבדו בסיפר יציאת מצרים :

טעם ארבע כוסות נגד ד' לשונות של גאולה בפרשת וארא והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי :

מה

ומוזגין כוס שני ואומרים — שענק איין דש אנדרי כוס

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כלו מצה שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין ובין מסבין הלילה הזה כלנו מסבין:

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו יי׳ אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים כלנו זקנים כלנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים שבל

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילו׳ וכו׳ לפי שבלילה הזה אנו עושים ענינים מורים על היותינו בני חורין בני מלכים ועושים ענינ׳ אחרי׳ בהפך מורים על היותינו עבדים נכנעים בזוים ושפלים׳ כי הנה בכל הלילות אין אנו נוהגין לטבל קודם הסעודה אפי׳ פעם אחת ובלילה הזאת ב׳ פעמים וזה מורה על היותינו בני חורין ושרים כיון שאנחנו אוכלים המאכל עם תקוני הטבולי׳ כי זהו ממעדני השרים׳ ומצד אחר יראה ההיפוך שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצ׳ כל אחד כפי רצונו מבלי חיוב והליל׳ הזה כולו מצה בחיוב וזה מורה על העבדו׳ שהיותם הוא לחם עוני ומאכל העבדי׳ והעמלי׳ כמו שפרשתי וכן בכל הלילו׳ אנו אוכלין שאר ירקו׳ בתבשיל מרוקח ובפת ובליל׳ הזה כולו מרור כמו שהו׳ חי ולא מבושל ומבלי פת וזהו ג״כ סי׳ עבדו׳ ועניו׳ גדול עוד נעשה בהפ׳ זה שבכל הלילו׳ אוכלין אנו בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כלנו מסובין וזה יור׳ על היותינו בני׳ חורין כיון שאנחנו כקטן כגדו׳ אוכלין בהסיב׳ בכבוד גדול ולפי שעל כי שני עלים יקום הדבר׳ הב׳ על העבדו׳ שני העדי׳ ההם ועל החירו׳ השנים האחרי׳: שבכל הלילו׳ אין אנו מטבילין כך היה גירסא האמתית לפי סוגי׳ הגמרא: שתי פעמים על שם שני טבילות שנטבלו במצרי׳ אחת ילידי בית ואחת מקנת כסף או כנגד שתי הויות כלנו מסובין בושא שמות רבה ויסב אלהים מלמד שהוסיבן בה׳ בה:

עבדים היינו לפרעה במצרים ולכן נעשה אותן הדברים המורים על העבדות ובלילה הזה ג״כ הוציאנו ה׳ אלהינו משם והיינו בני חורין ולכן נעשה אותן הדברים המורים על החירות כי בלילה אחת בתחלתה היינו עבדים ובסופה היינו בני חורין ולכן אנו עושין הדברים ההפכיים האלה לזכרון העבדות והחירות שהיינו בו בזה הלילה וזו היא תשובת שאלת מה נשתנה: ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא וכו׳ לפי שהיציאה משם לא היה אפשר שתהיה כי אם באחד משלשה דרכים אם בכחם וזרועם של ישראל שיתגברו על המצרים או שיצאו ברצון פרעה ורשותו שהוא יתן אליהם רשות להלוך או בכח הקדוש ברוך הוא היכול לסדר המערכות העליונות ולכן אמר אילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים שהיא היתה הסבה האמתית לא היה אפשר שיצאו באחת משתי הסבות האחרות מגבורת העם או מרצון פרעה כי העם אף על פי שהיו כמות מופלג לא היה להם לב כי נולדו בתוך השעבוד והענוי ועל זה אמר עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לא די שם מאות אלף רגלי העם אשר יצאו אלא גם בניהם ובני בניה׳ עד עולם׳ וכפי הסבה השנית שהיא רצון פרעה והסכמת הארץ כפי המערכת השמיימית אין ספק שלא היו יוצאים ועל זה אמר עדיין אנו ובנינו וכולי משועבדים היינו לפרעה במצרים להורות על מלך קשה ומדינה קשה כי לרשעו נקרא פרעה מל׳ כי פרעה אהרן כאלו הוא שם מורכב בעל רע או פה רע וארץ מצרים היא מקור הצרות מלשון מצרים וכבר זכרו חכמים זכרונם לברכה שהיו עבדים נסגרים שם בכ״ד מפתחות שלא היה אפשר לצאת׳ א״כ לא נשאר כל ואוכן אחר ליציאתם ממצרים כי אם היכולת הש״י׳ ואפי׳ כלנו חכמים וכו׳ שאם יאמר האומ׳ הנה יאות לאותם שיצאו מעבדות לחרות שיאכלו וישתו בהסיבה אבל אנחנו העומדי׳ בגלות מה הרווחנו ביציאת מצרים ובגאולה משם׳ ו׳ די להשיב לזה אמר ואפי׳ כלנו חכמים וכו׳ כי קנינו ביציאה משם ג׳ מעלות עליונות שגם היום אנו זוכים בהם הא׳ שגולה לכל באי עולם מעלת האומ׳ לפני השם יתברך שהשמית ובטל סדר הטבעי׳ והמערכות השמיימי׳ והשרים העליונים בעבורה׳ והשני׳ הכבוד שקנו אבותינו ביציא׳ משם ביד רמה ובירושת הארץ והמעלה והכבוד אשר קנו בה ימים רבים והיא ירושה רבה להבאים אחריהם׳ והג׳ שאם לא יצאנו ממצרים לא באנו לבניהר סיני לא קבלנו תורה ומצו׳ לא שרתה שכינה בינינו ולא היינו עם סגולה להשם יתברך ועוד מעלות רבות אף על פי שאנחנו בגלות אנו זוכים בהם וכנגדם אמר ואפילו כלנו חכמים היודעים דרכי הטבע ומערכות העליונות כלנו נבונים המבינים בענייני המעלה והכבוד כלנו יודעים את התורה היודעים שליחות התורה על אלו ואלו מצוה רבה לספר ביציאת מצרים שהיתה אלינו מקור הטובות וכל המעלות או זכר אלו ג׳ ע״ש הכפו׳ הבו לכם אנשים חכמים וידועים ונבונים: ה״ג וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח כי מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ואפילו בדבור בעלמא שידבר מענין יציאת מצרים יצא ידי חובתו:

וכל

פירוש על פי הסוד

עבדים היינו לפרעה במצרים׳ לתקן קלקול אדם הראשון ודור המבול ודור הפלג׳׳ אדם הראשון פגם בכתנת אור ונתגשם ונעשה חומרי ונזדכך בהתש׳ כח החומרי במצרים דור המבול׳ כי הבן הילוד היאורה תשליכהו׳ דהיינו נח ובניו היו ניצולין מן המבול׳ ונזדכך במצרים חטאם דור הפלגה חטאו באמרם הבה נלבנה לבנים ונזרכך במצרים ע״י ותוכן לבני׳ וכו׳׳ וזה הי׳ הצירוף וזיכוך לטובתינו:

ויוציאנו ה׳ אלהינו וכו׳ מכור הברזל לעבודתו ית׳ שנאמר כה אמר ה׳ שלח את עמי ויעבדני דהיינו קבלת התורה שהיא תקנת כתנות אור:

כל

אי ליכרה איל ואשו

וְכָל הַמַּרְבֶּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח :

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרַק וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה עַד שֶׁבָּאוּ תַלְמִידֵיהֶם וְאָמְרוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית :

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן תִּזְכּוֹר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהָבִיא לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ : ברוך

פירוש

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח ואנו מביאין ראיה ממעשה דרבי אליעזר וחבריו שהיו חכמי הדור ואפילו הכי ספרו כל הלילה ביציא' מצרים אמנם הכרור המור בפרשת בא מקיים נ"ד שם הספרים ופירש מצוה עלינו לספר ביציא' מצרים ביום דכתיב וראית' אותו דהיינו ביום וכמו שאמרו אין מזכירין יציאת מצרים בלילות וכל המספר ביציאת מצרים גם בלילה הרי זה משובח :

מעשה ברבי אליעזר שהיו מסובין בבני ברק ברק הוא שם מקום והיו מאספת' המון וכתנ"יירו ובעל זבח פסח פי' בבני ברק שהיו מסובין על כלים יפים מבריקים בזהב' ואפשר שנתחברו יחד לאכול בבית הנשיא רבי אליעזר בן עזריה ושם הוצע ולפניהם הכלים ההם כי בנים יאמר על כל בנין ומעשה כמו בין לילה היה ובין לילה אבד ורבים כמוהו : והיו מספרים ביציאת [מצ]רים אמר האכילה היה דאי קוד' האכילה הא אמרינן בפ' ערבי פסחים מוטבין מצה בליל פסח בשביל שלא ישנו : כל אותו הלילה לפי שבני ישראל כשיצאו ממצרים לא ראו שינה בעיניהם כל הלילה כי חלק הראשון מהלילה עסקו בעשיי' מצו' הפסח והחלק האחרון מחצ' נתעסקו ביציאה ולפי שחייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים לכן ראו החכמים האלה לעשות כמעשיהם וזה יוכיח שהמרבה בספורו הוא משובח :

פירוש על פי הסוד

כל המספר כו' הרי זה משובח על ידי הסיפור עושין רושם למעלה ומתעורר כח הגאולה כדאיתא בזוהר פרשת בא :

אמר רבי אליעזר בן עוזריה הרי כבן שבעים שנה לפי שקפצה עליו זקנה כדאיתא בירושלמי דברכות שלא היה כי אם בן י"ג שנה באותו היום שמינוהו נשיא ובשביל שלא יבזוהו או שמ' דבריו לא יהיו מקובלים נעשה לו נס מן השמים ובאו לו י"ג שורות של שער לבן כמבין שנא' והיה

צורת חכמים מסובין בבני ברק ומספרים ביציאת מצרים כל ה[...]

ברוך

הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ הוּא כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה · אֶחָד חָכָם · וְאֶחָד רָשָׁע · וְאֶחָד תָּם · וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאָל

חכם

מַה הוּא אוֹמֵר מָה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם וְאַף אַתָּה אֱמוֹר לוֹ כְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן :

רשע

והיה דומה לאיש שיבה הנה עם כל זה לא הגיע מעלת חכמתו למנות ראיה לנגד חביריו ולהוכי' שיאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שהוא שמעון בן זומא והנה היה בן זומא זה קטן בשנים ולכן לא נסמך ונקרא תמיד ע"ש אביו בן זומא ולא זכה רבי אלעזר למה שזכה בן זומא שהיה נער ממנו ולא נעש' לו אותו נס וזה היה תמיהת ר"א בן עזריה · ולא זכיתי לשון נצוח כמו מאן דוכי לחבר' כלומר לא נצחתי לחכמים בגמרא ותלמוד שתאמר יציאת מצרים בכל לילות השנה בפ' ציצית בק"ש של ערבית לפי שהייתי יחיד והם רבים ואין דבריו של אחד במקום שנים · שדרשה בן זומא וכו' ומעתה ק"ו שאם בכל לילות השנה חייב להזכיר יציאת מצרים לזכרון אותו הנס כל שכן שיותר ויותר ראוי לספרו בליל פסח שהוא הזמן המיוחד אליו ולכן כל המרבה לספר בו הרי זה משובח · ימי חייך העולם הבא לפי שהלילה נמשכת אחר היום שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד והלילה בכלל היום וכל כ"ד שעות נקרא יום ולכן לא איצטריך כל להא דרשה אלא כל בא לרבות ימות המשיח שגם בימים ההם נזכיר יציאת מצרים א"כ גם לדעת חכמי' דבן זומא חייבים להזכיר יציאת מצרים בכל לילות השנה וכ"ש בליל פסח ולכן הביא המגיד גם דברי חכמים :

ברוך המקום אמר כאן ד"ברוך לפי שרצה לומר אחר זה כנגד ד' בנים דברה תורה שהם ד' ענייניים שטבע העולם מתנהג בהם אמר כנגדם ד' ברוך להורות לנו שראוי לברך להש"י על הטוב ועל ההפך והרד"א גורס ברוך המקום שנתן תורה לישראל ברוך הוא כנגד ארבעה בנים וכו' וכן כתוב בזבח פסח ואמר כאן ברוך המקום שנתן תורה לישראל ברוך הוא כיון שכנגד ד' בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאל והיות למוד התורה כולל לכל כתות בני אדם וגם זכר שם בן בתורה ד"פ כדי לדבר בענין הזה בד' מיני דבורים מתחלפין שכללו כל האופנים שאפשר שידובר יציאת מצרים בהם ולפי שזה שלימו' עצום וגדול בתורת הש"י לכן אמר המגיד בדרש' הזאת ברוך המקום שנתן תורה ר"ל שנתנה להם באופן כך מן השלמות והברכה שזכר בכאן ענייניה השבח וההלול ולכן אמר ברוך הוא ר"ל איננו מצטרך לברכה ולשבח שנברכהו כי הוא ברוך ומבורך בעצמו או מפני שעקר הוא מתחיל לדרוש פסוקים אומר ברוך המקום וכו' כאדם שרצה לדרוש ואומר בשם הש"י ואח"כ מתחיל לדרוש פי' המקום הקב"ה כירז"ל כנו שמו של הש"י מקום דאמר בב"ר מעונה אלהי קדם הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו גם תמצא כי מקום עולה למנין ה' בחשבון גדול הי"וד י' פעמים וה"ה ה"פ והו"יו ו"פ וה"ה ה"פ יעלה למנין מקום : אחד חכם ואחד רשע וכו' מה שעשה המגיד חלוקת הבנים בזה הדרך לפי שמאלה הד' בנים שזכרה התורה לא ימלט בכלל א' מהם אם שיהיה שואלו או בלתי שואל ואם הוא שואל לא ימלט מאח' מג' תכליות בשאלתו אם להראות חכמתו וידיעתו ואם להיותו מסופק ומערער בדבר מפני שנכנס בו רוח מינות כמקנטר בדבר ואם שישאל לחסרון ידיעתו ויחפוץ לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה והם החכם והרשע והתם והחלק הד' הוא הבלתי שואל ולזה לא עשה בו חלוקה אחרת כי אם השלילה מוחלטת והוא אמרו ושאינו יודע לשאל לפי שאם היה בלתי שואל מפני רוח מינות היה נכלל ברשע אף שאינם סדורים בתורה כסדר הזה זכרם הנה כפי מעלתם בחכמה ראשונה החכם לכבוד תורתו ואחריו הרש' שגם הוא חכם להרע ואחריו התם לקוצר ידיעתו ושאינו יודע לשאל באחרונה שאין בו חכמה כלל ופירש תם מי שאינו יודע להעמיק שאלתו לא בחכמתו ולא ברשעתו :

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים וכו' בפרשת ואתחנן ולהיותו בן חכם רצה להראות את חכמתו באמרו שיש במצוה הזאת חלק שהם עדות כמו ענין המצות שהוא זכר למהירו' הגאולה והיציאה בחפזון ממצרי' וענין הפסח שהוא זכר לחזל טלה שנלקה בלילה הזה וגם ענין המרור שהוא זכרון לוימררו את חייהם ויש במצו' הזאת גם כן מכלל החקים במה שצוה בבית אחד יאכל וגו' ועצם לא תשברו בו שאין טעמם נודע לנו וגם יש בזאת המצוה חלק מהמשפטים והוא כל עדת ישראל יעשו אותו ואומר כל ערל לא יאכל בו שכל זה הוא משפט ישר לפי שלא נעשה הנס כי אם לבני ברית ולא לערלים אמנם ראה המגיד שבן זה היה חכם ירא אלהים שתחילת דבריו היה אשר צוה ה' אלהינו אתכם הרי שמודה שהמצוה היא אלהית מפי הגבורה נתנה לאבות רק היה שאלתו למה היה חלק ממנה מהעדות ומהחקים ומהמשפטים והיה ראוי שתהיה המצוה בכל חלקיה אם מסוג העדות או מהחקים או מהמשפטים והנה התורה השיבה אותו לכל חלקי השאלה במה שאמר עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו ממצרים ביד חזקה ובאומר כי המרור זכר לעבדות והמצה זכר לחפזון הגאולה והפסח רמז לאותות ומופתים גדולים ורעים שהיא מכת בכורות ולזכרון דברים הללו היו העדות אשר במצוה הזאת ולענין חלק מהמשפטים השיבו ואותנו הוציא משם ולא אומה אחרת ולכן משפט ישר שכל בן נכר וערל לא יאכל בו ולענין החקים השיבו ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ובאומר שהם הדברים שלא ידענו טעמם אבל הוא לטוב לנו כל הימים שהוא הטוב הנצחי ולחיותנו כיום הזה בארץ החיים הנצחי בעולם הזה · אף אתה אמור לו וכו' בעבור שהבן החכם הזה התגאה בחכמתו לעשות חלוקים במצוה הזאת לכן מלבד מה שהשיבתו תורה לבל יהי חכם בעיניו אף אתה עוד תלמד מה שכתוב בפרשה · אמור אתה לו שאר הלכות הפסח עד הדבר האחרון ממנו שהוא אין מפטירין וכו' והיא משנה בערבי פסחים שבזה ידע וישכיל השואל עם כל חכמתו שעוד לא לוה חלין ושים במצוה הזאת כפלים לתושיה יותר משאלתו על דרך תן לחכם ויחכם עוד ויש מפרשים כי כששאל החכם מה החקים כלל בו כיון שעיקר היום בפסח למה אנו אוכלין חגיגה קודם הפסח הלא הפסח עיקר אז משיבין לו אנו עושין זה כהלכות הפסח שאין נאכל אלא על השבע כדי שישאר טעמו בפינו ומתוך זה נזכיר טעמי מצות הפסח ונספר בהם כל הלילה · אין מפטירין לאחר הפסח אפיקומן כלומר אין עושין סלוק ולא סיום לאכילה ממיני מגדים כמנהג כל הסעודות אלא בגמר האכילה כשנפטרין מסעודתן אוכלין כזית מבשר הפסח ולכך אנו אוכלין עתה כזית ממצה אחרונה זכר לפסח ופירש מפטירין מסיימין מלשון הפטרה שמסיימין בה תפלת שחרית אפיקומן בלשון יון קורין לאכילה אפיקומן פירש מפטירין [illegible]ת פה לדבור מלשון יפטירו בשפה אפיקומן נוטריקון אפיקו מיני מתיקה רוצה לומר אין אומרים אחר אכילת הפסח אפיקו מיני מתיקה לקנוח הפה :

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים לי ולא לו אלו היה שם לא היה נגאל:

תם

רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם בפרשת בא והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם והנה שלשה דברים הביאו להגיד שהמאמר הזה היה מאויב חרף ה' האחד שלא אמר בלשון שאלה כמו שאמר בחכם כי ישאלך בנך מחר ובתם כי ישאלך בנך רק אמיר' כלומר כאשר בניכם שהיה ראוי שישאלו וילמדו מאבותיהם ליראה את ה' יהיו בנים סוררים ולא ידברו בדרך שאלה רק בדרך כפירה וערעור יאמרו אליכם מה העבודה כי כבר נשתמש הכתוב בלשון אמירה במאמרים המגונים כמו שאמרו בני גד ובני ראובן על המזבח אשר בנו בעבר הירדן מחר יאמרו בניכם לבנינו מה לכם ולה' אלהי ישראל וגו' וכן אמר הנביא ישעיה הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע האומרים ימהר יחישו מעשהו ושלמה עליו השלום אמר אומר לרשע צדיק אתה יקבוה עמים כי תמיד יבא הלשון הזה על הקנטור והמאמר המגונה· לא על השאלה בכונה טובה והסבה השני' לפי שלא אמר מה העבודה הזאת אשר צוה ה' אלהינו לכם כמו שאמר הבן החכם כי לא היינו חוששין לאמרת לכם כמו שלא חששנו על אמרת אתכם שאמר החכם אבל הרשע באמת כפר בהיותה מצוה אלהית ולכן לא אמר אשר צוה ה' אלהינו והסבה השלישית שהוא לא קרא המצוה הזאת לא עדות ולא חקים ולא משפטים לפי שלא האמין היות בה עדות יציאת מצרים והיותה משפט וצדק וחק וגזירת מלך אבל אמר מה העבודה הזאת לכם וכיון בו שתי כפירות האחת שלא היתה המצוה אלהית ולא צוה בה השם יתברך אבל הם בעצמן סדרו אותה והוא אומרו מה העבודה הזאת לכם שהוא כפירה בפועל ומצוה אותה מצוה וכפירה שנית בענין התכלית וכאלו אמר אין זו עבודה לגבוה ולא זכר לחסדיו אבל היא עבודה עשויה לתועלותכם שתאכלו כבש בן שנתו רך וטוב צלי אש ותשתו ד' כוסות עליו הלא זאת העבודה היא לכם ולא לשם ולפי שהיו שתי כפירות לכן אמר בנים בלשון רבים והיו כי יאמרו אליכם בניכם כאלו היו בכאן בנים סוררים בנים משחיתים בכפירות שונות ולזה השיבה התורה ואמרתם זבח פסח הוא לה' כלומר הש"י צוה בה ולא אנחנו ולכן צוה השם יתברך שלא יאכלו את הפסח כי אם על השבע כדי שלא תמצא באכילתו שום הנאה גשמית כי אם קיום המצוה שהוא לזכר שפסח ה' על בתי בני ישראל ולפי שראה המגיד שכיון הרשע במלת לכם ב' הכפירות האלה· אמר אף אני במלת לכם אדרוש דרשה שלישית וכי כסיל מחתה לו ולכן אמר מה העבודה הזאת לכם להוציא את עצמו מן הכלל שלא יבא בקהל ה' כי הנה המצוה נתנה לטובים ולישרים בלבותם ולא לרשע והנה אמרו לכם ולא לו הוא מדברי המגיד ולזה אמר ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל באמונותיו כפר בעיקר שהעקר הוא היות המצוה אלהית ולא אנושית אף אתה הקהה את שיניו כלומר מלבד מה שהשיבתו התורה אף אתה השומע כפירה מפיו ענה כסיל באולתו ואמור לו בעבור זה וכו' ופירש הקהה שיניו כלומר הכעיסהו ואמור לנו וכו' וזו פי' הקהה את שיניו כמו ושני בנים תקהינה כלומר זה שכפר בעקר הרי הוא בכלל בן נכר לא יאכל בו שאסור לאכול בפסח ואז שניו תקהינה שרואה לאחרים אוכלים והוא אינו אוכל ואמור לו כלומר וגם אמור לו בעבור זה עשה ה' לי כלומר ראה רשע כי בעבור קיום המצוה והאמונה שהיה לי בהשם יתברך עשה ה' לי חסד גדול בהוציאני ממצרים ואתה רשע אלו היית שם לא היית זוכה להגאל ואף על גב שפסוק בעבור זה עשה ה' לי הוא בפרשת שאינו יודע לשאול אם אינו ענין לשאינו יודע לשאל תנהו לענין רשע :

צורת ארבעה בנים דברה תורה

תָּם מַה הוּא אוֹמֵר מַה זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחוֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל אַתְּ פְּתַח לוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם:

יָכוֹל מֵרֹאשׁ חוֹדֶשׁ תַּלְמוּד לוֹמַר בַּיּוֹם הַהוּא אִי בַּיּוֹם הַהוּא יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם תַּלְמוּד לוֹמַר בַּעֲבוּר זֶה · בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְּחִלָּה עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ וְעַכְשָׁיו קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

ואקח

תם מה הוא אומר מה זאת בפרש' בא ומדברי התשובה שאחרה התורה עליו והיו לאות על ידיך ולטוטפו' בין עיניכם כי בחוזק יד וגומר יראה שהיה שאלתו בתם לבבו ולא לרום מינות כי לא יכול המאמר הזה כי אם על התאב לאנו' ולא כמנע מה' כי אם לתמימותו וקוצר הבנתו:

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת לבנך בפר' בא מדלא זכרה התור' בו ענין שאלה ולא אמירה רק אמר והגדת לבנך יראה' שהבן הזה לא היה יודע לשאול והתורה צותה לאביו שיפתח פיו לאלה ויגיד להם הדברים כאו שהיו ולכי שהת' ושאינו יודע לשאול לא כתנא להן עיון כי אם קוצר ידיעה לא בהתפארות החכמה כבן החכם ולא ברשע ופשע כרשע לכן כשתפ' המגיד להשיב אליהם מה שהשיבה התורה ולא הוסיף לומר עליהם אף אתה כמו שעשה בבן חכם ורשע:

יכול מר"ח שהתחילה הגאולה ועוד ששואלין בהלכות הפסח קודם הפסח · תלמוד לומר ביום ההוא כלומר יום הגאולה ·

יכול

פירש על פי הסוד

את פתח לו מכאן שעיקר הציווי לספר יציאת מצרים לתינוקת שנאמר והגדת לבנך להכניס היראה והאמונה בלבבם:

…מר יהושע אל כל העם כה אמר יי אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים

וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנָּהָר וָאוֹלֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן וָאַרְבֶּה אֶת זַרְעוֹ וָאֶתֵּן לוֹ אֶת יִצְחָק: וָאֶתֵּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל בָּרוּךְ הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִשֵּׁב אֶת הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לְאַבְרָהָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל:

(צריך להגביה הכוס) כ"כ האר"י ז"ל: **והיא**

יכול מבעו' יום כשסוקטין פסקיהן בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחי' לפניך לפי שלבן הבער ובער הזה יצטרך האב להראות' לו באצבע ויש מפרש' וה בניטריא י"ב מצות שאדם עושה בליל פסח ואלו הן ארבע כוסות חרוסת כרפס שתי נטילת ידים המוציא מצה מרור כריכה:

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו עתה מתחיל' סדרו של אביי שמתחיל' מגנות' שנאמר ויאמר יהושע וגו' יהושע כ"ד ואתן לעשו את הר שעיר שנא' וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו שלא רצה לקבל עליו את הגלות ויעקב ובניו ירדו מצרים לקבל עליהם הגזירה שנגזר בין הבתרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל לפי שאמר למעלה וארב' את זרעך וגו' ונתקיים ביעקב ובניו ולא בישמעאל ובני קטורה כותן בעבור זה שבח והודאה להש"י ר"ל ברוך הוא ומשובח הש"י ששמר אותה הבטחה שהבטיח לתתה לישראל שהם יזכו בה ולא אחר או לפי שמזכיר ירידת אבות למצרים אמר ברוך שכשם שמברכי' על הטובה מברכים על הרעה שהקב"ה מחשב את הקץ שהש"י יפן לזכות' בהבטחת' הכיא מהיותו מחשב את הקץ יום ליום ולילה לילה מתי יבא עת קץ כדי לעשות ולקיים מה שאמר לאברהם הרד"א כתב ה"ב חשב את הקץ ול"ב מחשב את הקץ כי חשבון זה כבר עבר שהרי מלידת יצחק עד יציאת מצרים ד' מאות שנה: והיא

פירש על פי הסוד

ברוך שומר הנטחתו לישראל כו' ועבדום וענו אותם ובאמת זה אינו הבטחה לטובה· אלא אברהם אבינו ראה באצטגנינותו שעבר ירשו במה שאמר להקב"ה הנה בן משק ביתי יורש אותי והשיב לו הקב"ה לא ירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך· כלומר זה עבד לא ירשך אך יתקיים האצטגנונית שלך בעבד אשר יצא ממעיך וכך היא כי עבדים היינו לפרעה במצרים· נמצא ועבדום הבטחה טובה היתה לנו:

ויעבר אברם בארץ וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים

וְהִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבַד עוֹמֵד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם:

צֵא וּלְמַד מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁפַּרְעֹה לֹא גָזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל שֶׁנֶּאֱמַר אֲרַמִּי אוֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה אָנוּס עַל פִּי הַדִּבּוּר· וַיָּגָר שָׁם מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לָגוּר שָׁם שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן:

בִּמְתֵי מְעָט כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: וַיְהִי שָׁם לְגוֹי מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִים שָׁם גָּדוֹל וְעָצוּם שֶׁנֶּאֱמַר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם:

ורב

והיא שעמד' וכו' אותה הבטח' של בין הבתרים שאמ' וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי לא לבד הועיל' להם ליציאתם ממצרי' כי גם בצרות אחרות שהיו אבותינו או אנחנו היום הבטחה ההיא עמדה להם ולנו לפליטה גדולה כמו שהוכי' מענין לבן מכל המלכיו' שעתידין להיות משעבדין לישראל וכל הגליות והגאולות שעתידין להיות לבניו הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם במרא' של בין הבתרי' כדאיתיא בב"ר וכן הוא אומר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות· שלא א' בלבד עמד עלינו ול"ג לכלותינו והא' שהזכיר הוא פרעה שלא היתה כוונתו לכלותם כי אם לשעבדם ועל כן היה מחזיק בהם לבלתי שלחם· אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו כלומר שלא אחד בלבד שהוא פרעה עמד עלינו לצר ואויב אלא אף בכל דור ודור כל היום עומדי' עלינו וגם לא כדרך פרעה לתכלית השעבוד כי אם לכלותינו לגמרי

צא ולמד מה בקש וכו' רצה לומר מענין מצרים אשר אתה בה ולמד מספורי יעקב ולבן מה בקש לבן הארמי לעשות ליעק' אבינו כלומר עם היות שלבן לא עשה עמו רעה בפועל נא ולמד מדבריו מה היתה מחשבתו לעשות ליעקב אבינו כי זה מתוך דבריו תלמוד אותו לא ממעשיו לפי שהוא עצמו הודה ואמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע וגומר והוא מורה היות מחשבתו רעה ולבן בקש לעקר את הכל להכות אם על בנים והוא אמר ליעקב הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא רצה לומר לו היה ראוי ואותה בקשתי אם לא שהאלהים מנעו ממנו וסמך זה לאומרו ארמי אובד אבי שעשו אובד יוצא מהקל ומשום דתנן בפ' ערבי פסחים ודורש מארמי אובד אבי עד שהוא גומר את כל הפרש' הוא דורשה עתה כמו שנדרש בסיפרי והטעם לפי שבלילה הזה אנו חייבים להודות להשם יתברך ולהתחיל בגנות ולסיים בשבח ולא יוכל אדם לעשות הודאה יותר הגונה לענין הפסח ויציאת מצרים כי אם אותה הגדה והוידוי שהיה קורא מביא הביכורים כי ג"כ תתחיל בגנות ותסיים בשבח ותזכור היציאה והמכות והאותות והמופתים כאלו יעשה האדם עצמו בליל פסח עם אותם הדברים אשר לפניו בקערה כאלו הוא מביא הבכורים ואמר המגיד שאותה ההבטחה שנאמרה לאברהם היא עמדה ליעקב עם לבן שהש"י דן את לבן שנא' ויבא אלהים אל לבן בחלום הלילה ויאמר לו השמר וגו' וגם אח"כ יצא ברכוש גדול שנ' ויפרץ האיש מאד מאד וכמו שעמד להם הבטחת ברית בין הבתרים כן תעמוד לנו בכל צרותינו בכל דור ודור:

וירד מצרימה אנוס על פי הדיבור לשון וירד מצרימה מורה שאונס ירד שם מדלא כתיב ויבא לפי שיעקב היה ירא לרדת מצרימה עד שאמר לו הש"י אל תירא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך מצרימה וכאלו הש"י העיר את רוחו לרדת שמה לקיים גזרותיו וזהו על פי הדבור הוא רוח הקדש שנאמר בירמיה והנביאים יהיו לרוח והדבור אין בהם: (ויגר) שם מלמד שלא ירד להשתקע פירש לקבוע שם ישוב ולהיות כתושב אלא לגור שם כגר ונכרי ללון ולגור בעליוא לפי שהיה ראוי שיאמר וישב שם כיון שנתעכבו שמה ימים רבים אם לא כפי מחשבתם וכוונתם כשהלכו שם וגם כמה שאמר במתי מעט מוכח שלא אחר הגרות עליהם כי אם בתחלת ענייכם כשהיו מתי מעט והיה זה כאשר הלכו למצרים וכפי מחשבתם לא על התמדת הישיבה במצרים· שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו שהיה דעתם שלא לשבת שם כי אם בשנו' הרעב ואחרי עבור שני הרעב ישובו אל ארץ כנען:

במתי מעט כמו שנאמר בשבעים נפש כלומר שהמיעוט ההוא היה השבעי' נפש שירדו עם יעקב למצרים· ה"ג ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצויינין שם רצה לומר שהיה שהם אומה נבדלת ונפרשת מהמצריים ולא נתערבו בהם בר"ו שנים שישבו ביניהם כמו שיקרה לשאר עמים בהתיישבם יחד יתערבו אלו באלו אבל הם לא שינו את שמם ולשונם ודתם ומלבושיהם וזהו שדרש שהיו מצויינים שם והציון הוא הסימן אשר בו יהיה ניכר ורשום האדם גם נתאספו שם יחד במקום אחד ולא נתפזרו בערים ולכך היו נראים גוי אחד· ה"ג גדול עצום בלא וי"ו ב[illegible] שנאמר ובני יש[illegible]

פירוש על פי הסוד

[...]עים נפש ירדו כו' נגד ע' אומות שכל אחד מהם שקול כאומה וה' חלק האומות לצבא השמים שהם נתונים [illegible] ועתה שמך ה' אלהיך השוב ככוכבי השמים שאין להם שליטה עליכם:

ורב כמו שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכונו ושעריך צמח ואת ערום ועריה:

וירעו אותנו המצרים כמה שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: ויענונו כמה שנאמר למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס: ויתנו עלינו עבודה קשה כמה שנאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך: ונצעק אל יי אלהי אבותינו וישמע יי את קולינו וירא את עניינו ואת עמלינו ואת לחצנו:

ונצעק אל יי אלהי אבותינו כמה שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויצעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה

וישמע יי את קולינו כמה שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב:

וירא

ישראל פרו וכו׳ ודרש במלת גדול רבוי העם וכמותו ע״ד הפלא אף על פי שלא תתחבר אליה אומה אחר׳ להתערב בו להיות לעם אחד כי היו מצויינים עם כל זה נתרבו בכמות מופלג. עוד עשה דרשה אחרת בעצום שהוא נאמר על הכח והעוצם והוא גם כן ע״ד הפלא אע״פי שדרשו על וישרצו שהיו יולדות ששה ששה בכרס אחת והתאומים יהיו תמיד חלושי הכח וקטני הקומה ודקי הפרצוף עם כל זה היו גדולי׳ בגופם ותקיפי׳ במזגם ואיבריהם ובפסוק שהבי׳ התבארו ג׳ הדרשו׳ כי ממה שאמר ובני ישראל התבאר שהיו מצויני׳ ונרשמים ונכרים לגוי אחד נקראו תמיד כן בשם ישרא׳ וממה שאמר פרו וישרצו התבארו על הרבוי כמו שדרשו חז״ל שפרו ענייננו שלא הפילו נשותיהם וישרצו שהיו יולדות ששה ששה בכרס אחד ובאומרו וירבו ויעצמו התבארו העצמה והכח כי רמז בוירבו על גדול הקומ׳ ובויעצמו על הכח: (ורב) כמו שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך כי הילדים בינקותם הסרנו הלאות ורובם מתים כי להיותם רכים לא יסבלו פשיעה בגידולי׳ לכן אמר שבהיות׳ במצרי׳ לא היו כן מתוקף צרות הגלות לא היו חוששין על גדול הילדי׳ כראוי אבל ברצון הש״י והטוב׳ היו גדולי׳ מעצמם כצמח השד׳· רבבה כצמח השדה נתתיך ביחזקאל סימן י״ו ואמר שמעצמם היו גדלים כמו הדשאי׳ שיוצאים מן הארץ בלעדי מים יפים מבלי שום מלאכה כן היו בני ישראל גדלים ביופים מבלי חנוך ולמוד כאלו בטבע היו נולדים באותו שלמות כל הפסוק כלו שאמר על גדול הגוף ויופיו ותקון המדות שהוא עדי עדים עם היותם ערום ועריה מלמוד התורה והמוסר ·בעדי עדים לשון קישוט· ועריה ענין גילוי כמו את מקורה הערה:

וירעו אותנו המצרי׳ גם זה מוידוי הבכורים ולפי שיש בפסוק זה ג׳ חלקים דרש בו שלשה דרשות: וירעו אותנו המצרים כמו שנאמר וכו׳ ר״ל שחשבו אותנו בחזקת רעים שחשדונו באנשים רעים וחטאים כמרגלי׳ את הארץ כדרך הקושרים והמורדים באדוניהם והתחכמו איך יוכלו לנו ולכן אמר וירעו אותנו שחשדונו כאנשי רשע שאם ר״ל שעשו עמה׳ רעה היה לו לומר וירעו לנו גם בראיה שהבי׳ לא נזכר שום רעה אבל על החשד שחשדו הוכיח שכיר מפסוק הבה נתחכמה שהיה עצת המצרים להתעולל עלילו׳ נגד ישראל ולהתחכם בתחבולות כדי שלא יתרבו ולא יתחזקו בארץ וזהו מפני החשד שחשדום כרעים וכפושעים· ויענונו כמו שנאמר ר״ל מהרעה הזאת נמשכה רעה אחרת שעלה מעצת׳ שיענו אותם בכל מיני ענוים כדי לתשש כחם כנקיבה ולא יעשו דבר ממה שיזמו ומה היה העינוי הזה וישימו עליו שרי מסים למען ענותו וגו׳ והוא מלאכת החומר והלבנים ובנין הערים למלך כתיב הכא ויענונו וכתיב התם ענותו ולמד ענוי מענוי ולפי ששם נאמר וישימו עליו אחר הבה נתחכמה משמע שהעינוי נמשך מעצת הבה נתחכמה לוונס בפרשת וידוי הביכורים כתיב ויענונו אחר וירעו אותנו לכן דרש גם בכאן ויענונו על הבה נתחכמה לו זאת העצה סבבה העינוי וזה ואומרם אחריו ויענונו: (ויתנו) עלינו עבודה קשה כמו שנא׳ עוד נמשך מאותה עצה רעה אחרת שמלבד העינוי שהיו עובדים למלך נתנו עליהם עבודה קשה והוא שכל מצרי היה משעבד בישראל כאלו היה עבדו ולזה מביא ויעבידו מצרים את בני ישראל בפר׳ שלמד עבודה מעבודה ולפי שהיה ההשתעבדות ההוא באכזריות גדול בלתי מסודר נאמר עליו עבודה קשה כי המון העם בהיות כל איש שורר על היהודים לעבודתו זו היתה עבודה ועבודת פרך יותר מעבודת המלך שהיתה מסודרת:

ונצעק אל יי׳ וגו׳ גם זה מוידוי הביכורים· כמו שנא׳ ויהי בימים הרבים ההם עם היות הכתוב מבואר בעצמו בא לבאר שמה שאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו שלא תחשוב שהיתה צעקתם כצועק חמס וקורא תגר או שצעקו ושפכו על מיתת המלך אלא היתה תשובה גמורה שצעקו אל השם יתברך שיחמול עליהם לפני המלך אשר ימלוך על הארץ שבלבם ודעת׳ היה בצעקת׳ על צרתם ועבודת׳ הקשה וזה אומרו ויאנחו בני ישראל מן העבודה כי הש״י הבין ממחשבותם ולפי ששם לא נאמר שצעקו אל הש״י רק כתיב שתם ויאנחו ויזעקו הביא מפרשת וידוי ונצעק אל יי אלהינו מה שחסר שם גלה כאן· וישמע יי את קולינו כ״ש רצה בזה שלא לבד היתה שמיעת גאולתם בעבור ששמע השם יתברך את קו[לם] וצעקתם כי גם היה סבה שנית שזכר את הברית אשר כרת עם האבות ולזה מביא ראיה וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו ובומר[ו] [ק]וליכו לשון קול נגד האבות אברהם שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי יצחק ויעקב שנאמר הקול קול יעקב אחד לו ואחד ליעקב:

פירוש על פי הסוד

ואת ערום ועריה זו מכת הנחש הערום שהטיל זוהמא לפיכך היו ערומים מזיו השכינה ואחר הצירוף וה[...] בזיו השכינה שנאמר וענג עומד עליהם:

וירא את עניינו זו פרישת דרך ארץ כי בפסוק הראשון וירעו אותנו המצרי' זכר מה שעשו לה' בפרהסי' והוא העינוי בחומר ובלבנים ועבודת פרך שהיו המצרים משעבדים בהם ובפסוק זה אומר עוד ראה הש"י הרואה מחשבות ולב דברים אחרים נסתרים מהצרות שהיו לה' דאם לא כן מה לו לכפול הדברים בעצמם בעניינו ועמלינו ולחצנו הי' לומר וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצעק אל ה' ונומר וישמע ה' וגו' וירא את העשוי לנו במצרים ויוציאנו ונומר ולכן דרש וירא את עניינו על פרישות דרך ארץ שהיו רבים מה' כובשי מנשותיהם כדי שלא יגעו לריק ולא ילדו לבהל' ופרישות התשמי' נקרא עינוי כמו שדרשו אם תענה את בנותי מן התשמיש ושעל זה נאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים כי ראה פרישותם מנשותיהם ונתן להם נתפרות ורצון להזדק' להם כדי שיתרבו וכמו שדרשו על תחת התפוח עוררתי' ויהיה וידע מלשון והאדם ידע את חוה אשתו ועשו בדרך אסמכתא המלה יוצאה מהקש ועשו ג"ש מוירא אל וירא נאמר כאן וירא את עניינו ונאמר להלן וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים מה להלן שנתן להם מקום לדעת נשיהם אף וירא את עניינו על זה נאמר ומה שדרשו וידע אלהים על תשמיש המטה לפי שאין אדם יודע מה בין איש ואשתו כי אם אלהים ומה שנקרא תשמיש המטה דרך ארץ כי התשמיש הוא מדרך הארץ שנאמר ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ:

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ זוּ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים:

ואת

ויבן את פתם ואת רעמסס   ויפן כה וכה ויך את המצרי

ואת ואת עמלינו אלו הבנים דכתיב כי אדם לעמל יולד וכתיב כתי' ורבותי' אוני שנאמ' כל הבן הילוד ונומר הוא ג"כ נרה בסתר' כי אין ספק שגזרה זו בשת' לאנשיו שיעשו הדב' מעצמם כי מרכה היא לו לעשות על זה דת מפורסמת אבל הש"י יודע מחשבות לב ובוחן כליות ראה גם כן הדבר הזה וכאלו אמר וירא ה' מה נעשה מבנינו אשר עמלינו בתולדותם ובגדולם שהיו מושלכי' אותם ליאור: ואת לחצנו זו הדחק כי מלת לחץ תאמר פעם על הכאה גופנית כמו ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר שפירושו לחצו וכעס ... על ההכרח ועל האונס שהאונס עושה לעובדם לכניו לעשות איזה דבר לחץ גדול וזה השם מהלחץ נקרא בדברי רז"ל דוחק' ולכן אחר שאמר ואת לחצנו אין ראוי שיפורש על המעיכה והכאה גופנית כי זה כבר נכלל בויתנו עלינו עבודה קשה אבל נאמר על הדחק לא די שהיו מעבידי' אותם אלא גם לא היו נותנים להם מנוחה בעבודה ההיא כי היו דוחקים אותם כמו שנאמר והנוגשים אצים ולפי שגזרה זו לא היה דבר מסודר ולא מפורסם ולכן זכרו בכלל הראיות:

וְאֶת עֲמָלֵנוּ אֵלּוּ הַבָּנִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן: וְאֶת לַחֲצֵנוּ זוּ הַדְּחַק כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ אשר

ויוציאנו

אשר מצרים לוחצים אתם: ויוציאנו יי ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים:

ויוציאנו יי ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני יי:

ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך והכתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני יי אני הוא ולא השליח אני יי אני הוא ולא אחר:

ביד

ויוציאנו לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח וכו' רצונם בזה שלא היה הפועל ההוא טבעי מסודר מהמערכות השמימיות ומניעיהם שהם מלאכים ושלוחים מהש"י בהנהגת העול' השפל לא היתה מההשגח' הפרטית כפי רצון הש"י למעלה כן המנהג הטבעי והנהגת העליונים וזהו אומרם בכבודו ובעצמו אבל לא ימ"ט שיהיה הפעל ההוא על ידי כלום כי הרוחני לא יפעל במורגש המישוש כי אם על ידי כלים והנה חכמים ז"ל ראו שפרנסת העולם הזה על ידי תנועות הגלגלים וכן השפעות השרים העליוני' שיפעלו בעולם ככי המסודר עליהם אבל בדעת ובחירה וההנהגה השנית היא ההשגחיית המסודרת מרצונו יתבר' הפשוט כאשר תגזור חכמתו ואינה כפי סדור השמיימי וגם לא על ידי מלאכים ושרים העליונים אבל הש"י יעשה אותה בעצמו מבלי היות שם מלאך או אמצעי אחר רוצה לומר בעל דעת ובחירה אבל אין המלט מסתכי' פעולתו ההשגחיית והרצוניות ההוא בדברים המוחרים באמצעות כלים כאילו תאמר שהמלך יהרוג הרוצחים פעם על ידי שופטים ושוטרים הממונים על כיו ופעם יעשה המלך ההרג בעצמו ובידו מבלי אמצעי אבל אין המלט שיצטרך כלי לעשו' וכאלו תאמר חרב או דבר אחר והוא יותר משונות מהסדור השמיימי' ומפעל העליונים ושיערו חכמים ז"ל שיציאת מצרים לא היתה מסודרת ולא מחוייבת כפי ההנהגה הטבעית ולא היתה מפעל השרים העליונים משלשה בחינות האח' לכי שהמערכה השמימית המורה על ארץ מצרים היתה מונעת ומעכבת יציאת העבדים משם וכפי שמפורש לעיל הג' כפי רצון פרעה ועבדיו שבשום צד לא נתרצו ולא נתקיימו שיצאו ישראל מעבודתם וזה היה מורה שיהיה דבר חוץ מטבעם וכנגד הכחות העליונות המשפיעות עליהם והג' בעבור שהמצרים היו עובדים לאזל טלה והיו שופע עליהם מעלה וכבוד כל שכן בהיותו בביתו ובגבורתו ומעלתו שהוא מלשכינן ומכני הסבות האלה ראה השם יתברך לעשות הגאולה הזאת בעצמו כי מי ישדד מערכות השמימיות ומי ישנה הטבעים המוחזקים ומי יבטל כחות השרים העליונים והשפעותיהם כי אם השם יתברך אשר יצרם ואל ג' בחינות האלה כיון באמרו ועברתי בארץ מצרים ונומר כי באומרו ועברתי בארץ מצרים מורה שעם היות המערכה העליונה מחייבת שלא יצאו ישרא' ממצרי' מעבודתם שהנהגה ההשגחיית תשדד המערכה ויוציאם וכן דרש בענין ההעברה אני ולא מלאך לפי שהמכוון בה הוא לשדד כח המערכה אשר א"א שיהיה כי אם ברצונו הפשוט ויכלתו וכנגד הבחינה הב' מרשעת פרעה ועבדיו אמר והכתי כל בכור בארץ מצרים רוצה לומר אם הם יחזיקו בבני בכורי ישראל גם אני אכה את בכוריהם ואז יבוא פרעה בעצמו ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולפי שהכאת הבכורות לא היתה בדרך טבע כענין הקדחת השורפות והמגפות המתחדשות בעולם לכן דרשו על זה אני ולא שרף והוא תאר לאיש הנכרי הממית במגיפות בסדר טבעו כפי המערכת כי הבכורות האלו כפי טבעם היו בגדר הבריאות אבל השם יתברך הדפם וכנגד הבחינה הג' מאלהות מצרים שהיו מגינים בעדם ומשפיעים עליהם טובות אמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ולא אמר זה על הכחות השמימית כי אם על השרים השמיימים אותם ורוצה לומר אף על פי שהשרים העליונים ישפיעו מעלה וכבוד קיים וחסד למצרים השם יתברך ישחית השפעתם וישיר גבורתם באופן שלא יעמדו להם למושיע וכאלו האלהות והבכורות מכה אחת להם ברגע אחת כחצות הלילה הרי לך שכל מה שדרשו בפסוק ועברתי בארץ מצרים כלו נכלל בפסוק ויוציאנו ה' ממצרים כי שלשת הסבות נכללו ביציאה:

ב'יד

פירוש על פי הסוד

לא על ידי מלאך כו' אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו דהיינו שם הגדול בשם הנכבד סוד וה' הולך לפניהם כו' שנתגלה על ידי משה רבינו עליו השלום שהוא שם שלד"כמ"ש לרש"י למשה ושמי ה' לא נודעתי להם ע"כ אמר פרעה מי ה' כו':

ויצו פרעה כל הבן הילד היארה תשליכהו   ותרד בת פרעה לרחץ על היאר

ביד חזקה זו הדבר כמו שנאמר הנה יד יי הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד: ובזרוע נטויה זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם: ובמורא גדול זו גלוי שכינה כמו שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך:

ובאותות

פירוש אברבנאל

ביד חזקה זו הדבר כמו שנאמ' וכו' לפי שהמגיד אמר בכתוב הזה דברים שהכר בלשון יחיד כמו ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ודברים בלשון רבים כמו אותות ומופתים ולכן דרש כל דבר כפי ענינו והורא' המלה בדרך גזירה שוה ממקומו' אחרים וע"כ דרש יד חזקה על הדבר לפי שהוא נקרא יד ה' כמו שכתוב הנה יד ה' הויה במקנך ולא דרש זה על מכו' בכורות לפי שידרוש עליו ובזרוע נטויה כי הוא סבר שכמו שאצבע אלהים הוא דבר קטן ויד ה' הוא דבר חזק ממנו כמו שהיד היא גדולה מהאצבע ככה זרוע נטויה מורה על חוזק המכה יותר מיד ה' לפי שהזרוע כלו הוא גדול וחזק מהיד: ובזרוע נטויה זו החרב ירמוז למגפת הבכורות על ידי חרב מלאך המות שהכה בהם וחכמים ז"ל דרשו על חרב הבכורים שהרגו את אביהם: שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה ד"ה א' כ"א ועשה ג"ש מנטויה לנטויה מה להלן במגפה אשר באו בימי דוד חרב מלאך המות שהוא שם למגפה הנטויה אף כאן נאמר על מכת בכורות: ובמורא גדול זו גלוי שכינה אמר זה על דבקות השגחות השם יתברך במצרים להלות הבכורות והאלוהות ולהיותו במצאים הרחוקים קראו מוראים גדולים יאמרו ובמוראים בלשון רבים לפי שכל מכה ומכה מהבכורות בהיותה ממנו י"ת מבלי אמצעי היה מורא גדול והמכות כולם היו מוראים גדולים ותרגום אונקלס אמר ובמורא גדול ובחזונא רבא ירצה שעושה [illegible] בלשון מראה ולפי שהכתוב ובמורא חסר ויונתן תרגם כן ומהו המראה זה גלוי שכינה ירמוז למראות השם שראו במצרים: שנאמר או הנסה אלהים [illegible] הפסוק הוכיח שהדברים האלה כלם נעשו במצרים שהרי אמר בסוף הפסוק וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך:

ובאותות

ובאותות זה המטה כמו שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו האותות: ובמופתים זה הדם כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן: דבר אחר ביד חזקה שתים· ובזרוע נטויה שתים· ובמורא גדול שתים ובאותות שתים· ובמופתים שתים:

אלו

ובאותות זה המטה דרש ובאותות על האותות אשר נעשו באמצעות המטה שהם מעשה ההפוך המים לדם והעלות הצפרדעים ותולדות הכינ' מכת הברד והארבה כי בכל אלה נאמר שנעשו בתנוע' המט' וזהו אמרו ובאותות זה המטה ר"ל האותות הם אשר נעשו עם המטה שנאמר ואת המטה הזה וכולי עליו הביא הפסוק ואותם נקראו אותו' אשר נעשו ע"י המטה הנה א"כ יצאו לנו מן הדרש' הזאת זכרון ו' מכו' שהם מכת הדבר ומכ' בכורו' הם האותות שנעשו עם המטה ונשארו ג' מכות שהם הערוב והשחין והחושך ואותם דרש ובמופתים כמו שאמרם ובמופתי' זה הדם ג' המכות שהם הערוב והשחין והחושך קרא המגיד בשם דם ור"ל ובמופתים הם הג' המתוארים בשם דם לפי שהערוב היו מבעלי חיים הטורפים שהיו נכנסי' בבתים והורגים וטורפים כל מה שיוכלו ולהיותם שופכי דם תוארם בשם דם גם השחין תואר בשם דם לפי שהיה עניינו עפוש הדם והפסדו פתאום גם החושך תואר בשם דם לפי שהיה אור השמש אדמדם ונחשך: שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ וכול' יואל ג' וכתיב בתריה השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בא יום ה' וגומר וממה שאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ הוכיח שלא אמר דם על ההפוך המים אשר בנהרות לדם כי המופתים שייעד זכר שהיו בשמים ובארץ לא במים ולכן אמר דם ואש ותמרו' עשן כי הדם רומז למכת החיות הרעות ע"ד ושן בהמות אשלח בם והאש רמז לשחין שהוא כאש שורף ברתיחת הדם ותמרות עשן הוא רמז לחושך ולפי שגם החשך יתאר בשם דם לכן אמר תיד אחריו השמש יהפך לחושך והירח לדם כי הדם הוא האדמימות החזק הנוטה לחשך ועם היות שהכתוב הזה נאמר על הגאולה העתידה עשה המגיד גזירה שוה ממופתים למופתים נאמר כאן ובמופתים ונאמר להלן ונתתי מופתים מה להלן ג' אלה אף כאן ג' אלה מה להלן נקרא דם ההרג והחושך אף כאן כן: תמרות לפי שהתמר עץ גבוה וישר ושוה ידמה הדבר הגבוה והישר אליו וכן בדברי רז"ל ושתעלה העשן תמרותו:

דבר אחר ביד חזקה שתים וכו לפי שהיו המכות י" ויש בפסוק הזה ה' שמות יד החזקה וזרוע נטויה ומורא גדול ואותות ומופתים אמר המגיד שכיון שאילו הה' לשונות נאמרו על כל הי" מכות שיתחייב מזה שכל א' מאלה הה' יורה על שתים מהם ובזה הדרך יוכללו כל המכות באלה הה" לשונות ומצא סמך לזה לפי שיד חזקה הם ב' מלות ולכן ירמוז ב' מכות וכן ובזרוע נטויה ובמורא גדול ואמנם אותות עם היותו מלה אחת הוא לשון רבים ומיעוט רבים שנים וכן ובמופתים לשון רבים:

רבי

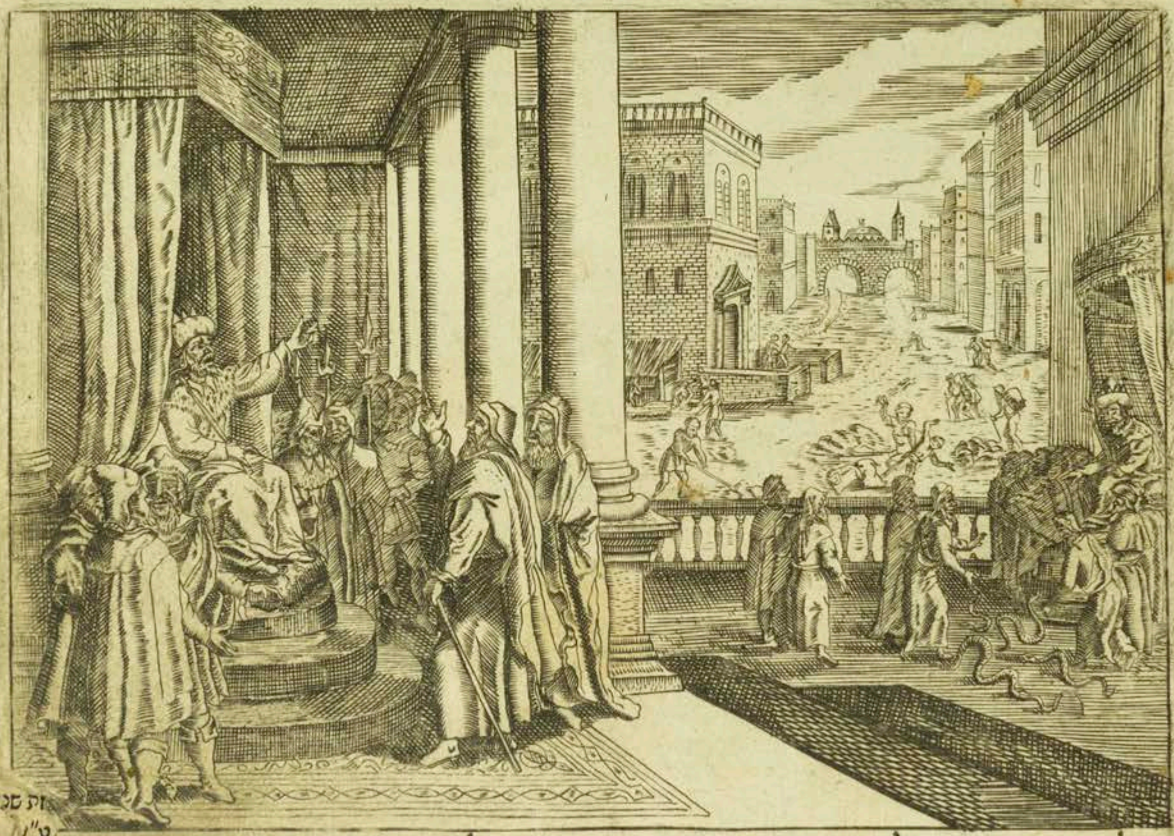

וישלכהו ארצה ויהי לנחש ויאמרו אל פרעה כה אמר ה'

אלו עֶשֶׂר מַכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם: וְאֵלּוּ הֵן:

דָּם צְפַרְדֵּעַ
כִּנִּים עָרוֹב
דֶּבֶר שְׁחִין
בָּרָד אַרְבֶּה
חוֹשֶׁךְ מַכּוֹת בְּכוֹרוֹת

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמָּנִים: דְּצַ״ךְ: עֲדַ״שׁ: בְּאַחַ״ב:

רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת: בְּמִצְרַיִם מַה הוּא אוֹמֵר

ויאמרו

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב לפי שבספר תהלים לא באו כסדר הזה ותאמר אין מוקד' ומאוחר בתורה לכן עשה ר' יהודה זה הסימן להודיענו כי כן היו כסדר הכתובים בתורה וי"א שדם וצפרדע היו בהתראה וכנים בלא התראה וכן ערוב ודבר היה בהתראה ושחין בלא התרא' וכן ברד וארבה היו בהתרא' וחושך בלא התרא' ולהיותם בזה הדרך ב' בהתראה וא' בלא התראה אחריהם לכן עשה ר"י הסימנים הסם וה"י שהיא מכת בכורות בהתראה היתה אבל להיות' מכה יחידה לא עשה בה' סי' ונסמכה לג' האחרונות וי"א לפי שדצ"ך הם מכת הארץ ועד"ש לכת מקריו' באח"ב מכת האויר ושתף מכת בכורות עמהם לפי שאין לה זוג ובירושל' מכך היו כתובות במטה אלהים וי"א אם תכתב כל שלשתם זה תחת זה כזה אזי תמצא בסופי תיבות באמצע למפרע שחי"ן לומר לך שמכת שחין היה מעורב דם צפרדע כנים: עם כל אחת מא' הרב אברבנאל כתב שהנכון בעיניו הוא כי מצרים היתה ערוב דבר שחין: עיר מלאה גלולי הכפירות בשרשי מציאות אלהותו י"ת מהם לא היו מאמינים במציאות שהיה ראשונה עלות העלות ומה' האמינו במציאתו אבל לא האמינו בהשגחתו בעול' השפל ומהם היו חושבים שיהיה יכלתו יתברך מוגבל ובעל תכלית כשאר שרי מעלה ושלא היה כחו בלתי בעל תכלית ולכן תמצא שמשה רבינו עליו השלום בתחילת שליחותו זכר לפרעה ג' העקרים הא' באומרו כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחוגו לי במדבר כי באמרו כה אמר ה' ביאר לו מציאות סבת הסבות ועלת העלות ובאמרו אלהי ישרא' ביאר לו שזה המחויב המציאות הוא משגיח ומבחין עניני הנמצאות עליונים ושפלים עד שחזת הכל הוא נקרא אלהי ישראל רוצה לומר משגיח בהם ובאמרו שלח את עמי ביאר יכלתו הבלתי בעל תכלית לא בלבד על אומה אחת כשאר שרי האומות כי אם לכל יושבי תבל ושוכני ארץ ועל כן היה מנוה עליו כן אף על פי שלא מבני ישראל הוא והנה לא היתה תשובת פרעה בתחלה כי אם כפירה מוחלטת באומרו מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ישרא' לא אשלח כי באומרו מי ה' כופר בעיקר רוצה לומ' במציאותו ובאומרו אשר אשמע בקולו כפר בהשגחתו כלומר אין לו קול לא השגח' ונוי בדברים השפלים ובאומרו עוד לא ידעתי את ה' וגם את בני ישראל לא אשלח כפר בכחת היכולת המוחלט כאילו אמר אף שנודע שהוא נמצא אין ראוי שנאמין שהוא משגיח בדברים אשר בארץ ואם תאמין השגחתו הנה יהיה כאחד מהשרים העליונים שיכלתם על אומה מיוחדת ואין לו יכולת על שאר האומות ולכן אם הוא אלהי ישראל איננו אלוה עלי ואין יכולתו עלי ומפני שג' המה הכפירות לכן באו המכות מכוונות לאמת הפנות האלהיות ההמה ולכן תמצא כי בתחלה אמר בזאת תדע כי אני ה' שהוא מציאות הסבה הראשונה ועשה לאמת הפנה הזאת ג' מכות דצ"ך לפי שעל פי ג' עדים יקום דבר ולהיות שלשתם מכוונות לאמת הפנה בזאת עשה בהם רבי יהוד' סימן בפני עצמו דצ"ך ובתחלת המכה הד' שהוא ערוב אמר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ רוצה לומר יודע ומשגיח על דרכי בני אד' ולאמת הפנה הזאת באו ג"כ ג' מכות אחרות שהם עד"ש ולהיות שלשתם מכוונת לתכלית עיקר הזה עשה בהם ר"י סימן בפני עצמו עד"ש אח"כ בתחלת המכה הז' שהיא הברד אמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ שהיא פנת היכולות ועליה באו ג' המכות האחרונות באח"ב ולהיות' מכוונת לתכלית אות עיקר הזה עשה בו ר"י סימן אחד באח"ב ולפי שהיה זה מרגלא בפומי' רבי יהודה היה נותן בהם סימנים או יש לומר שכוונת ר"י בסימנים הללו הוא על מחלוקת רבי יוסי הגלילי ורבי אליעזר ורבי עקיבא שאחריו שרבי יוסי אומר שלקו על הים נ' מכות ורבי אליעזר אומר מאתים מכות ורבי עקיבא אומר מאתים וחמשים שהם הכל ת"ק מכות ובא רבי יהודה להודיענו שכולם אמת כי כן הוא מנין האותיות מן דצ"ך עד"ש באח"ב ועוד אמדיותר הוא רומז על אצבע אלהים שהכה בהם וגם יש לומר שלכך תפס ר"י לשונו' הללו דצ"ך עד"ש באח"ב שזילתא אגב אורחא קמ"ל כי דצ"ך לשון שמחה וגילה עד"ש באח"ב לשון חיבה כלומר השם יתברך ישמחנו מעשו במהרה וינקום ממנו כמו שעשה במצרים:

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו המצריי במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות לפי שהמגיד זכר למעלה מכות מצרים ומנינם שהם י' לכן הביאו עליו דברי רבי יוסי הגלילי מנין אתה אומר וכולי כלומר אתה אומר שלקו המצרים במצרים י' מכות מנין לנו שעל הים לקו נ' מכות:

וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא וְעַל הַיָּם מַה הוּא אוֹמֵר וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּייָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא עם היו' שבא הפסוק הזה במכת כנים לא אמרו אותו החרטומים על הכנים בלבד כי על כל המכות נאמרו ונאמרו שהם אצבע אלהים מאחר שלא יכלו לעשות מה שאתה תראה שמאותה מכת כנים והלאה בכל שאר המכות לא השתדלו עוד החרטומים לעשות כמותם ולא שאל אותם עוד פרעה על זה ומזה הוכיח רבי יוסי הגלילי שלא אמרו אצבע אלהים על הכנים בלבד אלא על כל המכות ואף על כי שעל מכת הדבר אמר הנה יד ה' הויה רבי יוסי הגלילי סבר שפי' יד על המגפה לפי שהכתוב קראה דבר וכמו שנאמר ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל מגפותי:

בַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע עֶשֶׂר מַכּוֹת אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת:

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מַכּוֹת:

שנאמר

רבי אליעזר אומר מנין שכל מכה ומכה וכולי רבי אליעזר לא בא לחלוק על רבי יוסי הגלילי וגם ר' עקיבא לא חלק על רבי אליעזר אלא כל אחד מהם קבל דעת חבירו והוסי' עליו כי הנה המגיד הראשון ביאר שהיו מכות מצרים עשר ובא רבי יוסי הגלילי וקבל זה ועשה משם הוכחה לשהיו מכות הים חמשים וההקדמות האלה קבל אותם רבי אליעזר והוסיף עליהם שאם היו מכות מצרי' י' כדעת מגיד הראשון ומכותיהם חמשים כדעת רבי יוסי הגלילי והנה בכל מכה ומכה מהמכות מצרים היה ארבע מכות ויהיו א"כ מכות מצרים ארבעים ומכות הים מאתים: היתה של ד' מכות לפי שכל מכה היה בדבר מורכב מד' יסודות אם בהפסידם ואם בהתהוותם ואחרי שלא נעשה הדבר כפי הטבע כי אם בדרך נס יתחייב שכל אחד מהיסודות הוכה בהותו מכה ובזה האופן היתה כל מכה של ד' מכות אחת שנעש' ביסוד האש של אותו מורכב ואחת שנ' ביסוד האויר שלו ואחת שנעשה ביסוד הארץ שלו ואחת ביסוד המים שלו כי בכל מכה ומכה נשתנה כל אחד שהיסודות אשר באותו מורכב ע"ו

שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים׃ חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת: עֶבְרָה שְׁתַּיִם׃ וָזַעַם שָׁלֹשׁ׃ וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים אַרְבַּע׃ אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת:

שנאמר ישלח חרון אפו תהלים ע"ח ולפי שנאמר פסוק זה אחרי זכרון כל המכות הוכיח ר"א שלא אמר ישלח בם על המצריים כי אם על המכות שהיו נכללים בכל מכה ד' מכות שהם הא' חרון אפו והב' עברה והג' זעם והד' צרה משלחת מלאכי רעים כי הצרה בהיא היא ששלחת המלאכים הרעים והיה ראוי שיאמר צרת משלחת מלאכי רעים אבל כבר יבא המוכרת במקום סמוך והסמוך במקום מוכרת:

ויִנער ה' את מצרים בתוך הים | ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁל חָמֵשׁ מַכּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים׃ חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת׃ עֶבְרָה שְׁתַּיִם׃ וָזַעַם שָׁלֹשׁ׃ וְצָרָה אַרְבַּע׃

משלחת

רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה וכולי היתה של חמש מכות רבי עקיב' לא בא לחלוק על רבי אליעזר ולא על הראשונים וקבל מרבי אליעזר שכל מכה ומכה מהמכות מצרים היתה מורכבת מארבע מכות כפי מספר ארבע יסודו' אשר בה והוא הוסיף עליה' בקיצה אחרת מפאת המורכב שהמורכב יש לו כח נוסף על כל אחד מהפשוטים אשר בו ולכן שכל רבי עקיבא שהיו בכל מכה ומכה חמשה מכות ארבע כנגד ארבע יסודות וחמשה כפי המורכב שהוא זולת מכל א' מהפשוטים כיון שבהויה או בהפסד בבחין הויות המורכב אז השתנותו והפסדו ובבחין גם כן השנוי בכל אחד מארבע הפשוטים: חרון אפו אחת הוא דרש הכתוב כלו מראשו עד סוף וחרון אפו · אפו אחת · עברה שתים · זעם שלש · ודרש צרה בפני עצמה שהיא ארבעה:

ומשלחת

מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים חָמֵשׁ · אֱמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת · וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַכּוֹת:

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם · וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים · וְלֹא עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ עָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם · וְלֹא הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם · וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם · וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם · דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם · וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה · וְלֹא שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ שִׁקַּע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ · וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה · וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן · וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת · וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי דַּיֵּנוּ:

אִלּוּ

ומשלחת מלאכי רעים חמשה כנגד המורכב: כי חרון אפו ועברה וזעם וצרה הם משל מורים על היסוד לכן היה ראוי שילקו כל אח' מהם על כל אחד מהפשוטים הד' אבל משלחת מלאכי רעים היה ראוי שילקו על המורכב לפי שהו' קבוץ מלאכים רעים שהם היסודו' הפשוטים בצורותיה' ואיכותיהם ולכן אמר על קבוצם והרכבתם משלחת מלאכי רעים והרל"ג כתב כי תנועת הגלגל שהוא היסוד החמישי מסייעת בכל מכה ומכה בעבור כי הוא הסבה ומסבב את הכל ברצון הבורא ולהודיע כי ממשלתו על הכל [illegible] בעל הזולת'

כמה מעלות טובות למקום עלינו גם זה מדברי ר"ע וזכר החסדי' והטובו' שקבלנו מהש"י ביציאת מצרים ובסיבת היציאה אע"פ שבלעד' היה מתפיי' הדור היוצא · והש"י עשה עמהם יותר מהצורך שיהם על צד היותר טוב · ולכן אמר כמה מעלו' טובות למקום עלינו ר"ל כמה מהחסדים והמעלות והכבודות שלא על צד ההכרח אבל על צד היותר טוב שהוא הכונה באמרו טובות יש למקום עלינו · ולכן המעלות הטובות ההם הם להקב"ה תמיד עלינו כשטר חוב שיש לאדם על בעל חובו שלא כרצו וזכר ט"ו מעלות כנגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד וכנגד ט"ו מעלות שעשה הש"י עם ישראל במצרים כמו שזכרם יחזקאל י"ו שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וגומר וכנגדם היו במקדש ט"ו מעלות כשהיו עולין מעזרת הנשי' לעזרת ישראל ולכך קראם ר"ע מעלות ולא חסדים · ולא עשה באלהיהם כי לשדד המערכ' ולבטל כחות העליונים מפני התחתונים זה באמת היה מעלה רמה לישראל ועל צד היותר טוב · ולא הרג בכוריהם כי משפט המצרים ומכותם היה כפי הצדק לפי שהם הרשיעו לישראל והנפש החוטאת היא תמות אבל הבכורות לא היו ראוים לעונש כי לא יומתו בנים על האבות: ולא נתן לנו את ממונם כי מן הדין אין ראוי שיענש אדם בב' עונשין כי קם ליה בדרבה מיניה ואם נענשו בגופם די היה להם בזה ולא שיענשו ג"כ בממונם ואף על פי שהשם יתברך הבטיח את אברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול מ"מ הוא מכלל הטובות אם באופן הגזירה ואם במעשה היציאה ממצרים: ולא קרע לנו את הים שעשה הש"י נס גדול בקריעת ים סוף ושנה סדר הטבעים שהוטבע מו"ימי בראשית מבלי הכרח שהיה יכול להצילם באופן אחר: ולא ספק צרכנו במדבר מ' שנה בארץ לא זרוע נחש שרף ועקרב וצמאון והיה אפשר להוליכם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא והיא ארץ נושבת למצות אוכל לנפשם אבל כדי להשלימם עוד בתורתו ובמצותיו הוליכם במדבר ולא נתן להם צרכיהם בצמצום כי אם בספוק גדול ולא יום או יומים אלא מ' שנה לא חסרו דבר: ולא האכילנו את המן שהיה מזון אל ז' כמו שאמז"ל ביומא פרק בתרא לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלי' אותו עד שלהטעמו דבר יוצא מן הטבע לא ידעו מה הוא והיו מרגישי' בו כזה פעמים לקטנים היה כלחם השחן הבחורי' עושין אותו עוגות לאוכלי' היה טעמו כצפיחית בדבש לזקני' ובשלו [illegible] כזרע גד ולא נתן לנו את השבת לפי שהשבת ניתן במרה קודם בואם אל הר סיני כאשר ירד המן ומעלות מצות השבת רבה היא כי היא תורה על חידוש ה[illegible] ועל המנוח הנפשיית לעולם שכלו שבת: ולא קרבנו לפני הר סיני שמלבד מה שהשלימם בשלימות גופני עוד נתן להם את התורה כי זכו בקרבם לפני הר סיני וקבלת התורה פסקו זוהמתן ומה שאחר אחר כך

ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף

אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי · וְלֹא
נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה דַּיֵּנוּ :
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה · וְלֹא
הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּיֵּנוּ :
אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל · וְלֹא
בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה דַּיֵּנוּ :

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ : שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם · וְעָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים וְעָשָׂה בֵאלֹהֵיהֶם · וְהָרַג בְּכוֹרֵיהֶם · וְנָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם · וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם · וְהֶעֱבִירָנוּ בְתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה · וְשִׁקַּע צָרֵינוּ

אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה רצה בו שהשם יתברך בעצמו נתנה להם ומפי הגבורה שמעו י' הדברות וידוע שלא היו ישראל ראויה לאותה מדרגה והיה די בתת להם את התורה ע"י משה רבינו עליו השלו' ויש מפרשים שלא יוסיף לנו את המצות כולם אלא מקצה אז שלים המצות כמו שנתן לאדם הראשון ו" מצות והוסיף לנח אבר מן החי והוסיף לאברהם המילה וליעקב גיד הנשה וי"מ אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו מפני שפסקה מהם זוהמא כמו שארז"ל בשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמ' ישראל שעמדו על הר סיני פסק' זוהמתן גוים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן : ולא הכניסנו לארץ ישראל אין הכוונה שישארו במדבר בערביים ולא ירשו ארץ אבל עניינו שנתן להם ארץ ישראל שהוא קו האמצעי מן הישוב וממנו הושתת העולם ואין חול ולא שד שולט עליהם כי אם השם יתברך והיה די להם להושיבם בארץ אחרת או פירוש שהיה די שיתן את הארץ לבניהם או לבני בניהם ולא לאותם שיצאו ממצרים שהיו בהם. ברכה בפתותים מך' שנה שיצאו ממצרים ונכנסו הם בארץ והיה די להם בבני היציאה שראו · ולא בנה לנו בית המקדש דיינו שהרי יש להם משכן ובבנין בית המקדש נתוספו עשרה נסים :

פירוש על פי הסוד

אלו נתן לנו את התורה וכו׳ דיינו׳ כי מתוך תורה זכו לארץ ישראל ועה״ב כדאיתי בפ״ק דע״ז ג׳ מתנות טובת נתן הקב״ה לישראל תורה א״י עה״ב וכל זה זכו כשקבלו התורה׳ והענין כי נזדככו בגוף ונפש כמו שאמר אמרתי אלהים אתם ובני עליון כולכם:

צָרְכֵנוּ בְּתוֹכוֹ׃ וְסִפֵּק צָרְכֵנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן׃ וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת׃ וְקֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי׃ וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה׃ וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה׃ לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ׃ אֵלּוּ הֵן׃ פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר:

פירוש אברבנאל

רבן גמליאל היה אומר וכו׳: משנה היא בפרק ערבי פסחים ולפי שלא ידענו מה הוא הספור שהוא חובה בליל׳ הזה שאין ראוי לפחות ממנו האם הוא כל המאמרים וההגדות אשר קדמו או קצתם בעבור זה תקנו לזכור באחרונה המשנה הזאת שביאר בה ר״ג הדברים שהן חובה גמור׳ לזוכרם בלילה הזאת שאם לא יזכרם כלם וחסר מהם דבר לא יצא ידי חובתו כי אף ע״פ שיאכל הפסח המצה והמרור לא יצא י״ח מבלתי שיספר עניינם בפה והם פסח מצה ומרור לפי שספור היציאה ממצרים יכלול ענין הגלות שיור׳ עליו המרור וענין הגאולה שיורה עליו המצה ומכת בכורות והצלת ישראל ממנה שיורה עליו הפסח אבל צוה ר״ג שידרוש אותם כדרך שואל ומשיב שכל אחד מישראל ישאל על שום מה בכל אחד משלשה הדברים האלה וישיב הטעם והסבה למה צוה השם יתברך בהם:

משה ידבר והאלהים יעננו בקול ויאמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע

פסח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים עַל שׁוּם מַה עַל שׁוּם שֶׁפָּסַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיְיָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

מַצָּה זוֹ שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מַה עַל שׁוּם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּגְאָלָם שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם׃

מָרוֹר זֶה שֶׁאָנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוּם מַה עַל שׁוּם שֶׁמָּרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ׃

בכל

פירוש אברבנאל

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה וכו' לפי שהא' ר"ג בשנגון הכתובים שני טעמים במצות המצה הא' שתורה על הגלות להיותו לחם עוני בל"ז נדול ונאות לעמלים ולכן אמר על מצות ומרורים יאכלהו וטעם שני כתיב במשנה תורה שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך שביאר היות המצה זכר ליציאת המהירה לא לגלות לכן בא ר"ג להתיר סתירה זאת באומרו שהמצ' שנצטוו בה בפסח מצרים לא היתה' מאותו טעם המצה שנצטוו עליה לדורות כי המצה שנצטוו עליה בפסח מצרים היתה זכר לגלות ולעינוי ואותה שצוה לדורות היתה זכרון לחפזון ומהירות הגאולה ולכן אמר מצה זו שאנו אוכלין וכו' כפסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים וביאר בו שכש' דורות היה מאותו טעם שהי' פסח מצרי' אבל המצה שאנו אוכלין רוצה לומר שנצטוו בה לדורות היתה מאותו טעם שנצטוו בה בפסח מצרים שהוא זכר לעינוי כמו שאמר בתחלת הגדה הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא וכמו שפירשתי שם אבל המצה הזו שאנו אוכלין על שום שלא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ ולזכ' מהירות הגאולה כעשה אותו עד שנגלה עליהם ממ"ה וגאלם מיד מלת עד במקום הזה אינו מורה על הגבול כמועד בא השמש אבל הוא נאמר על המשך הזמנים וכאלו אמר שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ בעוד שנגלה עליהם ממ"ה שהגלות היה במכה בכורות כמו שנאמר ועברתי בארץ מצרים ופסח על הבתים כי בעוד שהיה הגלות הזה שבו יצאו ממצרים בכל הזמן ההוא לא הספיק בצקם להחמיץ ואפשר לומר עוד בזה שהגלות השכינה שזכו ר"ג הי' עמו' הענן שבא לישראל בהגיעם לסוכות שנ' ויסעו מסוכות וגו' ויי' הולך לפניהם יומם וגו' ולכן אמר שעד אותו הגלות לא הספיק בצקת להחמיץ ושם אפו אותו ‧ וגם צדה לא עשו להם למהירות יציאתם וגם הם לא היו מאמינים שתהיה יציאת' כל כך בחפזון:

פירוש על פיהסוד

פסח שהיו אבותינו אוכלין על שום מה כו' זה הזכירה כמקום העשיה ויש כמה וכמה סודות נפלאים בעבין זה באריכות ע' בלוחת הברית׃

וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ומקלכם בידכם פסח הוא לה'

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרָיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ גָּאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּלְבַד אֶלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם שֶׁנֶּאֱמַר וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אוֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֵינוּ:

דא נעם דאש כוס אין דיא האנט · אונ' זאג מיט הוכיר שטים לפיכך:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה וְנֹאמַר שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּיָהּ: הללויה

לפיכך אנחנו חייבים כלומר כיון שאנו כאלו יוצאים ממצרים חובה עלינו לומר שירה כמו שאמרו אבותינו · להודות להלל וכו' הרד"א והר"י אברבנאל ז"ל לעלה לקלם וכתבו שיש כאן ז' לשונות של שבח נגד ז' רקיעין ונגד שבעה הרועי' אמנם בכל סדורים שלנו כתובים כאן ט' מיני שבח נגד ט' תיבות שבפסוק ק' ק' ק' ה' צבאות ונגד ט' שמות מלאכים (הללויה) כשרצה לדבר ביציאת מצרים הקל בגבורות השם יתברך שעשה בעלוס כרצונו להנבי' השפלי' ולהשכיל הגבוהי' כמו שעשה בישראל ובמצרים:

פירש על פי הסוד

לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' וקשה בפרק הרואה אמרו ד' צריכין להודות ובכאן אמרו לישנא דרביבין· ל"ק אלו דברים שחושב שם הם מנהגו של עולם הבאים ע"ד סיבה ובדרך המבע משא"כ ביציאת מצרים היה הבל בשידוד מערכות כ תרין אנפין בגוף ובנשמה · ונצולן משעבוד נצחייה · כי באם שנשארו עו' דגע אחת ונשתקעו בשער הנו"ן מהטומא

פירוש על פי הסוד.

ח"ו · לא יהיה תרופה לעולם והיה ח"ו אנו ובנינו ובני בנים וכו' וע"ז בא הרמז ולא יכלו להתמהמה · ולא זו שיצאו ממ"ט שערי טומאה אף זו שנכנסו למ"ט שערי טהרה דהיינו לקבלת התורה כדאיתא בזוהר שלא היה יכולת לבא לידי טוהרה וקבל התורה עד שספרו והם שבעה שבועות שהם מ"ט יום נגד מ"ט שערי בינה שזכו ע"י קבלת התורה: ע"כ אנו חייבין להודות וזה נוסח של בעל הגדה שהוציאנו מאפילה לאורה דהיינו אור הגנוז הנצחייה · אע"פי שנתקלקל בחטא עגל מ"מ בביאת גאולינו · יהיה מלא ארץ דעה ויתרון אור מן החושך ונזכה כולנו לאורו במהרה אכי"ר:

הללויה

הללו עבדי יי הללו את שם יי: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת

ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור: ההרים רקדו כאלים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור: ההרים תרקדו כאלים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים

ברוך

אתה יי אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה

פירוש אברבנאל

הללויה תקנו לאמר הלל קודם הסעוד' ואחר זה ברכת הגאול' ואחריו אמ"כ ולברך עליו כי חלקו ההלל לב' חלקים הא' עד למעינו מים מדבר ביציאת מצרים וקריעת ים סוף לכן קראוהו ז"ל הלל המצרי וכדאמ' בפרק ערבי פסחים ולכן ראו לאמר אותו עד כאן קודם אכילה ואחר כך ברכת על גאול' מצרי' ואח"כ אכלו המצה והמרור וה[illegible] השני [illegible] ההלל המדבר לעתיד לבא אחר הסעודה לאמרו שכ[illegible] גואלנו יי[illegible] הללויה הם [illegible] מורה. על בעילותיו שהוא יום שאפשר לגר להבחין ועל זה [illegible] ל[illegible] העולם בפני השם הללו עבדי יי ביאור בהלל ד' דב[illegible] ה' [illegible] להלל הב' לאו [illegible] הנ' הזמן הראוי הד' במקום [illegible] או מקום: לא אמר שלבד לעבדי ה' וקרובים אליו יאמרה · כב' לא מאהבתו ית' כי הוא בלתי מוגבל אלא לשמו בלבד · לב' אמר מעתה מעול[illegible] נסי מצרים ובפרט מאכות בכורות . ואילך כמ"ש במדרש: הד' ממזרח שמש וגו' כמ"ש מלאכי ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי שכל האומות [illegible] במליאו' שזה האסוגה לא שיסלתו מאנו ההשגח' בשכלים לרוממותו ז"ש רם על כל גוים ה' ויאמינו כירק על השמים כבודו ואינו כן כי מי כה' אלהינו שעם היותו יושב גבוה ר"ל נעלה עכ"ז המשפילי [illegible] וגו' ומעולם השגחתו של פעמים מקימו מעפר דל ואביון או עם בזוי אלו שהיו ישראל במצרים ויבטל כאחלו לא לבד להושיבו עם כדיבים בעלמא אלא גם עם נדיבי עמו מה שאין כבי' בעירו ואשוב במדינתו וכן מושיבי עקרת הבית וגו' אשה שמעורכת שורה עליה היותה עקרה הוא יושיבנה אם בנים רבים ושתהיה שמחה כי יהיו טובים ושלמים: א"כ הללויה והיו"דין האלו כוספי' אפשר שבאו כנגד המערכו' שהם ט' גלגלים והטבע שהם י' פועלים מסודרים וי"א שם' אמש' יו"דין שפועלים למספר כ' כנגד כ' מכות שלקו המצרים על הים:

בצאת הבית ראויה ליכול' וגדולת ה' תמה [illegible] מהנפלאות בי"מ · [illegible] לועז מפני עזותם · היתה יהודה · שהבדיל ה' יהודה להיות לו לעם ולקח ישראל [illegible] ממשלתו · והזכיר כל אחד לבדו כי גם קודם ימי רחבעם היו בישראל ב' כתו' ושבט יהודה לראש וגדול ושאר השבטי' בפני [illegible] ז"ל אמרו שבט יהודה קדש ש' וקפץ ליה תחלה וכו' · הים ראה · כאילו ראה קדושה עם זה ויכום ממקומו ונקרע וכן היה בעת באו יהושע וישראל לירדן · ההרים רקדו · אמשר לפרשו על מלכי האמות כמ"ש שמעו עמים ירגזון או על ההרים ובנבעות שבתוך הים שנס הם רעשו לישר דרך לעם · או על מתן תורה כמ"ש לאחר תרצדון הרים וגו' · מה לך הים . ע"ד מליצה כאילו שאל הים לירדן הרי' וגבעות מה לכם שנשתנים סדר טבעכם · מלפני אדון · והם משיבים . אמנם הוא בגוי ויכלות אדון הכל אלי כא' מחולל הארץ ובוראה · שנוה [illegible] להיות אלה יעקב ולגדלם · ההופכי הצור · שגם כן עשה בעולם ההפך כי על ים סוף עשה מהמים ארץ ויבשה ובמדבר מהארץ סלע ומחלמיש חזק עשה מים:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרי' לפי שאמר לתחלה בהגד' שלא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא אלא אף אותנו גאל שנאמר ואותנו הוציא משם וגו' לפיכך הזכיר כאן גאולותינו וגאולת אבותינו ממצרים למועדים שהם לששון

[...]ה לאכול בו מצה ומרור כן יי אלהינו ואלהי אבותינו הגיענו למועדים ורגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאלתינו ועל פדות נפשינו: ברוך אתה יי גאל ישראל:

לשון בקשה על העתיד אמר והגיענו הלילה הזה׳ למועדים אלו ראש השנה ויום כיפורים ולרגלים אחרים אלו פסח שבועות וסוכו׳ כלומר שיזכו לעלו׳ לירושלי׳ בכל רגל ורגל שמחים נהיה בבנין עירך ירושלי׳ לעבודתך בקרבנו׳ הזבחים הוא החגיגה שהוא קודם לפסח שאינו נאכל אלא על השבע אשר יגיע הכהן דמם על קיר המזבח כמו שנאמר ונמצ׳ דמו על קירה מזבח וכו׳ לך שיר חדש על גאולתינו ועל פדות נפשנו בתכליתנו מן המות של גוג לעתיד לבא [...] התשועה העתיד׳ בלשון זכר שלא יהיה אחריה שעבוד׳ גאל ישראל ממצרים ועכ״ג שצריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה וכאן סמוך לחתימה מעין גאולה שלעתיד י״ל שמה שאמר על גאולתינו זו גאולה שלעתיד ועל פדות נפשינו זו גאולת מצרים שנאמר כבר לעמך ישראל אשר פדית ה׳ כי ליאות המשיח מזכירין שתיה כמו שאמרנו בתחלת ההגדה ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח ויש בברכה זו ס״ג תיבות כנגד ס״ג תיבות שבמזמור שירו לה׳ שיר חדש שמדבר בשיר העתיד לכך רמז בר״ת שירו לה׳ שיר שלם שאותו שיר יהיה בשלום קלוסות קלוס קלוס קלוס:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ושותין בהסיבת שמאל ואחר כך נוטלין ידיהם ומברכין:

דאטרינק ברכה אונ׳ דר נאך וועשדיא הענד אונ׳ זאג דיא ברכה:

אי בינידא קדה אונו סו באסו ריסקודאדוס אי לאבאראן לאס מאנוס אי דירן:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים:

ויקח המצה הראשונה שהיא העליונה ויברך עליה המוציא ולא יאכל:

דר נאך נעם דיא איברשטן מצה אונ׳ זאג דיא ברכה:

אי טומארה לה מצה די אריבה אי לה פארטירה אי פארטירה די לה שאנה אי דירה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ:

ויקח הפרוסה בין שתי השלמות ויברך עליה על אכילת מצה ויאכל מן שניהם [...]:

נון ברעך איין כזית אב אונ׳ נעם דיא הלב מצוה דיא צווישן דען צוויא גאנצי מצות ליגט אונ׳ זאג דיא ברכה:

אי נו קומה אי פארטירה די לה פארטידה אי דירה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה:

ואחר כך יקח מרור מקודין ליטוגא ויברך עליה על אכילת מרור ויטבול בחרוסת ויאכל:

אונ׳ עש אונ׳ גיב דיינים גזינד אך אונ דער נאך נעם דען לאטיך אודר גרין פון דעם קרין אונ טונק עש אין דעם חרוסת

אי קומה טודו גונטו המוציא אי מצוה ריסקודאדוס אי טומארה די לה ליטוגה אי אינטינגירה ניל חרוסת אי דירה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור

ואחר כך נקח מן המצה השלישית ואוכל ממנה עם מרור ואומר כך היה הלל

אונ׳ עש אונ׳ גיב דיינים גזינד אויך׳ דער נאך נעם דיא מצה דיא נאך גאנץ איז אונ׳ נעם קרין אונ׳ זאג דאש:

אי קומה אי דאלדה טודוס׳ אי טומארה לה מצה די אבאשו קי איסטה שאנה אי די לה ליטוגה אי די לאס וירדורלאס אי אינטינגירה אין איל חרוסת אי דירה:

כמנהג אשכנזים:

כלא טבול ובלא ברכה זכר לְמִקְדָּשׁ כְּהִלֵּל:

כמנהג ספרד'

זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ כְּהִלֵּל הַזָּקֵן דְּאָמַר עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

אונ' מן זאגט אויך כן עשה

כֵּן עָשָׂה הִלֵּל בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הָיָה כּוֹרֵךְ מַצָּה וּמָרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֻהוּ:

ואוכלין ושותין לאחר הסעודה יאכל כזית מצה השמורה לאפיקומן בהסיבת שמאל ונוטל ידיו בלא ברכה ואומר ברכת המזון על כוס שלישי ואחר כך מזוג כוס רביעי ואומר [צפ]ון:

דער נאך עש אונ' טרינק אונ' לאז דיר וואול זיין אונ' ווען מאן אויף הערט צו עשין זא נעם דיא האלבי (מצה) דיא אונטר דער לאן ליגט · צו (אפיקומן) אונ' ברעך איין שטיק דרראב אונ' עש אונ' גיב אלי דיא אן דעם טיש זיצן אונ' דר נאך וועש דאא הענד אונ' מאך קיין ברכה: אונ' דערנאך שענק דאש כוס ווידר איין דש איז דאש דריטי כוס אונ' בענ[טש] איבר דאש זעלביג כוס:

אי סירבאן אי קומאן דיס קובלארוס · טומארה לה מצה קי פוסו דיבאשו [ד]ום מנטילים אי דירה אה קאדה אונו קואנטו אונה אי זגטוכה אי דירה ברכת המזון אי היבטיראן לוס באסוס די וינו אי דיראן:

סדר ברכת המזון כמנהג אשכנזים יצו׳

אם הם שלשה בני אדם שאכלו כאחת אומר המברך:

נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ ועונין המסובין בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ ואחר ואומר בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

אם הם שלשה שאכלו כאחת אומר:

נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ: ועונין בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ: וחוזר ואומר בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ: ואומר בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ שְׁמוֹ:

ואם המסובין שנים או אחד מתחיל מכאן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר [כִּי] לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל [תָּ]מִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד: בַּעֲבוּר שְׁמ[וֹ] הַגָּדוֹל כִּ[י] הוּא זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ופדיתנו

ופדיתנו מבית עבדים ועל בריתך
שחתמת בבשרינו ועל תורתך
שלמדתנו ועל חקיך שהודעתנו
ועל חיים חן וחסד שחוננתנו ועל
אכילת מזון שאתה זן ומפרנס
אותנו תמיד בכל יום ובכל עת
ובכל שעה:

ועל הכל יי אלהינו אנחנו
מודים לך ומברכים אותך
יתברך שמך בפה כל חי תמיד
לעולם ועד ככתוב ואכלת
ושבעת וברכת את יי אלהיך על
הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך
אתה יי על הארץ ועל המזון:

רחם יי אלהינו עלינו על
ישראל עמך ועל
ירושלים עירך ועל ציון משכן
כבודך ועל מלכות בית דוד
משיחך ועל הבית הגדול והקדוש
שנקרא שמך עליו אלהינו אבינו
רוענו זוננו פרנסנו וכלכלנו
והרויחנו והרוח לנו יי אלהינו מהרה
מכל צרותינו ונא אל תצריכנו
יי אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם
ולא לידי הלואתם כי אם לידך
המלאה הפתוחה הקדושה
והרחבה שלא נבוש ולא נכלם
לעולם ועד

אם שבת זאגט מן דאש:

רצה והחליצנו יי אלהינו
במצותיך ובמצות יום
השביעי השבת הגדול והקדוש
הזה כי הוא יום זה גדול וקדוש הוא
לפניך לשבות בו ולנוח בו
באהבה כמצות רצונך ברצונך
הניח לנו יי אלהינו שלא תהא צרה
ויגון ואנחה ביום מנוחתנו והראנו
יי אלהינו בנחמות ציון עירך ובבנין
ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא
בעל הישועות ובעל הנחמות:

אלהינו ואלהי אבותינו
יעלה ויבא יגיע
יראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר
זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו
וזכרון משיח בן דוד עבדך וזכרון
ירושלים עיר קדשך וזכרון כל
עמך בית ישראל לפניך לפליטה
לטובה לחן ולחסד ולרחמים
לחיים ולשלום ביום חג המצות
הזה: זכרנו יי אלהינו בו לטובה:
ופקדנו בו לברכה: והושיענו בו
לחיים: ובדבר ישועה ורחמים
חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו
כי אליך עינינו כי אל מלך חנון
ורחום אתה:

ובנה ירושלים עיר הקודש
במהרה בימינו בא"י
יי בונה ברחמיו ירושלים אמן:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם
האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו
גואלנו יוצרנו קדושנו קדוש יעקב
רוענו רועה ישראל המלך הטוב
והמטיב

וְהַמֵּטִיב לַכֹּל אֵל בְּכָל יוֹם וָיוֹם הוּא
הֵטִיב וּמֵטִיב יֵיטִיב לָנוּ הוּא גְמָלָנוּ
הוּא גוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמוֹל בַּעֲדֵינוּ
לָעַד לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח
הַצָּלָה וְהַצְלָחָה בְּרָכָה וִישׁוּעָה
נֶחָמָה פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה וְרַחֲמִים
וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב וּמִכָּל טוֹב
לֹא יְחַסְּרֵנוּ: הָרַחֲמָן הוּא יִמְלוֹךְ
עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: הָרַחֲמָן הוּא
יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים
וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָנֶצַח נְצָחִים וְיִתְהַדַּר
בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן
הוּא יְפַרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן הוּא
יִשְׁבּוֹר עוֹל גּוֹיִם מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא
יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן
הוּא יִשְׁלַח לָנוּ בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת
זֶה וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו:
הָרַחֲמָן הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֵלִיָּהוּ
הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבָרֵךְ אוֹתָנוּ כָּל
אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ בִּשְׁמוֹ: הָרַחֲמָן
הוּא יְבָרֵךְ אֶת אַבָּא מָרִי בַּעַל הַבַּיִת
הַזֶּה וְאֶת אִמִּי מָרְתִּי בַּעֲלַת הַבַּיִת
הַזֶּה אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת
זַרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם כְּמוֹ
שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק
וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל כֵּן יְבָרֵךְ אֹתָנוּ

כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה וְנֹאמַר
אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עָלָיו וְעָלֵינוּ
זְכוּת שֶׁתְּהֵא
לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם וְנִשָּׂא בְרָכָה
מֵעִם יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ
וְנִמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי
אֱלֹהִים וְאָדָם:

אס שבת זאגט מאן דאש:

הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ
שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי
עוֹלָמִים:

אן יום טוב זאגט מאן דאש:

הָרַחֲמָן הוּא יַנְחִילֵנוּ לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ
טוֹב:

הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ
וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא מִגְדּוֹל
יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ
לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם:
עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה
שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאִמְרוּ אָמֵן:
יְראוּ אֶת יְיָ קְדוֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר
לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ
וְדוֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: הוֹדוּ
לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

דא זאגט מן שפוך:

סדר ברכת המזון כמנהג ספרדי יצו׳

סי פואירון דייז קיקומין נונטוס דירה אלקי בנדיזי

נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ

אי ריספונדירא̇ן

בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ

בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

אי סי פואירין טריס דירה

נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ:

אי ריספונדירא̇ן

בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

אי טורנארה אי דירה

בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

אי פרוסי גירה אי דירה

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ וּבָרוּךְ זִכְרוֹ לְעוֹלְמֵי עַד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד כִּי הוּא זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל כָּאָמוּר פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַזָּן אֶת הַכֹּל:

נוֹדֶה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ׳ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה בְּרִית וְתוֹרָה חַיִּים וּמָזוֹן עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ וְעַל חֻקֵּי רְצוֹנְךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנ

וְעַל חַיִּים וּמָזוֹן שֶׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ:

וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אָנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִין אֶת שְׁמָךְ׳ כָּאָמוּר וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ׳ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן:

רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדָךְ וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו אֱלֹהֵינוּ אָבִינוּ רוֹעֵנוּ זוּנֵנוּ פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ הַרְוִיחֵנוּ הַרְוַח לָנוּ מְהֵרָה מִכָּל צָרוֹתֵינוּ וְאַל תַּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם שֶׁמַּתְּנָתָם מְעַט

והרפתם מרבה לא לידך המלאה
והרחבה לא נבוש בעולם הזה
ולא נכלם לעולם הבא ומלכות
בית דוד משיחך תחזירנה למקומה
במהרה בימינו ברוך אתה יי בונה
ברחמיו ירושלם אמן :

אין סבת דירה איסטו

רצה והחליצנו יי אלהינו
במצותיך ובמצות יום
השביעי השבת הגדול והקדוש
הזה הוא מלפניך נשבות בו וננוח
בו כמצות חוקי רצונך ואל תהי
צרה ויגון ביום מנוחתינו והראנו
בנחמת ציון במהרה בימינו כי
אתה הוא בעל הנחמות ברוך
אתה יי מנחם עמו ישראל בבנין
ירושלים :

אלהינו ואלהי אבותינו
יעלה ויבא יגיע
יראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר
זכרוננו וזכרון אבותינו וזכרון
משיח בן דוד עבדך וזכרון כל
עמך בית ישראל לפניך לפליטה
לטובה לחן ולחסד ולרחמים
ביום חג המצות הזה : לרחם בו
עלינו ולהושיענו זכרנו יי אלהינו
בו לטובה ופקדנו בו לברכה
והושיענו בו לחיים טובים בדבר
ישועה ורחמים חוס וחננו וחמול
[ור]חם עלינו והושיענו כי אל מלך

חנון ורחום אתה :

בחיינו ובחיי בית ישראל
תבנה עיר ציון ותכון
העבדה בירושלים ברוך אתה יי
אלהינו מלך העולם לעד האל
אבינו מלכנו אדירנו בוראנו
גואלנו קדושנו קדוש יעקב רוענו
רועה ישראל המלך הטוב
והמטיב לכל שבכל יום ויום הוא
מטיב לנו הוא הטיב לנו הוא
ייטיב לנו הוא גומלנו הוא גמלנו
הוא יגמלנו לעד חן וחסד ורחמים
ורוח והצלה וכל טוב : הרחמן הוא
ישתבח בשמים ובארץ : הרחמן
הוא ישתבח בנו לדור דורים :
הרחמן הוא יתפאר בנו לנצח
נצחים · הרחמן הוא יפרנסנו
בכבוד : הרחמן הוא יתן שלום
בינינו : הרחמן הוא ישלח ברכה
והצלחה בכל מעשה ידינו : הרחמן
הוא יצליח את דרכינו : הרחמן
הוא ישבור עולנו מהרה מעל
צוארנו : הרחמן הוא יוליכנו
קוממיות לארצנו : הרחמן הוא
ירפאנו רפואה שלימה : הרחמן
הוא יפתח לנו את ידו הרחבה
הרחמן הוא יברך כל אחד ואחד
ממנו בשמו : הרחמן הוא יפרוש
עלינו סוכת שלומו : הרחמן הוא
יחיינו ויזכנו לימות המשיח ולבנין
בית המקדש ולחיי העולם הבא :

מגדול ישועות מלכו ועושה חסד
למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם:
כפירים רשו ורעבו ודורשי
יי לא יחסרו כל טוב: מה
שאכלנו יהיה לשבעה
ומה ששתינו יהיה
לרפואה ומה
שהותרנו
יהיה
לברכה כדכתיב ויתן לפניהם
ויאכלו ויותירו כדבר יי: ברוכים
אתם ליי עושה שמים וארץ:
ברוך הגבר אשר יבטח
ביי והיה יי מבטחו:
יי עוז לעמו יתן
יי יברך את
את עמו
בשלום:

סברי מרנן ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

אומרים זה באשכנז וספרדים ·

שְׁפוֹךְ:

שפוך

ווען מן אויז גיבענשט האט אזו טוא דיא טיר אויף אונ' זאג (שפוך חמתך)

חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ: כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ:

שְׁפוֹךְ עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם: תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְיָ:

אונ' דער נאך שענקט מן איין דש פירדי (כוס) אונ' זאגט :

לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ וְעַל אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן:

ידיהם

חמתך אל הגוים וגו' כי אכל את יעקב וגומר ב' פסוקים אלו הם במזמור ע"ט והם ג"כ בירמיהו במעט שנוי ולפי שפסוק לא לנו ה' לא לנו אינו נאות לראשית והתחלת הדברים כי הוא חוזר על מאמר קודם אליו לכן תקנו לומר בתחילתו שתי פסוקים אלו לומר ה' אלהינו שהושעת ונאלת את ישראל ממצרים ונקמת נקמתם להודיע כחך הגדו' על פרעה ועל מצרים שאמר לא ידעתי את ה' וגם להעניסם על מה שהרעו לישראל גם עתה שפוך חמתך אל הגוים והם אומות העולם כי הם לא ידעוך ובשמך לא קראו כמו פרעה גם אומות האלו אכלו את יעקב ועוד הוסיפו צרה מהמצרים שהחריבו את ב"ה פעמים והוא אומרו ואת נוהו השמו לכן אע"פ שאין אנחנו ראויים שתעשה עמנו תשועה הזאת עשה למען שמך הגדול המחולל בקרב הגוים והוא אמרו לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד והרד"א כתב שלכך נהגו לומר בתחלה פסוק שפוך חמתך מפני שד' כוסות הללו הם כנגד ד' כוסות של פורעניות שעתיד הקב"ה להשקות את אומות העולם לכן אנו אומרים על כוס רביעי לפני הקב"ה בזה הכוס אנו משלימין המצות מעתה עשה אתה שהבטחתנו לשפוך אותם ד' כוסות של פורעניות על הגוים ולפי זה אין צריך לומר פסוק של אחריו כי אכל את יעקב :

לא לנו ה' לא לנו כלו' אע"פ שאין אנחנו ראוי' עשה למען שמך ומקדשך החרב כי לשמך תן כבוד על חסדך ועל אמתך לב' סבות הנזכרות ואליהם סובב כל המזמור · למה יאמרו הגוים בראותם שגלותינו איה אלהיהם שעשה עמהם להפלי' עתה אפס כמו · והם לא ידעו כי כל זה ההפך ואלהינו בשמי' יכול לפקוד על צבא המרום במרו' ובמלכי האדמה כל אשר חפץ עשה · לו כן הגוי' ע"א הקדמונים ההם כי עצביהם אליליהם המעצבים אותם או שעמלים בעדם כסף וזהב במתכ' מיוקרים לירא ולשמש כי רואי' שאלה השועלים יותר בעה"ז השפל ועכ"ז מעשה ידי אד' המה ואין לה' שום כח · פה לה' ולא ידברו גו' לא בא להודיעזה כי גם עובדיה' היו יודעי' בכך אבל היו אומרי' שהיו כלי' להוריד בם הרוחניית כמו הטלסמאו' לא רצונו לו' כיון שסוף סוף בבא בהם ג"כ הרוחניות לפי דבריהם אין פיהם המדבר ולא עיניהם הרואות וכן כל החושים א"כ מה להם לעשות בדמו' אדם היה מספיק שיעשו כלי איך שיהי' ויבא בו הרוחניות ולא יהיו לבוז לעבוד לתמונת אדם בלתי מרגיש בשום צד כמוהם יהיו עושיהם כמו שהפסילים הם אינדוש בקרב' כן עושיהם וכל אשר בוטח בהם יכלו באפס תקוה ולא תהי' להם השארו' הנפש ישראל בטח בה' · אבל ישראל הבוטח בה' וכן בית אהרן כפי משפחות' וודאי ה' הוא יהיה בעזרם ומגינם ביכלתו וכחו הגדול : או דרך שני במזמור זה שלא דבר דוד מהפסילי' כ"א מרשעת הגוים בלתי יודעי ה' ולא קוראים שמו המסימי' תכלית בקנין העושר לבד · ואמר עצבי הגוים יחשבום ועקל' הוא רק לאסוף כסף וזהב במעשה ידי אדם בהתדלותם · פה להם ולא ידברו בתהלות ה' עיני' להם ולא יראו ככלאו' אזנים להם ולא ישמעו דברי נביאיו אף להם ולא יבחנו הדברי' על אמתתם הנקוא ריח כמ"ש והריח ביראת ה' :

יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ
בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עוֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בּוֹטֵחַ
בָּהֶם יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית
אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ
בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

ידיהם ולא יחישון לא יעשו המצות התלויות במעשה רגליהם ולא יהלכו לדבר מצוה ועבודת ה׳ · יהגו בגרונם בתפלה ושבח הבור׳ ואומר יהיו רצון שכמו הכסף והזהב הם המשתדלים בהם ומשימים בהם · אבל בית ישראל יבטחו בה׳ משפחה ומשפחה והוא יעזרם ויגן בעדם:

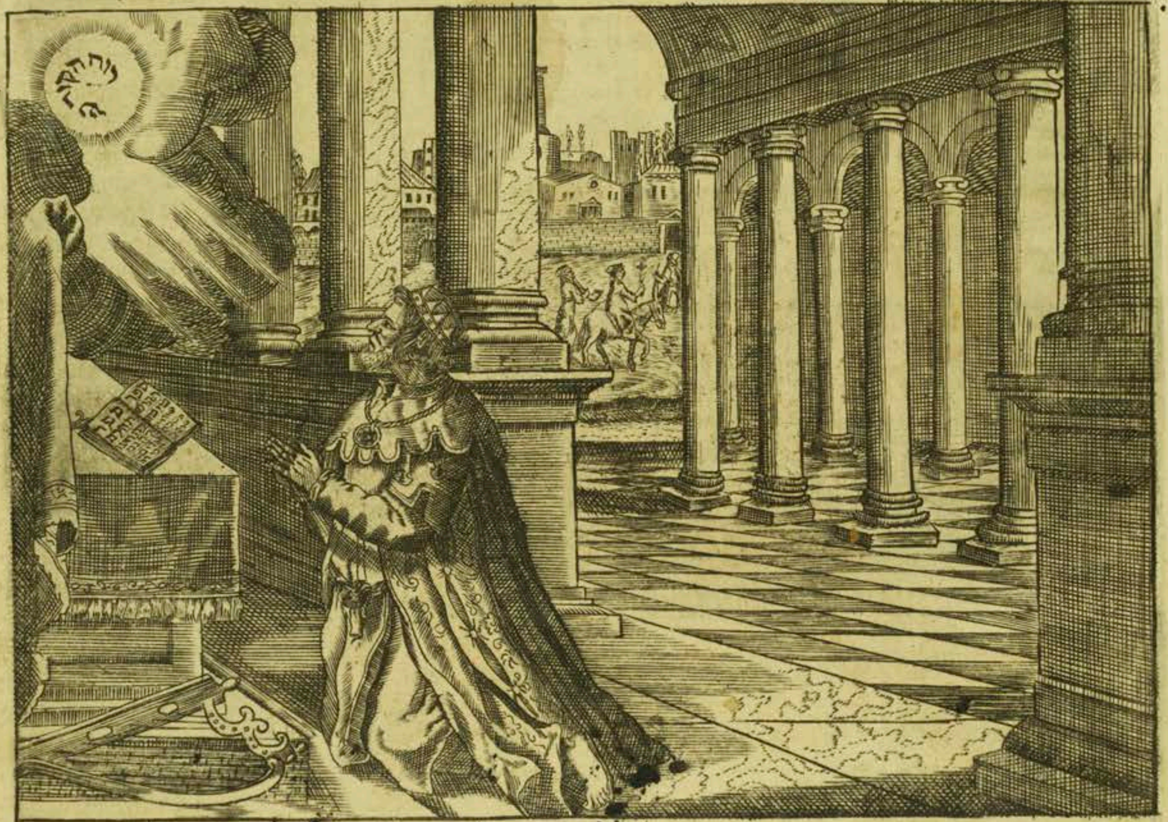

הנני בכלי שיר דו׳ד איש האלהים

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית
אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדוֹלִים: יֹסֵף
יְיָ עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַייָ עֹשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַייָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם:
לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ
נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אהבתי

פירוש אברבנאל

יי כנגד הסבה השנית כי אהב את יעקב לחול מכאת היותם עמו ונחלתו אמ׳ ה׳ זכרנו אשר זכר אותנו במצרים יבר׳ אותנו ג״כ בגלותינו זה ופיר׳ המבורכי׳ בית ישרא׳ בכלל· בית אהרן כהני׳ ולוים קדושיו · יראי ה׳ חסידי דור ודור · הקטנים שאין להם זכו׳ בזכו׳ הגדולי׳ ולפי שבסבה אורך הגלו׳ הטיח בלא יכלו באומרו יוסף ה׳ עליכ׳ וגו׳ ואמר ברוכים אתם לה׳ עמו ולא חסרי מעלה כי יקתו הגוים וגו׳ · ואם תראו כי ממלכות הארץ מושלים ומחזיקים בה גזירות לא ימנע תשועת ה׳ כי האר׳ הוא נתן אותה לבני אדם וכשירצ׳ יקחנה מהם ולמאן דיצבא יתננה · אמנם אנחנו נברך יה בהכירנו גדול נפלאותיו ומעתה ועד עולם לראות אל זמן הגאולה יהיה מתי שיהיה ·

אהבתי

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּא יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה אָשִׁיב לַייָ כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מן

אהבתי כן יאמרו לישראל שבגלות שהם תפלתם ולא תועיל · לז"א אהבתי תחנוני כי ישמע ה' קולי ואהבתי יחזור אל תחנוני וירצה יפר בעיני להתחנן ולהתפלל כי ידעתי שעדין ישמע ה' קולי והראיה כי בגלות מצרים הטה אזנו לי לכן כל ימי אף שיארכו ימי הגלו' אקרא ולא אמנם ירא להתפלל · אפפוני חבלי מות בגלות הארוכה הזה בכמה גזירות ומיתות ומצרי שאול גירושין ובזוי · וגם כי צרה ויגון אמצא עכ"ז ובשם ה' אקרא ואומר אנא ה' מלטה נפשי אל תעם עמנו כלה כי חנון ורחום אתה ורחום בדין ואלהינו מרחם · ואני אומר לנפשי שובי נפשי שובה עד ה' אלהיך כי הוא מנוחתך ותהיה קרובה הישועה לבא כמו שעשה במצרים · כי חלצת נפשי ממות כשגזר פרעה הריגת בני ישראל אתה ה' הצלתני ממות ואת עיני מדמעה ולבכות עליה את רגלי מדחי · בצאתי ממצרים ואהבתני לא"י גם עתה אבטח להתהלך עוד לפני ה' בארץ הצבי הנקרא ארצות החיים שיושביה נקראים חיים שאויה חיים תחלה כפי רז"ל וגם כי יאריך הגלות האמנתי אני מאמין באמונ' שלימה כי יבא עוד זמן כי אדבר וכמו שלילה זה אני מספר ביציאת מצרים כן בגאולה העתידה אדבר ואספר הענוי שסבלתי אני אמרתי בחפזי ואז אומר שבחפזי בגלותי כמו ויהי דוד נחפז ללכת או בשבלותי כמו ריקים ופוחזים אמרתי הייתי אומר שכל האדם כוזב הנביאים כלם שנבאו הישועה היו כוזבים כי עבר קציר כלה קץ ואנחנו לא נושענו ועתה אני רואה שהתאמת ודבריהם אמת ·

מה או אומר מה אשיב לה' על כל הטובה אשר עשה עמי כל תגמולהי עלי ואני חייב לו על כלם · כוס ישועות אשא אהללנו כאשר אני עושה עתה בכוס של ברכות אחנם עתה הוא כוס ישוע' אח' של מצרים ואז יהיה כוסו' שתים של מצרי' ושל גלות זה · ובשם ה' אקרא ואפרסם שמו בכל הארץ נדרי לה' אשלם או לא כהלילה הזה בביתי ובחומות כי אם בבית המקדש בגלוי נגדה נא לכל עמו · ואת זה יצדק בזוכים לחיים בזמן הגאולה אבל רבבות ישראל שמתו בגלות ולא ראו בישועה מה יהיה מהם · לז"א יקר בעיני ה' יקר וגדול ג"כ יתן ה' המותה לחסידיו לחסידים ולצדיקי' שכבר מתו לפסוק' (ולגופם בזמן התחייה) אנא ה' נו' אמר שזוכר אמונתו ובטחונו התפלל לה' בשם האומה להושיעה ואמר אנא ה' זכר נא כי אני עבדך ולא קנין כספך אנא יליד בית בכן האמת שאמר תורה האשה וילדיה תהיה לאדוניה וז"ש אני עבדך בן אמתך · והיתה טענתו פתחת למוסרי הלא כשהיינו אסורי' במצרים בכור הברזל פתח והוצאתני משם לך אזבח כמו שם זבחו לך חג הפסח ואמרנו שירה גם עתה לך אזבח זבח תודה ואומר שירה ובשם ה' אקר' נדרי לה' אשל' ונוסף עוד כי שם אמרו שירה במדבר ואנחנו נאמר אותה נגדה נא לכל עמו בפרסום: בחצרות בית ה' בית מקדשו בירושלם · ובאה מלת נגדה בה"א נוספת כי היו במקדש ה' חלקים עזרת נשים עזרת ישראל ואול' ודביר והיכל · ומלת בתוככי בי"וד נוספת לרמוז נסים שנעשו לאבותינו בב"ה ואת' דבריו הללויה שיאמר לכל הללו ה' על הנסים ועל הפורקן שעשה עמי ·

הללו לפי שב"ית לא נתפרסמ' גדולת ה' רק בתוך ישראל עמו אמר שבגאולת העתיד' כל האומות יהללו ה' כי גבר עלינו חסדו בעבור התשועה שיעשה לנו ובעבור אמתת אמונתו שתתפרסם לכל ואמת ה' לעולם הללויה:

הודו אמר לישראל שהם בייחוד ראוי שידו וישבחו לה' מכל שאר האומות וזה שאמר יאמר נא לישראל הודו לה' וגו' וזה מב' בחינו' הא' כי טוב שהוא הטוב המוחלט הב' מצד חסדו לעולם · ואמרו יאמר נא ר"ל בזמן הגאולה יאמרו נא בית אהרן הכהני' שבגלות אין להם לא עבודה ולא קדושה ולא מתנות ואז ישוב להם הכל יאמרו אז כל"ם וכן יראי ה' לא היה להם בגלות שנאי והכנ' להדבק באלהיה' אז יאמרו כל"ס · ואכשר ש"ין

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי
וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם:
טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי
בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם
יְיָ כִּי אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי
וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה
בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה
יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי
יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי
שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַייָ
צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי
לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ
פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך
אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד
קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם

יהללוך

פירוש אברבנאל

באמרו כל"ח שכל שאר הגאולות היו זמניות ושבו לשעבוד אמנם חסד שיעשה בגאולה העתידה והיה לעולם ועד ולנצח נצחים:

מן עוד בא לנחם ישראל שלא יתיאשו מתוקף הגלות שהרי במצרים מן המצר וצרות ממצרי' קראתי יה קראו לה' וענה להם והוציאם למרחב כן יעשה לעתיד ה' לי לא אירא כי לא יוכל לכלותנו או יר' שאם היינו קוראי' לה' בכל עת כאשר קראו אבותינו במצרים בכך היה מרחיב לנו ולא היה לנו לירא מב"ו ולא זה בלבד כי ה' יעשה שסונאינו יהיו בעוזרי ע"ד ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלי' אתו טוב לחסו' בה'· לכן בגלותינו זה טוב לחסות ולהדבק בה' באמונת ומ"ט מבטחו לא באדם והוא המון עם ולא בנדיבים והם השרים והנכבדים· כל גוים סבבוני אמר בזה ד' לשונו סביב גוים סבבוני סבוני גם סבבוני סבוני כדבורים הא' על נחריב ואשור שבאו על ירושלי' ונכלו שם וז"ש בשם ה' כי אמיל' הב' על נ"נ מלך בבל שבא על ירושלי' פעמים רבות בימי יהויקים יהויכין וצדקיהו לכן אמ' על בבליים סבוני גם סבבוני ואחר כך בשם ה' כי אמילם· הג' על פרס ומדי ויונים בזמן בית שני וז"א סבוני כדבורים וסוף דועכו וגו'· אך הגלות הארוך הזה אמר דחה דחיתני לנפילה שהיא דקיי' קרוב' לנפילה מוחלט' אם לא שה' עזרני להתקיים עזי וזמרת יה העוז והישוע' שלא כלינו מה' היא לבדו כמ"ש גדולה כנסה וגדול הרועה וכו' קול רנה הרנה והישוע' מנזרות א"ה אשר באה לצדיקים היא באה מימין ה' רוממ' לא מכחנו ועוצם ידינו ומזור ואמר ימין ה' רוממה לזכור למה ייחס אליו ית' זה כי ימינו רוממה על המערכות לכן היא עושה חיל השתכל שהדברי' האלה עזי וזמרת ה ימין ה' רוממה הם מדברי שירת הים לומר כמו שעתה אנו גומרי' ההלל על יצי' מצרים כן בדברי' הא' עצמם נשיר ונשבח ה' לעתיד לא אמותי דבר על לב ישראל שלא יראו לכלות בגלו' זה ואמ' בשמם לא אמות בצרות הא' שא אחיה עד אשר יהיה זמן לספר מעשי זה אשר יעשה עמי חסד יסור יסרנו· ואף עפ"י שיעקרוני ייסורין לא יהיו של כליה ולמות לא נתנני פתחו ליאף כי יהיו שערים ופתחים להכנס בהם להודות לה'· זה השער לה' כאלו השערים ישיבו כשתצדיק עצמך ותשוב לה' תכנס בשער הזה של הודא' אודך כי עניתני אמ' שאז יאמר ישראל לה' אודך כי עניתנו בגלות המר הזה כיון שסוף היית לי לישועה· באופן שהאבן שהם ישראל משה רועה אבן ישראל שמאסו הבוני' א"ה נעש' עתה לראש פנה שבנין הזבול ובי' ה' יהי' מקד' עליו· מא' ה' והתשוע' הזא' תהי' לא בחיל וכח אנושי כי אם בכח ית' מאת ה' היתה זאת הפלא' בעינינו כל זה היום שהוא יום וזמן הגאולה יאמרו כל האומות כיון שבא מאת ה' גם אנחנו נגילה ונשמחה בו ע"ד מ"ש הללו ה' כל גוים כי גבר עלינו חסדו:

אנא עתה התפלל המשורר שיקים ה' דברו הטוב ואמר אנא ה' הושיע' נא הצליח' נא יכופל באמ' מב' דרכים· הא' לפי שהתשוע' תלויה בתשוב' ישראל אמר אנא יי הצליח' נא שיצליח בידינו תשובה ומעשים טובים: הב' אנא ה' הושיעה לישראל הצליחה לה' שיבאו לחסות תחת כנפיך· הב' הושיעה לישראל לגאול אותם להצליח אותם במעשיהם וקניינם:

ברוך לדרך האחד שאמרנו בפיר' אנא ה' וגו' ירצה ברוך יהיה הבא ליטהר ולשוב בשם ה'· ברכנוכם יברכהו ה'· אל ה' והוא יאיר [illegible]
זבע[illegible]

יהללוך יי אלהינו על כל מעשיך וחסידיך צדיקים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר כי מעולם ועד עולם אתה אל :
ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות :

כמנהג אשכנז אומרים זה וגם כמנהג ספרדי

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו :
הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו :
לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו :
לעושה השמים בתבונה כי לעולם חסדו :
לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו :
לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו :
את השמש לממשלת ביום כי לעולם חסדו :
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו :
למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו :
ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו :
ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו :
לגוזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו :
והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו :
ונער

ובעזרו אסרו חג בעבותים תקשרו שעביתי' החג הכב' או עד הוא רמז ליצר הבהמי עד שיגיע ויבא לקרנות המזבח זה קדושה · ואז תשבחו ותאמרו אלי אתה ואודך הודו לה' וגו' לדרך הב' יאמר לאומות המתגיירי' ברו' הבא ואנו בני ישראל מברכים אתכ' בשם ה' אבל האור הנבואי לא יחול רק בנו עם סגולתו והברכה היא אסרו חג שתביאו קרבן לחזב' ה' ואנו נאמר לה' אלי אתה הודו לה' וגו' · לדרך הג' אמר ברוך הבא על מלך המשיח שיאמ' לישרא' ברכתכ' תהיה עדות ה' והנא' כבודו של ה' וזוה לנו להביא לפניו קרבן ונאמר לו אלי אתה הודו לה' וגו' :

יהללוך ברכת השיר שזכר חז"ל בגמר' · ועניינה במקום הזה לשתי כוונו' · הא' להכריע אם ראוי להרבות בשבחו של מקו' או לא כי כמו בכתובי' ובדברי רז"ל פנים לכאן ולכאן והאמ' הוא שלצורך המשובח' הוא דבר בטל כי הוא ית' אינו צריך לו כי א"א לשבחו כפי שלימו' אבל לצור' המשובח נאה והגון הוא כי מורה על כונת לבו ואודהו לה' והכרתיו אותו ואהבתי והב' שכל הנביאים ייעדו בזמן הגאולה גם שאר א"ה יכנסו באמונ' תורת הא-להים · וכמו שבא בתפלת ר"ה וייראוך כל המעשים כו' · לכן אמר השבח בהלל מהגאול' העתיד אמ' בברכ' זו יהללוך ה' אלהינו על כל מעשיך שאז בזמן ההוא יהללוהו כל שאר האומות מעש' ידיו עם ישרא' חסידיו וצדיקיו ועמו וכו' : והיתה החתימה מלך מהולל בתשבחו' אם לכונה האחד שהיותו מהולל הוא לצורך המהולל ואם לשנייה שאז יהי' מהולל מכל התושבחות היינו מכל המשבחים ·

מכאן והלאה עד סוף ההגדה לא בא פירוש מהשר אברבנאל ז"ל כי לפע"ד כאן היה נגמר הנוסח שלו כמו שהוא גם כן בנוסח הרמב"ם ז"ל ויען בעת הזאת מנהג רוב הקהילות לומר ג"כ מזמור זה הודו לה' וגם נשמת כל חי עד ישתבח ופיוט או רוב נסים ואומץ גבורתו גם אלה חשבתי שיבא עליה איזו ביאור · וכתבתי פירוש המזמור כמו שפי' אותו גם, פני אדם כי תלים שלי ועל נשמ' ג"כ עם היות שיש הפרש מעט מלותבין נוסחות האשכנזים וספרדי' ולועזים באתי יגעת הזאת כיד ה' הטובה עלי :

הודו המזמור הזה נקרא הלל הגדול לפי שהוא כולל שבחו יתברך אם מצד הבריא' והקיום ואם מצד השדוד בנסים שכבר ביארנו בדרשותינו שהן הן שני דרכי הידיעה ממנו · ויען הוזכרה בו יציאת מצרים וקי"ס כתבנו לאומר' בליל זה · אמר הודו לה' כי כל אשר עשה ועושה הוא טוב מאד ולעולם חסד ולא דין ולעומו' זה על כל דבר ודבר נופל כל"ח · לאלהי האלהים בורא המלאכים שנקראו אלהים והם חסד לעולם לאדוני האדונים על סבות הדברים המחייבו' שהם במדרגת אדון לסדר העולם: לעושה נפלאות · כי יוכל מלאך שד או אדם לעשות דבר מתמי' מופלא אבל לא יהי' גדול ר"ל אמתי אבל לבד ה' עושה נפלאות שהן גדולות באמת או ה' לבדו בלי מסייע: לעושה השמים · חוזר לבריאה שעשה השמים באופן שנראה בה תבונתו או בתבונתו יחזור לשמים לדעת האומרים שהם חיים משכילים: לרוקע הארץ · שדרך לקרא נקט שמים וארץ ומים ואחר כך חזר לאורות ואמר ששם הארץ על המים שלא יכסו ויחריבו העולם: לעושה אורים · טעם היותם גדולים ויקרים ישרתו לארץ ע"ד שפירשתי ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ: את השמש · טעם היותו גדול ומושל משמש כשמו להאיר ולהצמיח ולהוליד וקבע תחומו ביום: את הירח וכוכבים · לבנן ולהוליד ולהבדיל תחומן בלילה: למכה מצרים · ביאר חלק הנפלאות והתחיל ממכת בכורות שהיא' מכות מצרים והגדולה שבהן וז"ש למכה מצרים · תשע מכות ואח"כ היא בבכוריהם: ויוצא ישראל מתוכם · ע"ד גוי מקרב גוי שכבר נטמעו בתוכם: לגוזר אולי כמ"ש תרגמי התר' הב"ה עם הים שיקרע ויהיה לגוזר לשון גזרה וגזוי ולגזרים כאומרם שנקרע לשנים עשר שבילים א' לכל שבט: והעביר ישרא' ול...

כתן

וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם סוּף · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדוֹלִים · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
נוֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם · כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ : וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל׳ וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל מְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה׳ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה׳ אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים׳ וְהָאַחֲרוֹנִים׳ אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת׳ אֲדוֹן כָּל תּוֹלָדוֹת הַמְהוּלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת׳ הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד׳ וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים : וַיְיָ הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן׳ הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים׳ וְהַמֵּקִיץ רְדוּמִים׳ וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים׳ וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים׳ וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים׳ וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים׳ לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים : אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם׳ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו׳ וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ׳ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ.

וידינו

נתן להם לעבור בלי פחד׳ ונער פרעה לפי שהמיתה בטביעה במים היא קלה שאין אדם חרגיש אז לז״א שנער׳ תחלה כנקער׳ לנערם למולך עם היותם עמו הוליכם במדבר ועכנס שם להראות חסדו למכה מלכים כמו פרעה ואבימלך בעד שרי׳ ויהרוג סיחון ועוג ושלשים ואחת מלכים כי הוא היה ההורג בכחו לא יהושע׳ לסיחון ולעוג פרט אלו הב׳ מן הכלל לגדלם והסיר האופן שהקשה רוחם לתתם בידו׳ ונתן ארצם לא הספיק להתנקם מהם ולהכרית מלכות לבניהם אלא נתן ארצם לישראל נחלה׳ אמר בלשון יחיד להודיע שהוא לקיים הבטחת האבות בפרט ליעקב אבינו שבשפלינו להגדיל תפארתו לקח לעם ועושה חסד ליותר שפלים וירודים. ויפרקנו הבדילנו כמפרק זה מזה מצרינו ואויבינו נותן לחם חתם בחסד כללי׳ שהם עושה לעולם לתת לחם דהיינו מאכל כאו׳ כפי מזון כל בעל חי׳ ובא על נכון אמירת הלל זה בלילה הזאת אחר הסעודה כמו בברכת המזון הזן את העולם כלו׳ הודו לא סוף דבר מכל מה שהשמים פועלי׳ בעולם השפל הזה הודו לאל יתברך כי הוא האדון ונותן להם הכח לפעול והכל לטובה וחסד העולם :

נשמת

יען עד הנה התעסקו בלילה הזא׳ בשבחו של מקום שהלל המצרי והלל הגדול וברכת השיר כהנו לומר ג״כ תחלת תפלה זו של שחרית של שבת כי מלבד שהוזכ׳ בה ממצרי׳ כלם גאלתנו שבח ותודה רבה לחיי העולמים׳ נשמת מכל השחות שנקראו לנפש ידוע היות שם נשמה היות׳ מסוגה ולכן ייחס אותו לצדיקים הנקראים חיים ושם רוח לכל שאר ב״א באומרו שנשמת כל צדיק ורוח כל ב״א תבר׳ ותפאר לה׳׳ ואפשר שהתחילו תפל׳ שבת בכך לרמוז מה שאז״ל שבשבת נתוספ׳ לאומריה נשמה יתירה כו׳׳ מן העולם בע״הז ועה״ב כמו שאחז״ל משקלקלו כמינים ואמר אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומר׳ מן העול׳ ועד העולם׳ אין לנו מלך וחזר לומר אין אנו מלך לומר הן בטובה גואל ומושיע וכו׳ הן ברעה בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה׳ אלהי הראשונים שמייחד שמו על אבו׳ העולם ועל הבאים אחריהם׳ אלוה כל בריות שליט על כל מה שנברא מקדם ועל כל תולדות הנולדים דור דור׳ המהולל שגם כי ירבו תושבחות לא יחשב שום שבח בך כי אתה כבר מהולל בעצמך׳ המנהג שכל הנהגת העולם היא חסד ורחמים כמו שנתבאר בהלל הגדול שתמיד נכלל בו כל״א וה׳ לא ינום לשמור ישרא׳ ולא יניח לישן אחרי׳ להתעורר ישני׳ כמ״ש אותו מלך ספרד גם שבט יהודא׳ לך לבדך כי כל הפעולות הם׳ באו מאתך אחד הפשוט לא כסבר׳ ע״א קדמוני׳ שכוכב מעורר וא׳ יתן הדבור וע״ז הלך כל טוב ורע׳ אלו פינו הכלל דרך הללה לומר דבא לסיים שבחי דמרגא ואמר עינינו

וְיָדֵינוּ כְּנִשְׁרֵי שָׁמַיִם · וְרַגְלֵנוּ כָּאַיָּלוֹת : אֵין אֲנוּ מַסְפִּיקִין
לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ · לְבָרֵךְ אֶת
שְׁמֶךָ : עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים · וְרִבֵּי רְבָבוֹת
פְּעָמִים · הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ : מִמִּצְרַיִם
גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ · וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ :
בְּרָעָב זַנְתָּנוּ · וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ · מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ ·
וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ · וּמֵחֳלָאִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ :
עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ · וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח · עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ וְרוּחַ וּנְשָׁמָה
שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ · וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ · הֵן הֵם יוֹדוּ
וִיבָרְכוּ · וִישַׁבְּחוּ · וִיפָאֲרוּ · וִירוֹמְמוּ · וְיַעֲרִיצוּ · וְיַקְדִּישׁוּ ·
וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ · כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה וְכָל לָשׁוֹן
לְךָ תִשָּׁבַע · וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע · וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ
תִשְׁתַּחֲוֶה · וְכָל הַלְּבָבוֹת יִירָאוּךָ · וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת
יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ
מִי כָמוֹךָ : מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגּוֹזְלוֹ · מִי
יִדְמֶה לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ לָךְ : הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ · נְהַלֶּלְךָ
וּנְשַׁבֵּחֲךָ · וּנְפָאֶרְךָ · אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי
נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ :

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ · הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ :
הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ : הַמֶּלֶךְ
הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא : שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם
וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ : וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ :
לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה :

בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְרוֹמָם
וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ
וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְהַלָּל
וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ :

ובמקהלות

ידינו כי גם הם צריכים לחלוץ לתקן אותם בקריצות ותנועות בדברי' שידבר כידוע לבעלי חכמ' הדבור ואמר שלא יספיקו להודות על א' מאלף וכו' : ממצרים לישנא דקרא נקט אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרי' מבי' עבדי' ברעב הזכיר כמה מן הצרות שעברו עלינו בגלותינו ועד הנה עזרנו ה' בכלם והתפלל שכן יעש' להבא על כן איברי' אמר שלהיות שהבדיל ה' האדם משאר הב"ח בהבדלים אלו ראוי שיודה גם לה' איברים שפלגת בנו שעם היות לשאר בעל חי איברים כאיברי האדם עם כ"ז הם חלוקי' ופלוגים באדם בכל עצמיותיהם ורוח ונשמה שכלית שיש לו ולא להם ולשון שהוא חי מדבר ולא בהמה לכן הן הם יודו כו' : כי כל פה כי כל אומ' ולשונו' סוף תשבחי' אות' בפה לשון ברך וקומה לבבות וקרב וכליות ע"ד מ"ש הנביא כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום גו' : כדבר שנאמר כל עצמותי שאמר דוד שבכל כחו ועצמותיו והגדלו היה משתדל והגדיל בשבח וקלוס הש"י יתב' ולו' מי כמוך מי ידמה לך כלום הטיב לדבר המשורר באומרו ה' מי כמוך כי אין מי ידמה ישוה ויעריך ע"ד מה שאמ' כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים נאמר ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ומי יעשה אין מי שיעשה גבורו' כמוך אשר בהם אתה מודיע לכל כי לך לבד' יאותו התוארים האלה של אל גדול הגבור ונורא והודעת גם כן בגבורותיך אלה היותך עליון קונה שמי' וארץ בוראם ומנהיג ועושה בם כרצונ': **האל** בתעצומות וא"כ למען גדול כח עוצם עוזך וגבורות כבוד שמך ונוראותיך שהם לא בכי שעה או פעם זולת פעם אלא לעד ולנצח ראוי הוא נהללך ונשבחך וכו' : ודוד עבדך וא"ת מה האדם הנבזה ולשונו ואבריו השפלי' שיהיה נאים להלל ולשבח רוממות הבורא אמ' אנו לחדים ודוד עבדך ואהובך ופעם לומר לפניך ברוך קדשך ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו ונעשה כן גם אני מציל עני והוא עקר השבח שהציל עם עני ישראל תמיד מחזק ממנו הן במצרים מיד פרעה ועמו הן בכל שאר הגליות · כיכן דרכו עם כל הפרטיות להציל עני ואביון מגוזלו · רננו צדיקים כמ"ש שלמה וגם רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו שהשבח רוצה אותו ה' מברואיו הטובים והצדיקים ולא מן הרשעים כי להם נאתה ונאוה תהלה : בפי ישרים · שמך לזה מרוז זה שנעשה ע"ש יצחק ורבקה כי גבורים צדיקים חסידים קדושים קדו שים ר"ת יצחק תתרומם תתקדש תתהלל ר"ת רבקה להזכיר זכותם אגב אורחיה :

ובמקהלות

ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה יתפאר שמך וזכרך מלכנו בכל דור ודור שכן חובת כל היצורים לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך:

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות ברכות והודאות מעתה ועד עולם· ברוך אתה יי אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים:

ובכן ויהי בחצי הלילה:

אז רוב נסים הפלאת בלילה:
ב ראש אשמורת זה הלילה:
ג ר צדק נצחתו כנחלק לו לילה
ויהי בחצי הלילה:
ד נתה מלך גרר בחלום הלילה:
ה פחדת ארמי באמש לילה:
ו ישר ישראל לאל ויוכל לו לילה:
ויהי בחצי הלילה:
ז רע בכורי פתרוס מחצת בחצי הלילה:

ובמקהלות אמר כי אחרי כי כן הוא שלישרים ולצדיקי' לבד נאו' ותהלה לה' יתברך· להיות ישרא' עם סגולה ובחורי ה' ועליהם נאמר ועמך כלם צדיקים א"כ במקהלות ה' יתפאר שמו ביותר כמ"שה במקהלות ברכו אלהים והוסיף ה' ממקור ישראל: **שכן חובת**· כאילו אמר אף על כי שחובת כל היצורים היא להודות להלל וכו' ועו' עולה קלוסו מקהל ישראל המקלסי' בתושבחות דוד עבד ה' ומשיחו:

ישתבח שמך· ברכה זו יש בה חמשה עשר לשונות של שבח כנגד חמשה עשר שיר המעלות שאמר דוד· ולכן סמך אותה לח"ש לעיל שירות ותושבחות שאמר דוד בן ישי· ובכל שחרית אומר אותה אחר הזמירות שרובם הם משירי דוד· ולכן יש שאמר שתיבות שמך לעד מלכנו האל ר"ת שלמה רמז שה' בחר בשירי זמרת דוד אוהבו כמו שבחר בזרעו· ותתימתה הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים כי עם היותו מלך ואל בעל הכחו' וחי לעד שאין לו צורך להזכיר טמי בשבח אחר המו' כב"ו ואדון כל העולמות עכ"ז יקר בעיני להיות מהולל ומשובח חסידיו ועבדיו:

אז רוב נסים הפלאת בלילה שנאמר ליל שמורים הוא לה' וגו' הוא הלילה הזה לה' לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית לצורך גאולתם של ישראל והרבה נסים נעשו לאבותינו בזה הלילה ואמר ומונה והולך· **בראש אשמורת** קאי על ויהי באשמורת הבקר· **גר צדק** אברהם נקרא גר צדק והיה מכנא את נמרוד שהש"י הצילו מכבשן האש שנאמר אשר הוצאתיך מאור כשדים נצחתו ע"פ ל' המדרש אי אברהם נצא מן לאברם אנא וזה נעשה באותה לילה שרדף את המלכים ונחלק לו לילה שנאמר ויחלק עליהם לילה ואמרינן במדרש מאי ויחלק יוצרו חולקו אמר הקב"ה אברהם פעל עמי בחצי הלילה אף אני אפעול עם בניו בחצות הלילה ואיתתי במצרים שנאמר ויהי בחצי הלילה וגו' וזה היה בליל פסח וכן זה נעשה באותו לילה כי בפסח נולד אברהם ולסוף ג' שנים הושלך לכבשן האש ולפי שאז נעשה גר צדק תפס האי ליסנ' או אמר נצחתו על הריגת המלכים ונקט גר צדק ע"ד האלפ"א בי"ת· **מלך גרר** זה אבימלך· בחלום הלילה שנאמר ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה וזה היה בליל פסח כיענין זה כתוב בתר הפיכת סדום והפיכת סדום היה בפסח שכן כתיב בלוט ומצות אפה וכמו שאומר אחר כך· **ארמי** לבן הארמי· באמש לילה שנאמר ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ולאחר ג"ש מאבימלך· **ישראל** יעקב· **ישר לאל** ע"ש שנאמר וישר אל מלאך ויוכל לו הושע י"ב· **ויוכל לו לילה** דכתב לעיל מיניה ויקם בלילה הוא וגומר ויעבור את מעבר יבוק וכתיב ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר וזה היה ליל של פסח מגזירה שוה דלילה· **בכורי פתרוס** מצרים שנאמר ומצרים ילד את לודים וגו' ואת פתרוסים

ח ילם לא מצאו בקומם בלילה :

ט יסת נגיד חרושת סילית בכוכבי לילה :

ויהי בחצי הלילה

י עץ מחרף לנופף אווי הובשת פגריו בלילה :

כ רע בל ומצבו באישון לילה :

ל איש חמודות רז חזות נגלה בלילה :

ויהי בחצי הלילה

מ שתכר בכלי קודש נהרג בו לילה :

נ ושע מבור אריות פותר בעתותי לילה :

ש נאה נטר אגגי וכתב ספרים בלילה :

ויהי בחצי הלילה

ע וררת נצחך עליו בנדד שנת לילה :

פ ורה תדרוך לשומר מה מלילה :

צ רח כשומר ושח אתא בוקר וגם לילה :

ויהי בחצי הלילה

ק רב יום אשר הוא לא יום ולא לילה :

ר ם הודע כי לך היום ולך הלילה :

ש ומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה :

ת איר באור יום חשכת לילה :

ויהי בחצי הלילה

חילם פירש כחם או ממונם · לא מצאו כי בני ישראל השאילו מהם כלי כסף וכלי זהב ושמלו' דכתיב וינצלו את מצרים · טיסת נגיד חרושת חיל ומחנה של סיסרא שהיה שר ונגיד ויושב עיר ששמה חרשת שנאמר והוא יושב בחרושת הגוים ושר צבא של יבין מלך כנען היה ופי' טיס' פריח' ועפיפ' אשר תעוף פי' לטיים והוא כינוי לחילו ע"ד כאשר ידאה הנשר או ל' דגל ע"ש שטס ופורח · סילית בכוכבי לילה שנאמר מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילות · יועץ זה סנחריב שעלה לבקשה לחרף אלהים חי · לנופף אווי היה מתאוה להניף ידו על ירושלים שנאמר ינופף ידו הר בת ציון או ירושלים נקרא אויו · הובשת פגריו בלילה שנאמר ויהי בחצי הלילה ההוא ויצא מלאך ה' צבאות ויך במחנה אשו' וגומר וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים ופי' הובשת כמו ובאש היאור שהיו הפגרים מסריחים או הוא לשון בושה כמו הובשת היום את פני כל עבדיך שמואל ב' י"ט: כרע בל כרע לע"ז ששמה בל כמו כרע בל קורס נבו ישעיה מ"ו · ומצבו הצלם שעשה והקימו בבקעת דורא: לאיש חמודות דניאל וחזות לילה החלום שרא' נבוכד נצר · משתכר בכלי קודש בלטשצר שציוה והוצי' כלי ב"ה ושתה בהם נהרג בו בלילה ע"ש שנאמר ביה בליליא קטיל בלטשצר · נושע דניאל מבור אריות הפותר חלומות שרואין בעת הלילה או פירוש בעתותי חלומות המבהילין ומבעיתים את האדם בלילה · נטר שנאה אגגי המן עליו על המן בנדד שנת לילה שנאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך · פורה ל' גת לשומר לאדם הנאמר בה משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל או ע"ש שאומרים לעשות לנו גלות הדומה ללילה · צרח צעק · כשומר הוא הקב"ה שהוא שומר ישראל · ושח דיבר · אתא בוקר ישועה לצדיקים · וגם לילה אפלה לאומות · קרב יום כיום שנאמר והיה יום אחד וגו' · לא יום ולא לילה לא גאולה ולא גלות כי לא יהיה שעבוד מלכיות אבל עמל ויגע יהיה גוג ומגוג יבא אחר משיח בן יוסף · שומרים הפקד ע"ש על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה · כאור יום של ששת ימי בראשית כה מאיר עכשיו · חשכת הגלות:

ובכן ואמרתם זבח פסח

אומץ גבורותיך הפלאת בפסח :

ב ראש כל מועדות נשאת פסח :

ג לית לאזרחי חצי ליל פסח

ואמרתם זבח פסח

דלתיו

אומץ גבורותיך הפלית לאבותינו בפסח בראש כל מועדות נשאת פסח כי הוא ראשון למועדים אחר שבת הוא נכתב בפרשת אמור והטעם מרוב כל נסים שנעשו בו לאזרחי אברהם שנאמר משכיל לאיתן האזרחי · חצות לילה פסח שנאמר ויחלק עליהם לילה וכמו שפירשתי לעיל ופירש גלית לאזרחי מה לעשות לבני בחצי ליל פסח שעתיד לפסוח עליהם ·

ד לְתָיו דָּפַקְתָּ כְּחֹם הַיּוֹם בַּפֶּסַח

ה סְעִיד נוֹצְצִים עֻגוֹת מַצּוֹת בַּפֶּסַח

ו אֶל הַבָּקָר רָץ זֵכֶר לְשׁוֹר עֵרֶךְ פֶּסַח

ואמרתם זבח פסח

ז וְעָמוּ סְדוֹמִיִּים וְלוֹהֲטוּ בָּאֵשׁ פֶּסַח

ח לֻץ לוֹט מֵהֶם וּמַצּוֹת אָפָה בְּקֵץ פֶּסַח

ט אטֵאתָ אַדְמַת מוֹף וְנוֹף בְּעָבְרְךָ בַּפֶּסַח

ואמרתם זבח פסח

י הּ רֹאשׁ כָּל אוֹן מָחַצְתָּ בְּלֵיל שִׁמּוּר פֶּסַח

כ בִּיר עַל בֵּן בְּכוֹר פָּתַחְתָּ בְּדַם פֶּסַח

ל בִלְתִּי תֵּת מַשְׁחִית לָבֹא בִּפְתָחַי בַּפֶּסַח

ואמרתם זבח פסח

מ סֻגֶּרֶת סֻגָּרָה בְּעִתּוֹתֵי פֶּסַח

נ שְׁמְדָה מִדְיָן בִּצְלִיל שְׂעוֹרֵי עֹמֶר פֶּסַח

ש וֹרְפוּ מִשְׁמַנֵּי פּוּל וְלוּד בִּיקַד יְקוֹד פֶּסַח

ואמרתם זבח פסח

ע וֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמוֹד עַד גָּעָה עוֹנַת פֶּסַח

פ סַּ יָד כָּתְבָה לְקַעֲקֵעַ צוּל בַּפֶּסַח

צ פֹה הַצָּפִית עָרוֹךְ הַשֻּׁלְחָן בַּפֶּסַח

ואמרתם זבח פסח

ק הָל כִּנְּסָה הֲדַסָּה צוֹם לְשַׁלֵּשׁ בַּפֶּסַח

ר אשׁ מִבֵּית רָשָׁע מָחַצְתָּ בְּעֵץ חֲמִשִּׁים בַּפֶּסַח

ש תֵּי אֵלֶּה רֶגַע תָּבִיא לְעוּצִית בַּפֶּסַח

תעז

דלתיו דפקת שנאמר וירא אליו באלוני ממרא וגו' וזה היה בפסח הסעיד נוצצים האכיל המלאכים שבאות בהו ונוצצים כעין נחשת קלל יחזקאל ע"ש שהם כנוצו אשר זכר לשור ערך פסח שנאמר וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר מלמד שהחגיגה באה עם הפסח או רוצה לומר לכך אנו קורין ביום שני דפסח שור וכשב או עז כי יולד כדי לזכור לנו זכות אברהם שערך שור למלאכים בפסח וכן יסד הפייט ביום ב' דפסח רץ אל בקר אב בזה מועד בכן זכרון שור אהב בזה מועד. חילץ נכר' ושר מהכר' טאטאי' פ"ה בישעיה י"ד וטאטאתיה במטאטי השמד והוא הכלי שמכבדין בו הבית ופירש טאטאת הכבדת ועניין זה כזכר בנבואת יחזקאל. מוף ונוף שם ערים בארץ מצרים ביחזקאל. ראש כל און ראש כל בכור כמו ראשית אוני. מחצת זה פרעה שנאמר מחץ ראש על ארץ רבה. כביר הקב"ה שהוא כביר כח ופי' כביר עניין עולם וריבוי. מסוגרת יריחו שהיית שנאמר ויריחו סוגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא יהושע ו':
סגרה בעתותי פסח נמסרה לישראל בעת פסח דכתיב לעיל מיניה ויעשו את הפסח בי"ד יום לחדש בערב בערבות יריחו שנ' ל' מסורה כמו אל תסגיר עבד אל אדוניו היסגרוני בעלי קעילה. נשמדה מדין ע"י גדעון בצליל שעורי עומר פסח בזכות העומר נצח גדעון את מדין שנאמר ויאמר הנה חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים מתהפך במחנה מדין שופטים ז' והו צליל רבנן אמרין על שצליל עליהם אותו הדור מן הצדיקי' לשון מים צלולים ובזכות מה נצולו בזכות לחם שעורים איזו זו מצות העומר והעומר קרב ביום ב' דפסח ופירש צליל עוגות לחם שעורים ונקראת כן לפי שהוא נאפת על גבי גחלים כמו הצלי. שורפו משמני פול ולוד ביקד יקוד פסח פול ולוד הם גבורי חיל של סנחרב מלך אשור שנאמר בא פול מלך אשור על הארץ מלכים ב' ט"ו וכתיב ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון ותחת כבודו יקד יקד כיקוד אש ישעיה י' וכתיב בתריה והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה אור ישראל זה ליל ט"ו בניסן שהוא שמור לניסי ישראל ובאותו לילה נשרפו וקדושו ללהבה זה אשו של גבריאל שנאמר ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור. עוד היום בנוב לעמוד וכו' לפי שאמרו לו חוזי כוכבים שלך אי אזלת האידנא יכלת להו ואי לא לא יכלת להו מה עבד אורחא דבעא לסנויי בעשרה יומין סגי בחד יומא כי מטא לירושלים אמר מה לי לטרוח על מקום קטן כזאת אמתין עד למחר ואכבוש אותו כמו פת שחרית ולן אותו לילה בנוב מיד ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ונרמז ונוחר שהיה מפלתו בפסח ופירש געה הגיע. פס יד כף היד. כתבה לבלטשצר. לקעקע צול לעקור שורשה של בבל שנקראת צולה שנאמר האומר לצולה חרבי ישעיה מ"ד צפה הצפית ישעיה כ"א אמר ישעיה על בלטשצר ערוך השלחן צפה הצפית אכול שתה קומו השרים ומשחו מגן כלו' כשישב לו השלחן שהיה ערוך מכל מיני מעדנים והיה מעמידים הצופה לראות אם יראה אדם בא לפי שהיה ירא מכורש ודריוש בעודו אוכל ושותה וטוב לבו ביין עד שצוה להביא כלי ב"ה לשתות עם אלף גבוריו כמו שנאמר בדניאל בלשצר מלכא עבד לחם רב וגו' אמר הצופה קומו השרים ומשחו מגן כי בעוד שהיה אוכל באו כורש ודריוש עליו ובב"ר צפה הצפית סדר מנרתא אית אתרא דצווחין למנרתא צפיתא הדסה אסתר. לשלש צום בפסח דכתיב ויעבור מרדכי מלמד שעבר י"ט ראשון של פסח בתענית ראש מבית רשע זה המן: שתי אלה רגע כנגד מה שאמר ישעיה מ"ז על אדום ועתה שמעו זאת עדינה וגומר ותבואנה לך שתי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמון כלומר בנקמת מכה...

תָּעֹז יָדְךָ וְתָרוּם יְמִינְךָ כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חַג פֶּסַח ׃
ואמרתם זבח פסח

כִּי לוֹ נָאֶה כִּי לוֹ יָאֶה׃ אַדִּיר בִּמְלוּכָה׳ בָּחוּר כַּהֲלָכָה׳ גְּדוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ׳ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׃ כִּי לוֹ נָאֶה׳ כִּי לוֹ יָאֶה׳ דָּגוּל בִּמְלוּכָה׳ הָדוּר כַּהֲלָכָה׳ וָתִיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ׳ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׃ כִּי לוֹ נָאֶה׳ זַכַּאי בִּמְלוּכָה׳ חָסִין כַּהֲלָכָה׳ טַפְסְרָיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ׳ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׃ כִּי לוֹ נָאֶה יָחִיד בִּמְלוּכָה׳ כַּבִּיר כַּהֲלָכָה׳ לִמּוּדָיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ׳ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׳ כִּי לוֹ נָאֶה מָרוֹם בִּמְלוּכָה׳ נוֹרָא כַּהֲלָכָה׳ סְבִיבָיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ׳ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׳ כִּי לוֹ נָאֶה עָנָיו בִּמְלוּכָה׳ פּוֹדֶה כַּהֲלָכָה׳ צַדִּיקָיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ׳ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׃ כִּי לוֹ נָאֶה׳ קָדוֹשׁ בִּמְלוּכָה׳ רַחוּם כַּהֲלָכָה׳ שִׁנְאַנָּיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ׳ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׃ כִּי לוֹ נָאֶה׳ תַּקִּיף בִּמְלוּכָה תּוֹמֵךְ כַּהֲלָכָה תְּמִימָיו יֹאמְרוּ לוֹ׳ לְךָ וּלְךָ לְךָ כִּי לְךָ׳ לְךָ אַף לְךָ׳ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה׳ כִּי לוֹ נָאֶה׳ כִּי לוֹ יָאֶה׃

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלָיִם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׃

אוג׳ מן טרינקט אוג׳ דער נאך זאגט מן דיא ברכה אחרונה:

ברוך

פירוש אברבנאל

הכי לילה כן יהא נקמתו של אדום דקיימא לן בניסן עתידין ליגאל׳ לעונית אדום שנאמר בת אדום יושבת בארץ עוץ וכתיב בבני עשו ובני דישן עוץ וארון: תעוז ידך לגאלנו בליל שהתקדש גאולת מצרים כן אתה עתיד עוד לגאלינו :

כי לו נאה כי לו יאה׳ אדיר במלוכה לפי שביציאת מצרים ראו כולם שהמלוכה שלו ית׳ ולא לפרעה מלך מצרים ושאר מלכים שהרי הוציא ישראל ממצרי׳ ומצרים נטבעו בים ונמוגו כל יושבי כנען מפניהם׳ ואמר נאה ויאה כנגד שמים וארץ׳ ואמר יאה על שם שהוא רך לרצות׳ כי יאה לשון רך כמו ועיני לאה רכות ותרגומו יאיין׳ או אמר יאה על שם הכתוב כי לך יאתה׳ ואמר לו נאה נסתר ולא אמר לך נאה לנוכח לרמז כנגד ל״ו נתיבו׳ שבהם נברא העולם׳ וכנגד תורה שנכתב ול״ה מסכתות שעליהם תלמוד׳ אדיר במלוכה כלומר נאה ויאה לומר עליו שהוא אדיר במלוכה׳ בחור כהלכה גם מה שאומרים עליו שהוא נבחר מכל שאר אלקות הוא כדין וכדת וכהלכה גדודיו אלו המלאכים לך ולך כלומר לך נאה לשבח שהודעתנו גדלך במצרים ולך גם לאותן שהם אתך כגון המלאכים הודעת חובתן של ישראל שלא הניחת אותם לירד לעשות נקמה במצרים אלא אתה בכבודך ובעצמך והזכיר ז׳ פעמים לך כנגד רקיעים שירד הקב״ה מהם לגאול ישראל שהם כולם והוא מלך על כולם ועל כל אשר בהם או יגד ז׳ כוכבי לכתוב ימי השבוע : או אמר ז׳ פעמים לך נגד ז׳ פסוקי׳ שכתוב בהם לך לך ה׳ הגדולה׳ לך ה׳ הממלכה׳ כי לך יאתה׳ לך זרוע עם גבורה׳ לך יום אף לך לילה׳ לך שמים אף לך ארץ׳ ולך יום ולך לילה חשוב כחדא׳ כי יום ולילה אחד הוא׳ ותיקיו ישראל והוא ענין חסידות כמו ותיקין היו גומרין וכו׳ חסין ענין חוזק׳ טפסריו מלאכיו והוא ענין קצין ושר׳ כביר לשון חוזק וכח׳ לימודיו ישראל׳ נאור עשה׳ נאור אתה׳ אדיר תהלים ע״ו ובי״ם נורא סביביו מלאכים׳ צבאיו ישראל׳ שנאנו מלאכיו כמו אלפי שנאן׳ תלים ס״ח : לשנה הבאה בירושלים יש לומר תקף אחר כי לא נאה בלי הפסק׳ לבירושלים במהרה בימינו יראה שהוא נאה ויאהב טוב :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל פִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ· רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל מִקְדָּשֶׁךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ· וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵינוּ בָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְתוֹכָהּ· ביום השבת הזה ו ביום חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה· כִּי אַתָּה אֵל טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל· וְנוֹדֶה לְּךָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן:

עד כאן מנהג ספרדים ושאר אומרים אשכנזים

חסל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ· כְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ· כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ· כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ· זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה· קוֹמֵם קְהַל מִי מָנָה· קָרֵב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה· פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

אדיר

רמזים למצות דפסח

כבר כתבו חכמי האמת שהמצות האלהית מלבד מה שיש בעשייתן מהעדות והמשפטים והטעמים אשר זכרה התורה בהם עוד יש בענינים רמזים והערות לענינים עליונים ולמדעים יקרים מטבע המציאות והיצירת בני אדם להשגת שלמות'· לכן על כל מצות חג הפסח האלה ראיתי לחקור עליה' פה משום שלימות המלאכה וכחשת היד לבקש עליהם דרך ישרים אמרי אמת וכאשר הם סוף כל האדם יהיה זכרונם בסוף המאמר· ואומר ששורש הדברים האלה כלם הוא שראוי לבעלי השכל שיבלו ימיה' בטוב ויקפידו על זמנם שלא להוציאו לבטלה אלא להשלים את נפשם· וכמ"ש במשנה יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה וכו'· וכדי שלא יהיה אבידת זמנים מעניניו ראתה החכמה האלהית להעיר את האדם במצותיו על קוצר ימיו· וכמאמר רבי טרפון היום קצר והמלאכה מרובה· ולפקוח עיניו ברא ה' את פעולות במספר ז' הימים אשר בהם עשה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש· כדי שהאד' יודע וישכיל שימי שנותיו שבעים שנה ושלא יוציא אותם לריק· וביום השביעי ינוח וישבו' בעול' הנשמות: ולהדריך אל האדם באמת' ענינו כשרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולקח אותם לעם סגולתו עשה בי"מ וצוה אותם על מצותיו עוררם על ענין בריאתו וימיו וחייו ויום מותו כי הנה היה העם הנפדה ממצרים מפאת טבע' ותולדתם ואבותיהם היו שם במצור ובמצוק דמיון העובר היושב במעי אמו כי עם היות נפשם חצובה מתחת כסא הכבוד הוא שם כעדר השלימות מתבוססת בדמו· לפה הולד דומה במעי אמו מקופל ומונח בפנקס וכו' ונר דלוק על ראשו וכו' כמו שבא בפ' המפלת· וכמו שהולד לא יצא לאויר העולם מבלתי שיתחלחלו כאבים חזקים חבלי לידה ככה כשהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים הכה במצרים מכות רבות וכמו שהולד ביציאתו לאויר העולם לא מורגל מיד לאכול המאכלי' הגסי' כי אם חמא' ודבש יאכל עד הגיעו לגבול המתקוק ועם זה יצטרך לחינוך וגידול שיתישר במעשיו לאביו שבשמים ככה בצאת ישראל ממצרים· האכילם את המן מ' שנה והביאם במדבר בחינוך ולימוד כדי שאחר כן ידעו את ה' ויתדבקו בעבודתו וכבר כתבו חכמי הטבעיים שד' תקופות השנה הם כנגד ד' זמנים שיעדו בחיי האדם הזמן הראשון שהוא האביב כנגד הילדות והשחרות וימי הנערות: והקיץ כנגד זמן הבחרות שבו יתגבר הלחות ירבה החום והחורף כנגד זמן הזקנה עם השחרות וחולשת הכח· ולכן עם היות בו הבקר והערב קרים היו הצהרים חמים להיות בו עדין ממו' הקיץ והבחרות· והסתו הוא כנגד סיבות וחולש' הכח ואפיסתו ולכן היה כלם מוכן למות· ומהבחינה הזאת בחר ה' שתהיה היציאה ממצרים בחדש האביב שהוא דוגמת לאתיכו לאויר העולם ולכן היה החדש הזה לנו ראש חדשים לרמז על ראשי ימינו ושנותינו· ואמנם איסור החמץ מורה על הרחקת התאות החומריות כי החמץ והשאור הוא שטן הוא יצה"ר והוא אשר קראוהו חז"ל שאו' שבעיסה ולכן צוה ית' שבכל הקרבנות לא יקריבו כל שאור וכל דבש לפי שהשאור רמז ליצ"ר והדבש ומתיקות המיים הבהמיי' כרוך עמו· ולכן אמ' כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא לפי שהחמץ ושיצ"הר הוא משחי' ומכרית הנפש ממחצב' והי' שביתתו ביום י"ד להעיר שהיו"ד שנים הראשונים מחיי האדם אינו בהם בר עונשין· לא בב"ד של מעלה ולא בב"ד של מטה ואמצעית מכאן ואילך יקבל עליו עול מצות וישובו' ויבטל השאור שבעיסה · ולז' כיוצא באומרם אור לי"ד בודקין את החמץ לאו' הנר· כי האור הראוי לבדוק בו החמץ אשר בדרכי האדם ומחשבות לבו הוא הנתון בידו והוא השכל המתעורר בו אסוף שתי שביעיות שנים הראשונים: וכאומר נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן· ואמר המלין לבי לבי התורה והאדם נר אלהים בארץ גוו פתילה כפתלת וכו'· וכמה צריך ליזהר בנר הזה בבא עתו לבדוק בו במורין ובדקין א[...] בכל חדרי הבטן שתהא האורה ההיא משוערת כראוי לא חזקה כל כך שתשרוף את הבית: ותחריב את הגוף בהרחקת המאכל והמשתה ו[...] במיי' בכללותם ולא חלושה שלא תספוק לגלות בסיד המטאים· ובהבטל' הכלים המתמלכים ועורך טהרתם רומז גם כן על חלוקי כ[...] אדם והכשרם חז"ל במסכת יומא ששאל רבי מתיא בן חרש לר"א ברומי שמעת ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש א"ל שלשה הם ות[...]

אחת מהם עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו · עבר על מצות לא תעשה ועשה תשובה · תשובה תולה ויום הכפורים מכפר עבר על חייבי כריתו' ומיתו' ב"ד ועשה תשובה · תשובה ויום הכפורים תולים ויסורין ממרקין · אבל אם יש בהם חלול השם אין כח בתשובה לתלות ולא ביום הכפורים לכפר ולא יסורים למרק · אלא כלם תולין ומית' ממרק' ועל זה נאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון והנה התשובה לפי דעת השלם היא הטהרה וההגעלה לשבית' החמץ והשאו' והגוף וידוע שהכלים שנשתמש בהם חמץ ד' מיני דינים לפי שיש מבני אדם מי שלא פשע בלא תעשה אשר לא תעשינ' אבל לא נזהרו לעשו' מצות עשה המזככות את הנפש · ובלבד חטא בשב' ול תעשה והחטא הזה היא היותר קל שבחטאים · ועל זה יהיה קל המחילה ע"ד החרטה והתשובה והוא אומרו אינו זז משם עד שמוחלין לו שנאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכ' ודוגמ' המין הזה הם הכלים שנשתמשו בהם בגונן שדי להם בשטיפ' · ויש מי שעבר על מצות לא תעשה ואע"פ שאינה מן החמורות שבהם מ"מ כבר נתלכלכה נפשו לכלוך שלא יתקנ' בתשובה מהגולבד כמין הראשון אלא ביום הכפורי' · ודוגמת זה הכלי' שנשתמשו בהם בחמין שטעונין שפשוף והגעלה ויש מי שעבר על כריתות וד' מיתות ב"ד שהוסיף לחטוא בעבירות חמורות והאיש אשר כזה לא יספיק לניקיונו התשובה וי"הכ אם לא על ידי ייסורין דוגמת הכלים שנשתמשו בהם על ידי האו' עצמו שלא יספיק להם עד שיבא באש ממש · ויש מדרגה רביעי' יותר קשה מכלם · והוא החוטא בחלול השם שאין לו תקנה כי אם עם המות דוגמת כלי חרס שנשתמשו בהם בחמין בכל דבר איסור שלא יקבלו שום תיקון וטעונין שבירה בגיזה · ועל זה אמר הנביא בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרס מעשה ידי יוצר ר"ל שאין להם תקנה אלא בשבירה · ואמר העצב נבזה נפוץ האיש הזה כניהו כלי אין חפץ בו · וצוה באיסורו ז' ימים לפי שזה המספר מן הימים יעיר כל ימים שנות האדם שהם ע' שנה ולרמוז לזה גם כן באו שביעיות הרבה במצות ז' ימי החופה שבעת ימים כדי שבהם יזכור האדם כאשר בשובים מאלה ועברו עליו בימי היותרין אלו לבי שימי שנותיו ע' הם ואחרי החופה יתחייב אדם בשמיר' ז' ימי' ושביעיות רבות אחרות באו בספרי הקדש וכלם להזכיר את האדם את מספר ימי חלדו כדי שישתדל ללכת אל חפציו בחכמה ובתבונה ובדעת ולא יוציא ימיו לבטלה · הנה בעבור זה עצמו היו ימי איסור החמץ ז' לרמוז שימי שנותינו ע' ושיבטל מהם כל חמץ וכל שאור · והיה היום הראשון והאחרון אסורים במלאכה לפי שהאדם בילדותו בתחלה בואו לעולם אין לו מעשה ולא מלאכה וכו' בישישותו ובז' ימיו הוא חלש ואינו כשר ראוי למלאכה לעולם אבל בימים ההם יעשה בלבד אשר יאכל לכל נפש לפי שלא יאות לנערי' בילדות' מעשה המלאכה כ"א לתקנם בתורה ובמצות שזה יהיה מאכל לנפשם · וכן הזקן בסוף שנותיו אין ראוי שיתעסק בדבר אחר כי אם בהכין ידם לדרכו והשלמות נפשו · והוא אשר יאכל לכל נפש אמנם הימים האמצעיי' הם ימי המעשה והנה זה כמנה לרמוז אל הנהגת האדם בהלו שתהי בתמימה וטהרה מבלי יצר הרע ושאו' שבעיסה ולכן הזהירו הקדושים שישמור האדם בענין המצה מתע' הטחינה שהוא הזמן שבו מתחיל האדם לסבוב ולטחון אחרי עניני העולם הזה כי מאז צריך שימור · והזהירו ג"כ על שיעור העיסה שימדוד האדם עיסתו והנהגתו בשימושי גופו ואומרו במדה במשקל ובמשורה · וכוונת התורה שיאכל עם המצ' מרור שהוא רמז לבריאת היצר והכנעת הכחות הנפשיות בכאים יצרו יתחק לנפש' ואמנם ענין הפסח ירמוז להפסד הגוף והפרד הנפש ממנו ולכן יאכל על מצות ומרורים שכאשר תבא המות על ההנהגה הטובה ומרירו' כבישת היצר יהיה הפסח קרבן לה' ותהיה שחיטתו אצל מזבח ה' · ואכילתו והכשרו במקום קדוש ותהיה אכילתו בלילה שתרמוז לעת המות · ועד מצות שהוא חצי המורכב · שהחצי האחד הוא מיוחס לנפש · ולא ימצא בו דבר גשמי · ולפי שהיא קרבן הפסח רמוז לגוף האדם במותו והפסדו לכן היה על כרעיו ועל קרבו דוגמת האדם בעת מותו ועם כל איבריו ושיאכל למנויו לרמוז על חברת קרוביו ואוהביו בחייו · ושלא יהיה נאכל אלא צלי · להיותו ריחו נודף רמז שיהיה לו שם טוב ביום מותו וכמו שאמר ולפי שהיה הפסח מור' על המות והפסד הגוף צוה שתהיה אכילתו באחרונה ולא יאכלו אחריו כלום כאשר הוא סוף כל האדם ואחרית הדרך : ולפי שחייב האדם כמו שזכרו הרופאים נכללים בארבעה זמנים נערות ובחרות וזקנה ושיבה כמו שזכרתי לכן תקנו לשתות ד' כוסות · כי ד' שמה ושתה האדם בחייו · הנה התבאר מזה כלו שהם המצות תרמוז אל בריאת האדם וחייו ומספר שנותיו וטהרת הנהגתו וכבישת יצרו ושער גופו · ושלימות נפשו וסופו תשובתו לפני השם :

אַדִּיר הוּא יִבְנֶה בֵּירְתוֹ בְּקָרוֹב: בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ
בְּקָרוֹב: אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה בְּנֵה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב: בָּחוּר
הוּא יִבְנֶה בֵּירְתוֹ בְּקָרוֹב · בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב · אֵל בְּנֵה
אֵל בְּנֵה בְּנֵה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב : גָּדוֹל הוּא · דָּגוּל הוּא · יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב
בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב · אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה בְּנֵה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב :
הָדוּר הוּא · וָתִיק הוּא · זַכַּאי הוּא · חָסִיד הוּא · יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב
בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב · אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה · בְּנֵה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב :
טָהוֹר הוּא · יָחִיד הוּא · כַּבִּיר הוּא · לָמוּד הוּא · מֶלֶךְ הוּא · נָאוֹר הוּא ·
סַגִּיב הוּא · עִזּוּז הוּא · פּוֹדֶה הוּא · צַדִּיק הוּא · יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב ·
בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב · אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה בְּנֵה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב :
קָדוֹשׁ הוּא · רַחוּם הוּא · שַׁדַּי הוּא · תַּקִּיף הוּא · יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב
בִּמְהֵרָה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב · אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה
בְּנֵה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב :

ברוך

בליל שני מתחיל העומר

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר: שהיום יום אחד בעומר:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

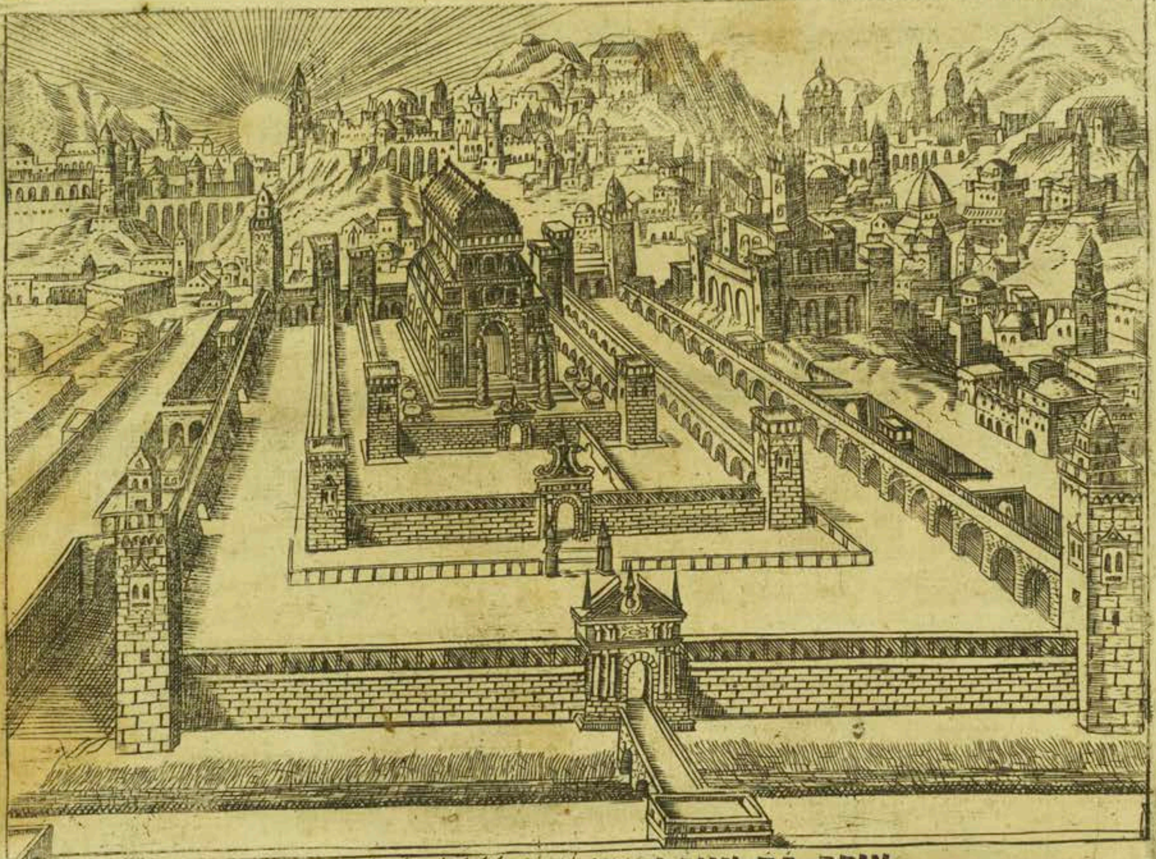

צורת בה ועיר ירושלים תובב אמיר

אלמעכטגר גאט נון בויא דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן טאגן שירה׳ יוא שירה׳
נון בויא׳ נון בויא׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה:
באריס הארציגר גאט נון בויא דיין טעמפיל
שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן טאגין שירה׳ יוא שירה׳ נון בויא׳ נון בויא׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה׳
גרושר גאט׳ דעמוטיגר גאט׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן טאגין שירה׳ יוא
שירה׳ נון בויא׳ נון בויא׳ נון כויא דיין טעמפיל שירה:
הוכיר גאט׳ ויינר גאט׳ זיסר גאט׳ חינטר גאט׳ נון בויא
דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן טאגין שירה׳ יוא שירה׳ נון בויא׳ נון בויא׳ נון בויא דיין
טעמפיל שירה: טוגליכר גאט׳ יודשר גאט׳ נון כויא דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן טאגן
שירה׳ יוא שירה׳ נון בויא׳ נון בויא׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה:
כרעפטיגר גאט׳ לעבנדיגר גאט׳ מעכטיגר גאט׳
באמהאפטיגר גאט׳ סענפטיר גאט׳ עיביגר גאט׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן
טאגן שירה׳ יוא שירה׳ נוין בויא׳ נון בויא׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה:
פורכצומד גאט׳ צימליכר גאט׳ קינגליכר
גאט׳ רייכר גאט׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן טאגן שירה׳ יוא שירה׳ נון בוי
נון בויא׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה:
שינר גאט׳ תרויטר גאט׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳ אונ׳ אי
באלד׳ אין אונזרן טאגן שירה׳ יוא שירה׳ נון בויא׳ נון בויא׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה:
דוא בישט גאט אונ׳ קיינר מער׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה׳ אלזו שיר׳
אונ׳ אלזו באלד׳ אין אונזרן טאגן שירה׳ יוא שירה׳
נון בויא׳ נון בויא׳ נון בויא דיין טעמפיל שירה:

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ׳ אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

איינש דאש ווייש איך׳ איינג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא לעבט׳ אונ׳ דער דא שוועבט׳ אין דעס הימל אונ׳ אויף דער ערד:

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ׳ שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ׳ שְׁנֵי לוּחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

צווייא אונ׳ דאש איז אבר מער׳ אונ׳ דאש זעלביג ווייש איך׳ צווייא טאביל מאייזש׳ איינִיג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא לעבט׳ אונ׳ דער דא שוועבט׳ אין דעס הימל אונ׳ אויף דער ערד:

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ׳ שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ׳ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳ שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

דרייא אונ׳ דאש איז אבר מער׳ אונ׳ דאש זעלביג ווייש איך׳ דרייא זיין דיא פעטר׳ צווייא טאביל מאייזש׳ אייניג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא לעבט׳ אונ׳ דער דא שוועבט אין דעם הימל אונ׳ אויף דער ערד:

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ׳ אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ׳ אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳ שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

פיר אונ׳ דאש איז אבר מער. אונ׳ דאש זעלביג ווייש איך׳ פיר זיין דיא מיטר׳ דרייא זיין דיא פעטר׳ צווייא טאבלי מאייזש׳ אייניג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא לעבט׳ אונ׳ דער שוועבט׳ אין דעם הימל אונ׳ אויף דער ערד:

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ׳ חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ׳ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה׳ אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳ שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

פינף אונ׳ דאש איז אבר מער׳ אונ׳ דאש זעלביג ווייש איך׳ פינף זיין דיא ביכר׳ פיר זיין דיא מיטר׳ דרייא זיין דיא פעטר׳ צווייא טאביל מאייזש׳ איינג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא לעבט׳ אונ׳ דער דא שוועבט׳ אין דעם הימל אונ׳ אויף דער ערד:

שִׁשָּׁה מִי יוֹדֵעַ׳ שִׁשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ׳ שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה׳ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה׳ אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳ שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

זעקש אונ׳ דאש איז אבר מער׳ אונ׳ דאש זעלביג ווייש איך׳ זעקש זיין דיא לערנוג׳ פינף זיין דיא ביכר׳ פיר זיין דיא מיטר׳ דרייא זיין דיא פעטר׳ צווייא טאביל מאייזש׳ איינג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא לעבט אונ׳ דער דא שוועבט׳ אין הימל אונ׳ אויף דער ערד:

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ׳ שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ׳ שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא׳ שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה׳ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה׳ אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳ שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:

זיבן אונ׳ דאש איז אבר מער׳ אונ׳ דאש זעלביג ווייש איך׳ זיבן זיין דיא פייארונג׳ זעקש זיין דיא לערנונג׳ פינף זיין דיא ביכר׳ פיר זיין דיא מיטר׳ דרייא זיין דיא פעטר׳ צווייא טאביל מאייזש׳ איינג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא לעבט׳ אונ׳ דער דא שוועבט׳ אין דעם הימל אונ׳ אויף דער ערד:

אכט

שְׁמוֹנָה מִי יוֹדֵעַ׳ שְׁמוֹנָה אֲנִי
יוֹדֵעַ׳ שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה׳
שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא׳ שִׁשָּׁה סִדְרֵי
מִשְׁנָה׳ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה׳
אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳
שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

און׳ דאש איז אבר מער׳ און׳ דאש
זעלביג ווייש איך׳ אכט זיין דיא
בשניידונג׳ זיבן זיין דיא פייארונג׳
זעקש זיין דיא לערנונג׳ פינף זיין דיא ביכר׳
פיר זיין דיא מיטר׳ דרייא זיין דיא פעטר׳
צווייא טאביל מאייזש׳ איינג דאש איז
אונזר גאט׳ דער דא לעבט׳ און׳ דער
דא שוועבט׳ אין דעם הימל און׳ אויף
דער ערד׃

ניין

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ׳ תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ׳
תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה׳ שְׁמוֹנָה
יְמֵי מִילָה׳ שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא׳
שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה׳ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי
תוֹרָה׳ אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳ שְׁלֹשָׁה
אָבוֹת׳ שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד
אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

און׳ דאש איז אבר מער׳ און׳ דאש
זעלביג ווייש איך׳ ניין זיין דיא גווינונג׃
אכט זיין דיא בשניידונג׳ זיבן זיין דיא
פייארונג׳ זעקש זיין דיא לערנוג׳ פינף
זיין דיא ביכר׳ פיר זיין דיא מיטר׳
דרייא זיין דיא פעטר׳ צווייא טאביל
מאייזש׳ איינג דאש איז אונזר גאט׳ דער
דא לעבט און׳ דער דא שוועבט׳ אין הימל
און׳ אויף דער ערד׃

צעהן

עֲשָׂרָה מִי יוֹדֵעַ׳ עֲשָׂרָה אֲנִי יוֹדֵעַ׳
עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא׳ תִּשְׁעָה
יַרְחֵי לֵידָה׳ שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה׳
שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא׳ שִׁשָּׁה סִדְרֵי
מִשְׁנָה׳ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה׳
אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳ שְׁנֵי
לֻחוֹת הַבְּרִית׳ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

און׳ דאש איז אבר מער׳ און׳ דאש
זעלביג ווייש איך׳ צעהן זיין דיא
צעהן גיבאט׳ ניין זיין דיא גווינונג׳
אכט זיין דיא בישניידונג׳ זיבן זיין דיא
פייארונג׳ זעקש זיין דיא לערנונג׳
פינף זיין דיא ביכר׳ פיר זיין דיא
מיטר׳ דרייא זיין דיא פעטר׳ צווייא טאביל
מאייזש׳ איינג דאש איז אונזר גאט׳ דער דא
לעבט׳ און׳ דער דא שוועבט׳ אין דעם הימל
און׳ אויף דער ערד׃

איילף

אַחַד עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ׳ אַחַד עָשָׂר
אֲנִי יוֹדֵעַ׳ אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא׳
עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא׳ תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה׳
שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה׳ שִׁבְעָה יְמֵי
שַׁבַּתָּא׳ שִׁשָּׁה סִדְרֵי מִשְׁנָה׳ חֲמִשָּׁה
חוּמְשֵׁי תוֹרָה׳ אַרְבַּע אִמָּהוֹת׳
שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׳ שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׳
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

און׳ דאש איז אבר מער׳ און׳ דאש
זעלביג ווייש איך׳ איילף דאש זיין
דיא שטערן׳ צעהן דאש זיין דיא צעהן
גיבאט ניין דאש זיין דיא גיווינונג׳
אכט זיין דיא בישניידונג׳ זיבן דש זיין
דיא פייארונג׳ זעקש זיין דיא לערונג׳
פינף דאש זיין דיא ביכר׳ פיר דאש
זיין דיא מיטר׳ דרייא זיין דיא פעטר׳
צווייא טאבלי מאייזש׳ איינג דאש איז
אונזר גאט דער דא לעבט׳ און׳ דער
דא שוועבט׳ אין דעם הימל און׳ אויף
דער ערד׃

שְׁנֵים עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ׃ שְׁנֵים עָשָׂר
אֲנִי יוֹדֵעַ׃ שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא׃
אַחַד עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא׃ עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא׃
תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה׃ שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה
שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא׃ שִׁשָּׁה סִדְרֵי
מִשְׁנָה׃ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה׃
אַרְבַּע אִמָּהוֹת׃ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׃
שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׃ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

צוועלף אונ׳ ראש איז אבר מער׃ אונ׳ ראש
זעלביג ווייש איך׃ צוועלף זיין די גישלעכט
איילף זיין דיא שטערן׃ צעהן זיין דיא
צעהן גיבאט׃ ניין זיין דיא גיווינונג׃
אכט זיין דיא בישניידונג׃ זיבן זיין דיא
פייארונג׃ זעקש זיין דיא לערנונג׃ פניף
זיין דיא ביכר׃ ויר זיין דיא מיטר׃ דרייא
זיין דיא פעטר׃ צווייא טאביל מאייזש׃
איינג דאש איז אונזר גאט׃ דער דא
לעבט׃ אונ׳ דער דא שוועבט אין
דעם הימל אונ׳ אויף דער ערד׃

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ׃ שְׁלֹשָׁה
עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ׃ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר
מִדַּיָּא׃ שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטַיָּא׃ אַחַד
עָשָׂר כּוֹכְבַיָּא׃ עֲשָׂרָה דִבְּרַיָּא׃
תִּשְׁעָה יַרְחֵי לֵידָה׃ שְׁמוֹנָה יְמֵי מִילָה
שִׁבְעָה יְמֵי שַׁבַּתָּא׃ שִׁשָּׁה
סִדְרֵי מִשְׁנָה׃ חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה
אַרְבַּע אִמָּהוֹת׃ שְׁלֹשָׁה אָבוֹת׃
שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית׃ אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

דרייצעהן אונ׳ דאש איז אבר מער׃ אונ׳ דאש
זעלביג ווייש איך׃ דרייצעהן דאש זיין
דיא זיטן׃ צוועלף זיין דיא גישלעכט׃
איילף זיין דיא שטערין׃ צעהן דאש
זיין דיא צעהן גיבאט׃ ניין זיין דיא
גווינונג׃ אכט זיין דיא בשניידונג׃
זיבין זיין דיא פייארונג׃ זעקש זיין דיא
לערנונג׃ פינף זיין דיא ביכר׃ ויר זיין
דיא מיטר׃ דרייא זיין דיא פעטר׃
צווייא טאביל מאזים׃ איינג דאש איז
אונזיר גאט׃ דער דא לעבט׃ אונ׳
דער דא שוועבט׃ אויף דעם הימל
אונ אויף דער ערד׃

חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׃ חַד גַּדְיָא חַד גַּדְיָא׃

איין ציקליין׃ איין ציקליין׃ דאש דא האט גיקויפט דאש פעטרליין אום צווייא פפענונג׃ איין ציקליין׃ איין ציקליין׃

וְאָתָא שׁוּנְרָא׃ וְאָכְלָה לְגַדְיָא׃ דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׃ חַד גַּדְיָא׃
חַד גַּדְיָא

דא קאם דא זקעצליין אונ׳ עשט דאז ציקליין׃ דאז דא האט גיקויפט מיין פעטרליין אום צווייא פפענונג׃ איין ציקליין
איין ציקליין׃

וְאָתָא כַלְבָּא׃ וְנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא׃ דְּאָכְלָה לְגַדְיָא׃ דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי
זוּזֵי׃ חַד גַּדְיָא׃ חַד גַּדְיָא׃

...אש הינטליין׃ אונ׳ ביס דאש קעצליין׃ דאש דא האט גיגעשן דאש ציקליין׃ דאש דא האט גיקויפט מיין
...ין׃ אום צווייא פפענונג איין ציקליין׃ איין ציקליין׃

וְאָתָא חוּטְרָא׳ וְהִכָּה לְכַלְבָּא׳ דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא׳ דְּאָכְלָה לְגַדְיָא׳
דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׳ חַד גַּדְיָא׳ חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דאש שטעקליין׳ אונ׳ שלוג דאש הינטליין׳ דאש דא האט גיבישין דאש קעצליין׳ דאש דא האט גיגעשן דאש ציקליין׳ דאש דא האט גיקויפט מיין פעטרליין׳ אום צווייא פפענונג׳ איין ציקליין׳ איין ציקליין׃

וְאָתָא נוּרָא׳ וְשָׂרַף לְחוּטְרָא׳ דְּהִכָּה לְכַלְבָּא׳ דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא׳
דְּאָכְלָה לְגַדְיָא׳ דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׳ חַד גַּדְיָא׳
חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דאש פייארליין׳ אונ׳ פאר ברענט דאש שטעקליין׳ דאש דא האט גישלאגין דאש הינטעליין׳ דאש דא האט גיבישן דאש קעצליין׳ דאש דא האט גיגעשן דאש ציקליין׳ דאש דא האט גיקויפט מיין פעטרליין׳ אום צווייא פפענונג׳ איין ציקליין׳ איין ציקליין׃

וְאָתָא מַיָּא׳ וְכָבָה לְנוּרָא׳ דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא׳ דְּהִכָּה לְכַלְבָּא׳
דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא׳ דְּאָכְלָה לְגַדְיָא׳ דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׳ חַד
גַּדְיָא׳ חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דאש וואשרליין׳ אונ׳ פאר לעשט דאש פייארליין׳ דאש דא האט פאר ברענט דאש שטעקליין׳ דאש דא האט גישלאגן דאש הינטליין׳ דאש דא האט גבישן דאש קעצליין׳ דאש דא האט גיגעשן דאש ציקליין׳ דאש דא האט גיקויפט מיין פעטרליין׳ אום צווייא פפענונג׳ איין ציקליין׳ איין ציקליין׳

וְאָתָא תוֹרָא׳ וְשָׁתָא לְמַיָּא׳ דְּכָבָה לְנוּרָא׳ דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא׳
דְּהִכָּה לְכַלְבָּא׳ דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא׳ דְּאָכְלָה לְגַדְיָא׳ דְּזַבִּין
אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׳ חַד גַּדְיָא׳ חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דער אקסן׳ אונ׳ טראנק דאש וואשירליין׳ דאש דא האט פר לעשט דאש פייארליין׳ דאש׳ דא האט פר ברענט דאש שטעקליין׳ דאש דא האט גישלאגין דאש הינטליין׃ דאש דא האט גיבשין דאש קעצליין׃ דאש דא האט גגעשן דאש ציקליין׳ דאש דא האט גקייפט מיין פעטרליין׳ אום צווייא פפענונג׳ איין ציקליין׳ איין ציקליין׃

וְאָתָא הַשּׁוֹחֵט׳ וְשָׁחַט לְתוֹרָא׳ דְּשָׁתָא לְמַיָּא׳ דְּכָבָה לְנוּרָא׳ דְּשָׂרַף
לְחוּטְרָא׳ דְּהִכָּה לְכַלְבָּא׳ דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא׳ דְּאָכְלָה לְגַדְיָא׳
דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׳ חַד גַּדְיָא׳ חַד גַּדְיָא׃

דא קאם דער שוחט אונ׳ שעכטט דען אקסן׳ דער דא האט אויף גטרונקן דאש וואשרליין׳ דאש דא האט פר לעשט דאש פייארליין׳ דאש דא האט פר ברענט דאש שטעקליין׳ דאש דא האט גישלאגין דאש הינטליין׳ דאש דא האט גיבישן דאש קעצליין׳ דאש דא האט גיגעשן דאש ציקליין׳ דאש האט גיקויפט מיין פעטרליין אום צווייא פפענונ… איין ציקליין׳ איין ציקליין׃

וְאָתָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת׳ וְשָׁחַט לְשׁוֹחֵט׳ דְּשָׁחַט לְתוֹרָא׳ דְּשָׁתָא לְמַיָּא׳
דְּכָבָה לְנוּרָא׳ דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא׳ דְּהִכָּה לְכַלְבָּא׳ דְּנָשַׁךְ לְ
דְּאָכְלָה לְגַדְיָא׳ דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי׳ חַד גַּדְיָא׳ חַד גַּ

דא קאם דער מלאך המות: אונ׳ שעכטט דען שוחט · דער דא האט גישעכט דען אקסן· דער דא האט אויש גיטרונקן דאש וואשרליין· דאש דא האט פר לעשט דאש פייארליין· דאש דא האט פאר ברענט דאש שטעקליין· דאש דא האט גישלאגן דאש הינטליין· דאש דא האט גיבישן דאש קעצליין· דאש דא האט גגעשן דאש ציקליין· דאש דא האט גיקויפט מיין פעטרליין אום צווייא פפענונג: איין ציקליין· איין ציקליין:

וְאָתָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא· וְשָׁחַט לְמַלְאַךְ הַמָּוֶת· דְּשָׁחַט לְשׁוֹחֵט· דְּשָׁחַט לְתוֹרָא· דְּשָׁתָא לְמַיָּא· דְּכָבָה לְנוּרָא· דְּשָׂרַף לְחוּטְרָא· דְּהִכָּה לְכַלְבָּא דְּנָשַׁךְ לְשׁוּנְרָא· דְּאָכְלָא לְגַדְיָא· דְּזַבִּין אַבָּא בִּתְרֵי זוּזֵי·

חַד גַּדְיָא· חַד גַּדְיָא

דא קאם אונזר ליבר הער גאט· אונ׳ שעכטט דען מלאך המות· דער דא האט גישעכט דעם שוחט· דער דא האט גשעכט דען אקסן· דער דא האט אויש גטרונקן דאש וואשרליין· דאש דא האט פאר לעשט דאש פייארליין· דאש דא האט פאר ברענט דאש שטעקליין· דאז דא האט גשלאגן דאש הינטליין· דאש דא האט גביסן דאש קעצליין· דאש דא האט גגעשן דאש ציקליין· דאש דא האט גקויפט מיין פעטרליין אום צווייא פפענונג· איין ציקליין איין ציקליין:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

על ידי הפועל במלאכת הקודש נאום בנימן וואלף בן לא״א אשר אנשיל שליט ממשפחת קוטנים:

ואז

...ין אום